ВІСНИК

МВС УКРАЇНИ
ЛУГАНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Луганський державний університет внутрішніх справ

СПЕЦІАЛЬНИЙ ВИПУСК

2007

ВІСНИК
Луганського державного університету
внутрішніх справ

ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Спеціальний випуск

Луганськ
2007

УДК 343.211(477)(063)
ББК 67.99 (4Укр) 308в
П-78

ВІСНИК

Луганського
державного університету
внутрішніх справ

*Науково-теоретичний журнал * Виходить щоквартально * Заснований 1997 року * Засновник і видавець: Луганський державний університет внутрішніх справ * Реєстр. свід. ЛГ № 897-18/ПР, видане Луганським обласним управлінням юстиції 06.07.2006 р. * Включений до переліку фахових видань ВАК України з юридичних наук *

Редакційна колегія:

Дідоренко Е.О.	-	д-р юрид. наук, проф., член-кор. АПрН України (головний редактор)
Козаченко І.П.	-	д-р юрид. наук, проф. (заст. гол. редактора)
Розовський Б.Г.	-	д-р юрид. наук, проф.
Бурбело О.А.	-	д-р екон. наук, проф.
Віленська Е.В.	-	д-р філос. наук, проф.
Замойський І.Є.	-	д-р юрид. наук
Лазор Л.І.	-	д-р юрид. наук, проф., член-кор. АПрН України
Бобкова А.Г.	-	д-р юрид. наук
Знаменський Г.Л.	-	д-р юрид. наук, проф., член-кор. АПрН України
Малишева Н.Р.	-	д-р юрид. наук, проф., член-кор. АПрН України
Мамутов В.К.	-	д-р юрид. наук, проф., акад. НАН України
Сегай М.Я.	-	д-р юрид. наук, проф., акад. АПрН України
Левченков О.І.	-	канд. юрид. наук, доц. (відповідальний редактор)
Кучер Ю.О.	-	канд. юрид наук, доц.
Сілюков В.О.	-	канд. юрид. наук, доц.
Бірюков В.В.	-	канд. юрид. наук, доц.
Литвинов О.М.	-	канд. юрид. наук, доц.
Беніцький А.С.	-	канд. юрид. наук, доц.

У даному спеціальному випуску публікуються доповіді й повідомлення вчених, викладачів, слухачів магістратури, ад'юнктів, здобувачів і практиків, які взяли участь у науково-методичному семінарі "Проблеми застосування кримінального законодавства України", який проходив у Луганському державному університеті внутрішніх справ 30 листопада 2005 року.

Статті публікуються в авторській редакції.

✉ Україна, 91493, Луганськ, сел. Ювілейне, вул. К. Маркса, 4. Луганський державний університет внутрішніх справ.
☎ 53-50-88, тел./факс 55-32-00.

© Луганський державний університет внутрішніх справ, 2007

Д.А. Балобанова
ассистент кафедры уголовного права
(Одесская национальная юридическая академия)

ШКОЛЫ УГОЛОВНОГО ПРАВА В ФОРМИРОВАНИИ УГОЛОВНОЙ ПОЛИТИКИ ГОСУДАРСТВА

1. Развитие культуры, переосмысление возможностей жестокости как фактора регулирования общественных отношений в XVIII в. способствовали широкому распространению гуманных воззрений на развитие различных социальных процессов, в том числе и процессов воздействия на преступность. Работы Ч. Беккариа, И. Бентама, П.А. Фейербаха и их последователей сформировали классическое направление уголовного права. Основные идеи сводились к следующему:

- человек является носителем свободной воли, и преступление есть результат его произвольного выбора; в силу того, что лицо, обладая нравственной свободой, избирает зло, оно должно нести наказание за свой выбор;

- процесс принятия решения о совершении преступления носит исключительно рациональный характер. Человек совершает преступление лишь в случае, если считает его полезным для себя после взвешивания всех pro и contra;

- усиливая наказание, общество делает преступления менее привлекательными, что позволяет удерживать людей от их совершения;

- искусство законодателя и его гуманизм заключаются в том, чтобы ужесточение наказания проводилось не по принципу "чем больше, тем лучше", а по принципу "ужесточать лишь настолько, чтобы сделать преступление непривлекательным".

Представителей классической школы иногда упрекают в том, что они упустили из поля зрения личность преступника.

2. Идеи о связи тела и души высказывались с давних пор (Гиппократ, Платон, Аристотель, Фома Аквинский). Австрийский врач и анатом Франц Йозеф Галль в 1825 г. писал: "Объектом законодательства должно быть, поскольку позволяет природа человека, предупреждение преступлений, исправление преступников и обезопашивание общества от тех из них, которые неисправимы".

Начало уголовно-антропологическому движению положили исследования английских тюремных врачей Винслоу, Мэйю, Томсона и Деспина, которые в 50 – 60-х гг. XIX в. провели исследования антропологических признаков преступников. Мэйю и Деспин, например, сравнивали преступников с дикарями. Особым объектом их исследований была связь между преступностью и различными аномалиями психики, эпилепсией и вырождением. Основная идея Ч. Ломброзо заключается в том, что преступник есть особый природный тип, скорее больной, чем виновный. Преступником не становятся, а рождаются. Суть концепции Э. Ферри заключается в рассмотрении преступления как продукта трех родов естественных факторов (антропологических, физических и социальных). Физические факторы (климат, погода, географические особенности) влияют на всех преступников почти одинаково; антропологические факторы преобладают в преступной деятельности преступников прирожденных, помешанных или по страсти, социальные же факторы влияют особенно заметно на случайных преступников и на преступников по привычке. При такой градации социальным факторам Ферри отводит приоритетную роль.

Перерабатывая идеи классической школы с позиций ограничения свободы воли, Ферри разработал концепцию социальной защиты, суть которой заключается в том, что главная энергия общества в противодействии преступности должна быть сконцентрирована не на общей и частной превенции (путем запугивания и перевоспитания), а на защите общества от социально опасных элементов.

М.В. Духовской и И.Я. Фойницкий полагали, что, согласно данным уголовной статистики, источник преступлений коренится не только в личности преступника, но и в обществе; поэтому нельзя исходить из "свободной воли" преступника, нельзя рассчитывать на наказание как единственное или главное средство контроля над преступностью, необходимо изучать социальные причины преступлений.

3. Радикальные идеи позитивистов об отказе от уголовного права и замене его наукой уголовно-антропологического или уголовно-социологического толка оказались неприемлемы для многих ученых (А. Принс, Ф. фон Лист, Н.Н. Полянский), которые создали новую школу (неоклассицизм), утверждающуюся на трех "основных пунктах": 1) сохранение самостоятельности уголовного права при его научном обновлении; 2) причинность, а не фатальность преступления, а потому отрицание антропологического типа преступника; 3) социальная реформа как обязанность государства в его борьбе с преступлением.

Помимо правовой догматики единая наука уголовного права интегрирует криминологию и уголовную политику. Изучение преступности и преступника – задача криминологии. Разработка уголовно-правовых мер борьбы с преступностью – цель уголовной политики. Под уголовной политикой Лист понимал положения, сообразуясь с которыми государство должно вести борьбу с преступностью при посредстве наказания и родственных последнему установлений. Разрабатывая репрессивные подходы к воздействию на преступность, Лист не только положительно относился к социальному реформаторству, но и предупреждал против преувеличения роли уголовно-правовых мер. Он был одним из первых ученых, которые заявили о необходимости постоянного анализа эффективности уголовного законодательства на основе данных статистики.

4. При разработке концепции уголовной политики государства на современном этапе необходимо отталкиваться не

только от позиций классического направления, в котором положения об общей и частной превенции, рациональном характере совершения преступления тем или иным субъектом, являются главенствующими, но и учитывать положения социологической школы. Последняя своей важнейшей задачей считает исследование взаимосвязей между социальными и экономическими процессами, социально-демографическими и психологическими характеристиками преступников, пространственно-временным распределением преступлений и преступностью как общественным феноменом. При этом не следует отдавать предпочтение какой-либо одной концепции, а следует рассматривать их в единстве.

А.Б. Барбуков
адъюнкт
(Луганский государственный университет внутренних дел)

ОСОБЕННОСТИ КВАЛИФИКАЦИИ НЕЗАКОННОГО ОБРАЩЕНИЯ С ОРУЖИЕМ КАК ПРЕСТУПЛЕНИЯ СО СМЕШАННОЙ ПРОТИВОПРАВНОСТЬЮ

Дальнейшее развитие правового государства в Украине среди прочего предполагает совершенствование законодательства, которое используется в борьбе с преступлениями и правонарушениями. Решение этого требует дифференциации ответственности за противоправные деяния, а именно четкого разграничения сфер уголовно-правового и административно-правового регулирования. Вместе с тем необходимо повышение эффективности правоприменительной деятельности по делам о противоправных деяниях, находящихся "на стыке" уголовного и административного права. Ответственность за совершение части таких деяний предусматривает уголовный закон – в нормах с бланкетной диспозицией, которая конкретизирует признаки преступления с помощью норм административного права. Преступления, составы которых сформули-

рованы с помощью такой диспозиции, получили условное название – преступления со смешанной противоправностью[1].

К числу преступлений со смешанной противоправностью относится и незаконное обращение с оружием[2].

Противоправность, т.е. запрещенность законом, является одним из обязательных признаков преступления. Эта точка зрения нашла всеобщее признание и освещена в работах большинства ученых криминалистов. Преступлением может нарушаться не только уголовно-правовой запрет, но и предписания других отраслей права, однако в конечном итоге уголовная противоправность поглощает все остальные виды противоправности, и последние теряют свое юридическое значение или существуют отдельно. Например, признак административной противоправности нарушения порядка приобретения, хранения, передачи иным лицам или продажи оружия (ст. 190 КоАП Украины) поглощается уголовной противоправностью (ст. 263 УК Украины) при наличии признаков преступления. Однако уголовная и гражданская противоправности при этих обстоятельствах существуют самостоятельно. Они реализуются в пределах различных охранительных правоотношений, не сливаясь.

В упомянутой статье Уголовного кодекса Украины установлена уголовная ответственность за незаконное обращение с оружием. Статье 263 УК Украины в той либо иной степени корреспондирует целый ряд статей КоАП Украины, а именно: 133, 189, 190–195-4. Наличие структурной связи норм различных отраслей права накладывает отпечаток на все этапы реализации уголовно-правовой нормы и особенно на стадию ее применения. Поскольку квалификация преступления со смешанной противоправ-

---

[1] Понятие "смешанная противоправность" употребляется в работах В.Н. Кудрявцева, Н.Ф. Кузнецовой и др. См. напр.: Кудрявцев В.Н. Объективная сторона преступления. – М.: Гос. изд-во юридической литературы , 1960. – С. 118; Кузнецова Н.Ф. Преступление и преступность. – М., 1969. – 98 с.; Пикуров Н.И. Квалификация следователем преступлений со смешанной противоправностью: Учеб. пособие. – Волгоград: ВСШ МВД СССР, 1988. – 56 с.

[2] Пикуров Н.И. Квалификация следователем преступлений со смешанной противоправностью: Учеб. пособие. – Волгоград: ВСШ МВД СССР, 1988. – С. 11.

ностью невозможна без установления всех признаков состава иного правонарушения, применение уголовно-правовой нормы с бланкетной диспозицией сопровождается одновременным применением норм административного права. В итоге в одном правоприменительном акте содержатся результаты двух относительно самостоятельных квалификаций.

Следует также отметить то, что поскольку ст. 263 УК Украины носит бланкетный характер, для ее верного уяснения и толкования необходимо обращение к иным предписаниям, что в свою очередь не нарушает положения про единый источник уголовного права – уголовный закон. Вопрос о том, где эти предписания должны находится, на наш взгляд можно разрешить, если обратиться к одному из центральных понятий, употребляемом в данном составе преступления – "*незаконное* обращение с оружием..."; "...без предусмотренного *законом* разрешения..." (курсив – авт.). В нашем государстве правовые основы обращения с оружием регулируются действующей нормативной базой, причем количество нормативно-правовых актов составляет примерно сотню. Закона "Об оружии", который регламентировал бы основы обращения с оружием, в этой нормативной базе к сожалению нет. К числу требующих законодательного определения относятся и структурные составляющие понятия незаконного обращения с оружием, такие как те, что относятся к предмету преступления – "оружие", "огнестрельное оружие", "холодное оружие", и др.[1]. Не нужно также переоценивать существование ППВСУ "О судебной практике по делам о похищении и ином незаконном обращении с оружием...", которое выполняет несколько иные задачи, которые, будем надеяться, носят временный характер.

---

[1] Біленчук П.Д., Кофанов А.В., Сулява О.Ф. Зброєзнавство: правові основи обігу вогнестрільної зброї. Порівняльний аналіз вітчизняного та зарубіжного законодавства: Україна. Європа. Світ. Монографія / За ред. проф. П.Д. Біленчука. – К.: Міжнародна агенція "BeeZone", 2004. – С. 24-25; Устинов А.И., Портнов М.Э., Нацвладзе Ю.А. и др. Холодное оружие и бытовые ножи / Под общ. ред. А.И. Устинова. – М.: Изд-во ВНИИ МВД СССР, 1978. – С. 37-38; Хавронюк М.І. Довідник з особливої частини Кримінального кодексу України. – К.: Істина, 2004. – С. 108-111.

Существование в уголовном праве преступлений со смешанной противоправностью объясняется главным образом особенностями деяния, запрещаемого уголовным законом. Без обращения к специальным правилам, инструкциям и т.п. трудно определить признаки преступного деяния, сложно установить характер и размер причиненного им вреда. Вопрос об ответственности за незаконные деяния с оружием должен разрешаться с учетом многочисленных нормативных актов (инструкций, правил, приказов и т.п.), регулирующих порядок обращения с оружием, в которые постоянно вносится большое количество поправок и изменений.

"Как правило, такое обращение к нормативным актам иных отраслей права не требует ссылки на соответствующие статьи и пункты. Но иногда, как справедливо указывают ученые-криминалисты и практические сотрудники правоохранительных и судебных органов, для решения вопросов квалификации преступлений со смешанной противоправностью приходится ссылаться на дополнительный нормативный материал". В основном такая практика имеется при расследовании преступлений, связанных с нарушением правил дорожного движения. Считаем, что подобным образом должна происходить квалификация преступлений связанных с незаконным обращением с оружием, поскольку именно поэтому она приобретет обоснованный характер. В противном случае квалификация будет приблизительной, неполной.

На основании изложенного можно сделать определенные выводы, касающиеся особенностей квалификации незаконного обращения с оружием как преступления со смешанной противоправностью, а именно:

- при квалификации такого рода преступлений, игнорирование наличия межотраслевой взаимосвязи норм способно привести к неверному толкованию и соответственно применению уголовного закона;

- смешанная противоправность незаконного обращения с оружием определяет специфику формулирования уголовно-

правовой нормы, что в свою очередь обуславливает особенности квалификации преступного деяния;

- только уголовный закон определяет границы преступного и неприступного при незаконном обороте оружия, предписания административного права лишь конкретизируют признаки состава преступления;

- при большом количестве разрозненных постоянно изменяющихся административно-правовых актов важным условием повышения эффективности применения ст. 263 УК Украины в части установления ответственности за незаконное обращение с оружием, стало бы обеспечение сотрудников правоохранительных и судебных органов необходимым нормативным материалом.

В.С. Батиргареєва
кандидат юридичних наук
(Інститут вивчення проблем злочинності АПрН України)

ІНСТИТУТ РЕЦИДИВУ ЗЛОЧИНІВ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ І ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Осмислення рецидиву злочинів як явища правової дійсності на теоретичному рівні та закріплення поняття про це явище у законодавстві тих чи інших країн мають давню історію. Спільним у цьому процесі є те, що законодавство будь-якої країни окремо вирізняє випадки цієї множинності злочинів як особливого виду протиправної поведінки.

Закріплення на сучасному етапі у кримінальному законі України поняття рецидиву злочинів та його правових наслідків є подією важливого значення, оскільки, не дивлячись на гострі наукові дискусії та визнання необхідності закріплення цього поняття, на протязі майже ста років у вітчизняному законодавстві не надавалося навіть його визначення.

Згідно ст. 34 КК України 2001 р. рецидив злочинів – це вчинення нового умисного злочину особою, яка має судимість за умисний злочин. Отже, виходячи із законодавчого формулювання норми, що міститься у зазначеній статті, специфічність кримінально-правового змісту рецидиву злочинів розкривається через єдиний комплекс таких ознак: а) всі вчинені особою злочини можуть бути лише умисними; б) злочини вчиняються в різний час, тобто виключається ситуація ідеальної сукупності злочинів; в) на момент вчинення нового умисного злочину або злочинів особа повинна мати не погашену чи не зняту судимість за умисний злочин. При цьому не має значення чи вчинила особа тотожні, однорідні або ж різнорідні злочини. Тільки при наявності всіх перелічених ознак в їх сукупності можна констатувати в діях особи рецидив злочинів. Такий підхід, пов'язаний із наданням у законі чіткого поняття рецидиву злочинів, вважаємо найдоцільнішим, оскільки він знімає необхідність з'ясування правозастосувачем кожного разу спочатку ознак рецидиву як такого, і лише після цього їх інтерпретування до кожного конкретного випадку. Крім того, при такому підходів не змішується само поняття про явище з правовими наслідками, які воно тягне. Тому з погляду зручності застосування кримінального закону є певний сенс у виділенні вітчизняним законодавцем окремо поняття про явище та положень про правові наслідки цього явища. Отже, встановивши спочатку в діях особи рецидив злочинів, можна перейти до вирішення наступного завдання – призначення адекватного покарання.

У свою чергу зарубіжне кримінальне законодавство можна поділити умовно на два блоки в залежності від того, чи використовується в ньому саме термін "рецидив злочинів" або ж у законодавчому обігу має місце вживання інших термінологічних еквівалентів для визначення явища, яке за своєю суттю є рецидивом. До першої групи відноситься кримінальне законодавство таких країн як Азербайджан, Грузія, Іспанія, Казахстан, Киргизстан, Китайська Народна Республіка, Бєларусь,

Російська Федерація, Туреччина, Туркменістан, Узбекистан, Швейцарія, Франція, Японія тощо. До цієї ж групи відноситься й кримінальне законодавство України.

При цьому в кримінальних кодексах лише деяких країн першої групи надається більш-менш чітка дефініція рецидиву злочинів, у решті ж випадків зміст рецидиву злочинів можна "вирахувати" лише шляхом систематичного тлумачення відповідних норм, що однак не завжди просто зробити.

Щодо другої умовно виділеної нами групи країн (кримінальне законодавство Англії та Уельсу, Польщі, США, Федеративної Республіки Німеччини, Норвегії та ін.) слід зазначити, що замість термінів рецидив злочинів та рецидивіст у кримінальному законодавстві цих країн вживаються такі словосполучення, як звичний злочинець (Закон про повноваження кримінальних судів Англії та Уельсу 1973 р.), повторні та багаторазові фелонії (Кримінальний кодекс штату Нью-Йорк 1965 р.), повторне вчинення злочинів (Загальногромадянський кримінальний кодекс Норвегії 1902 р. з відповідними змінами та доповненнями від 2003 р.), багаторазове вчинення злочинів (Кримінальний кодекс ФРН 1871 р. у ред. 1987 р.) тощо.

Окремо можна виділити кримінальне законодавство Швейцарії, в якому поряд з терміном рецидив вживається й термін "звичний злочинець". При цьому між ними поводиться відмінність. Якщо під рецидивом, за КК Швейцарії 1937 р. зі змінами та доповненнями від 1999 р., мається на увазі при наявності певних умов вчинення умисного або необережного злочину лише вдруге, то до звичних злочинців відносяться особи, котрі умисно вчинили багаторазові злочинні діяння, за які до вчинення нового, теж умисного, діяння до них застосовувалося позбавлення волі щонайменше вже двічі. Зазначений підхід виправдовується тим, що до рецидивістів застосовується покарання, а до звичних злочинців – так звані заходи безпеки у вигляді інтернування (поміщення злочинця у спеціальну установу), що, на думку швейцарських правознавців, є єдиним

способом захистити суспільство від несприйнятливих до покарання правопорушників[1].

Крім цього, відмінність стосовно розуміння рецидиву злочинів за законодавством різних країн полягає у виділенні тих відмінних ознак, які є обов'язковими саме за законодавством даної країни для констатації рецидиву у поведінці особи, а також правових наслідків подібної констатації, тобто певного впливу наявності факту рецидиву злочинів на покарання, яке призначається. Оскільки кожного разу це буде досить самобутнє розуміння рецидиву та його впливу на призначення покарання, то надати будь-яку чітку класифікацію законодавчих визначень ознак рецидиву та підходів до призначення покарання за нього не уявляється можливим. Але для встановлення дійсного змісту рецидиву злочинів, безвідносно до особливостей кримінального законодавства тієї чи іншої країни, вважаємо за доцільне законодавчі положення, присвячені даному інституту, кожного разу аналізувати за такими позиціями: а) форма вини злочинів, що входять до можливого рецидиву; б) чи мається на увазі повторення лише тотожних і однорідних злочинних діянь або ж закон припускає вчинення й різнорідних злочинів; в) проміжок часу, на протязі якого вчинення нового злочину буде вважатися рецидивом (давність рецидиву), та одночасно з цим встановлення моменту, з якого в разі вчинення нового злочинного діяння починає спливати цей проміжок часу; г) вид раніш призначеного покарання та покарання, яке загрожує за вчинення нового злочину; д) кількість попередніх засуджень; е) вік засудженого на момент вчинення попереднього і нового злочинів.

Хоча деякі з перелічених параметрів й можуть виявитися нейтральними під час аналізу сутності рецидиву злочинів за національним законодавством певної країни, але в цілому вони не заважають встановленню характерних особливостей, притаманних правовій природі даного явища.

---

[1] Современное зарубежное уголовное право. Т.2 / Под ред. А.А. Пионтковского. – М.: Иностранная литература, 1958. – С. 400-404. Цит. за.: Милюков С.Ф. Российское уголовное законодательство (опыт критического анализа). – СПб, 2000. – С. 286.

А.С. Беніцький
кандидат юридичних наук, доцент
(Луганський державний університет внутрішніх справ)

КРИМІНАЛЬНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ ЩОДО ПРОТИДІЇ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ (ВІДМИВАННЮ) ДОХОДІВ, ЗДОБУТИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ[1]

На думку експертів, транснаціональна організована злочинність використовує доходи в обсязі близько 500 млрд. дол. США на рік, а за оцінками деяких джерел, ця сума втричі більша[2]. У деяких державах доходи, отримані від кримінальних видів діяльності, перевищують навіть ВВП. Ці обставини ставлять під загрозу функціонування органів влади, розвиток господарських відносин та верховенство права. Тому створення національної системи протидії відмиванню "брудного" капіталу є для України важливим напрямком державної кримінально-правової політики.

Після прийняття 28 листопада 2002 року Закону "Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом" в Україні відбулися позитивні зміни у сфері боротьби з цим явищем. Законодавство України приблизилось до міжнародних стандартів протидії легалізації злочинного капіталу.

Аналіз правових норм кримінального законодавства України, спрямованих на обмеження безперешкодного використання національної економіки злочинними угрупованнями, дають підстави стверджувати про необхідність удосконалення їх змісту.

---

[1] Стаття виконана при підтримки Національної академії наук України та Російського державного гуманітарного наукового фонду в рамках російсько-українського дослідження на тему "Боротьба з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванням тероризму: порівняльно-правовий та кримінологічний аналіз законодавства Росії та України" (проект № 06-03-9134 А/УК від 5 квітня 2006 р.).

[2] Доклад Группы высокого уровня по угрозам, вызовам и переменам. "Более безопасный мир: наша общая ответственность". <http:// www.un.org /russian>

Оскільки всі питання щодо елементів складів злочинів, передбачених статтями 198, 209, 209-1, 306 КК України, у роботі висвітлити не вдасться, хотілося би зупинитися лише на аналізі суб'єкта відмивання злочинних доходів.

У державах пострадянського простору існують різні підходи до визначення видів суб'єктів відмивання злочинних доходів. У кримінальному законодавстві деяких держав – учасників СНД у нормах, що передбачають відповідальність за відмивання, є спеціальна вказівка на ознаки суб'єкта злочину.

Так, наприклад, згідно зі ст. 235 (легалізація ("відмивання") матеріальних цінностей, придбаних злочинним шляхом) КК Республіки Білорусь кримінальній відповідальності за легалізацію матеріальних цінностей, придбаних злочинним шляхом, не підлягає виконавець предикатного злочину[1]. Отже, суб'єктом легалізації доходів, придбаних злочинним шляхом, у Республіці Білорусь можуть бути особи, причетні до злочину. Учасники предикатного злочину несуть кримінальну відповідальність лише за злочинне придбання матеріальних цінностей.

Цікавим є підхід законодавця РФ до визначення суб'єктів відмивання злочинних доходів. Ним установлено різну відповідальність за відмивання доходів, отриманих злочинним шляхом: для тих, хто брав участь у вчиненні предикатного злочину (ст. 174-1 (легалізація (відмивання) коштів або іншого майна, придбаних особою в результаті скоєння нею злочину)), і для тих, хто заздалегідь не обіцяв учинити відмивання злочинних доходів (ст. 174 (легалізація (відмивання) коштів або іншого майна, придбаних іншими особами злочинним шляхом))[2].

За заздалегідь не обіцяну легалізацію суб'єкт несе меншу відповідальність, ніж якби він брав участь у предикатному

---

[1] Див.: Уголовный кодекс Республики Беларусь. – Минск: Амалфея, 2004. – С. 153.

[2] Див.: Закон РФ "О внесении изменений и дополнений в законодательные акты Российской Федерации в связи с принятием Федерального закона "О противодействии легализации (отмыванию) доходов, полученных преступным путем" № 121 от 7 августа 2001 г. // Собрание законодательства Российской Федерации. – 2001. – № 33. – Ч. 1. – Ст. 3424.

злочині як безпосередній виконавець або співучасник. Законодавець Росії диференціював відповідальність за відмивання залежно від виду суб'єкта злочину, який розглядається.

В інших державах-учасницях СНД у кримінально-правових нормах, що передбачають відповідальність за легалізацію (відмивання) злочинних доходів, немає вказівок на ознаки суб'єкта. У зв'язку з цим ним може бути будь-яка осудна особа, що досягла віку кримінальної відповідальності за даний злочин.

Так, наприклад, виходячи зі змісту ст. 209 (легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом) КК України можна виділити два види суб'єктів злочину:

1) особи, що брали участь у вчиненні предикатного діяння, а потім вчинили відмивання злочинних доходів;

2) особи, що не брали участі у вчиненні предикатного діяння, а потім вчинили відмивання злочинних доходів.

Разом із тим, у юридичній літературі України є різні підходи до розуміння видів суб'єктів відмивання. Так, на думку Г.О. Усатого, особа, яка вчинила первісний злочин із наступною легалізацією одержаних від цього злочину коштів, не може нести кримінальну відповідальність за правилами реальної сукупності (ст. 209 плюс відповідна стаття КК України, що передбачає відповідальність за злочинне одержання коштів або іншого майна)[1].

Як видається, такий підхід зумовлений тим, що автор розглядає легалізацію як одну з форм причетності до злочину. Тому суб'єктами відмивання злочинних доходів він вважає тих, хто не брав участі в предикатному злочині.

Виключення з кола суб'єктів відмивання осіб, які брали участь у вчиненні предикатного діяння, не суперечить міжнародно-правовим документам. Так, наприклад, у підпункті "е" пункту 2 ст. 23 (відмивання доходів від злочинів) Конвенції ООН "Проти корупції", прийнятої резолюцією Генеральної

---

[1] Див.: Усатий Г.О. Криміногенна ситуація, що склалася у сфері легалізації коштів, здобутих злочинним шляхом // Науково-практичні коментарі. – 2003. – № 1. – С. 51.

Асамблеї від 31 жовтня 2003 р., зазначено, що "якщо цього вимагають основні принципи внутрішнього законодавства Держави-учасниці, то можна передбачити, що злочини, зазначені в п. 1 даної статті, не відносяться до осіб, що скоїли основне правопорушення"[1]. У п. 1 ст. 23 цієї Конвенції перелічено форми відмивання доходів від злочинів, які рекомендується визнати кримінально караними в державах, що ратифікували даний міжнародно-правовий документ.

Крім того, у рекомендації 1 Сорока Рекомендацій Групи по розробці фінансових заходів щодо боротьби з відмиванням грошей (FATF) від 20 червня 2003 р. указується, що відмивання грошей може не інкримінуватися особам, які вчинили предикатне правопорушення, якщо того вимагають фундаментальні принципи національного законодавства[2].

Деякі з прихильників обмеження кола суб'єктів аналізованого злочину вважають, що легалізація (відмивання) доходів, отриманих злочинним шляхом, є кінцевою метою предикатного діяння. У випадку, коли особа карається за предикатний злочин і за відмивання доходів, отриманих від нього, порушується принцип ne bis in idem. Тому, на думку авторів, доцільно передбачити, що положення ст. 209 КК України не повинні застосовуватися до осіб, які вчинили предикатний злочин[3].

---

[1] Див.: Конвенция ООН "Против коррупции", принятая резолюцией Генеральной Ассамблеи от 31 октября 2003 г. // Международно-правовые основы борьбы с коррупцией и отмыванием преступных доходов: Сб. документов / Сост. В.С. Овчинский. – М.: ИНФРА – М., 2004. – С. 63.

[2] Див.: Сорок Рекомендаций Группы по разработке финансовых мероприятий по борьбе с отмыванием денег (FATF) от 20 июня 2003 г. // В кн.: Международно-правовые основы борьбы с коррупцией и отмыванием преступных доходов: Сб. документов / Сост. В.С. Овчинский. – М.: ИНФРА – М., 2004. – С. 480.

[3] Див., наприклад: Качка Т. Боротьба з відмиванням грошей: Комплексний порівняльно-правовий аналіз відповідності законодавства України acquis Європейського Союзу в сфері боротьби та запобігання легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом. – К.: Реферат, 2004. – С. 91; Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / За ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. – 3-є вид., переробл. та доп. – К.: Атіка, 2003. – С. 570.

Автори, як видно, вважають, що предикатний злочин має більш високий ступінь суспільної небезпеки, ніж відмивання злочинних доходів. Однак із такою позицією можна не погодитися, оскільки відмивання доходів, отриманих злочинним шляхом, є самостійним злочином, характер і ступінь суспільної небезпеки якого не може залежати від предикатного злочину. Об'єктом кримінально-правової охорони є суспільні відносини, що забезпечують законний господарський обіг майна у сферах виробництва (виготовлення) продукції, торгівлі, надання послуг, виконання робіт.

Тому, коли суб'єкта притягають до кримінальної відповідальності за відмивання та за предикатний злочин, принцип "не двічі за одне і теж саме" не порушується.

Крім того, необхідно зазначити, що відповідно до кримінального законодавства України ступінь суспільної небезпеки відмивання значно вищий у порівнянні з багатьма предикатними злочинами. Так, наприклад, за збут вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин або вибухового пристрою без передбаченого законом дозволу, відповідно до ч. 1 ст. 263 (незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами) КК України може бути призначено покарання на строк від двох до п'яти років позбавлення волі. Відмивання доходів, отриманих від збуту даних предметів, тягне більше покарання, оскільки санкція ч. 1 ст. 209 КК України передбачає покарання у вигляді позбавлення волі на строк від трьох до шести років.

Як видається, цілком виправдано притягати до кримінальної відповідальності за відмивання незалежно від того, брав суб'єкт участь в отриманні "брудних" доходів чи був причетним до предикатного злочину.

Разом із тим, у ст. 209 КК України доцільно було б закріпити ознаки суб'єкта злочину. Це буде сприяти однаковому тлумаченню розглянутої ознаки складу злочину правозастосовчими органами.

Н.Л. Березовская
ассистент кафедры уголовного права
(Одесская национальная юридическая академия)

ОТЛИЧИЕ ОБЩЕСТВЕННЫХ И ИСПРАВИТЕЛЬНЫХ РАБОТ

Предусматривая систему наказаний, законодатель закрепил как отдельные общественные и исправительные работы. Но на практике, а иногда и в теории, возникает вопрос об их отличительных признаках. Поэтому, с учётом достижений науки уголовного права, законодательного закрепления положений, касающихся данной проблемы, попытаемся указать на те основные различия между общественными и исправительными работами, которые помогут правоприменителю в каждом конкретном случае выбрать тот вид наказания, который максимально соответствует сложившейся ситуации.

Действительно, между данными наказаниями заметно значительное сходство – обязательность труда в период отбывания наказания, материальные лишения, исполнение одним и тем же органом (уголовно-исполнительными инспекциями по месту жительства осужденного), назначение только как основного наказания.

Оба рассматриваемых вида наказания имеют схожие наименования, которые объединяет слово "работы", подчеркивающее роль общественно-полезного труда как материальной основы отбывания наказания и как серьезного воспитательного фактора.

Неслучайно поэтому начиная с конца 1980-х годов в работах некоторых ученых была высказана мысль о необходимости введения общественно полезных работ, которые будут заключаться в выполнении осужденным под надзором бесплатных работ на общественные цели в свободное от работы время, в выходные и праздничные дни. Общественные работы предлагалось закрепить в законодательстве как разновидность испра-

вительных работ[1], а также поместить эти два вида наказания в Уголовный кодекс под объединённым названием – "карательные работы".[2] Однако законодатель не пошел по этому пути, обоснованно закрепив общественные работы как самостоятельный вид наказания.

Существенные различия между общественными и исправительными работами позволяют говорить о самостоятельности этих видов наказаний, а не о различных вариантах одного и того же наказания.

Во-первых, исправительные работы исполняются по месту основной работы осужденного. Уголовный кодекс Украины 2001 года сохранил лишь один вид этого наказания, упразднив существовавшие долгое время исправительные работы в местах, определяемых органами, ведающими исполнением этого вида наказания. В условиях безработицы применение исправительных работ представляется, как уже отмечалось, крайне затруднительным, особенно в отношении несовершеннолетних осужденных. В настоящее время рассматриваемую уголовно-правовую меру можно назначать только несовершеннолетним, уже имеющим постоянное место работы.

Общественные же работы отбываются на работах, определяемых органами местного самоуправления, в свободное от учебы или основной работы время. Таким образом, это наказание состоит в дополнительной трудовой повинности осужденного, что и является одним из главных карательных элементов общественных работ.

Во-вторых, работы, выполняемые осужденными к общественным работам, должны обладать определенными качествами: быть общественно-полезными и, как правило, непрестижными, тяжелыми, хотя и посильными, для несовершеннолетних и т.д.

---

[1] Тимершин Х.А. Исправительные работы без лишения свободы по советскому уголовному праву: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – М.: Академия МВД СССР, 1988. – С. 18.

[2] Вартилецька І.А. Виправні роботи без позбавлення волі в Україні: теоретичні аспекти та практика застосування на сучасному етапі: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – К., 1997. – С. 6.

При отбывании исправительных работ виновный остается трудиться на том же месте, где он работал и до осуждения и продолжает выполнять ту же работу, что и выполнял. Таким образом, работа, выполняемая осужденными к этому виду наказания, не обладает какими-либо особыми качествами.

В-третьих, исправительные работы прямо предусматривают определенные имущественные правоограничения, состоящие в удержании из заработка осужденных несовершеннолетних в пределах от 5 до 10 процентов.

Общественные работы прямо не содержат ущемлений имущественного характера. Хотя они и выполняются бесплатно, но заработок по месту работы и (или) учебы осужденного сохраняется полностью.

В-четвертых, сроки отбывания рассматриваемых наказаний, а также порядок их исчисления существенно разнятся. Сроки общественных работ исчисляются в часах и устанавливаются от 60 до 240 часов для взрослых осужденных и от 30 до 120 часов – для несовершеннолетних. В законе также оговорено, что общественные работы могут отбываться не свыше 2 часов в день для несовершеннолетних граждан.

Сроки исправительных работ (от двух месяцев до одного года для несовершеннолетних), как видим, более продолжительны, то есть этот карательный элемент в исправительных работах более суров, чем в общественных работах. Таким образом, осужденный к исправительным работам несовершеннолетний будет дольше отбывать наказание, хотя у него и останется больше времени на ежедневный отдых, поскольку общественные работы должны отбываться в свободное от учебы и основной работы время.

В-пятых, различна правовая регламентация права на отпуск осужденных к исправительным работам и осужденных к общественным работам. В соответствии с ч. 2 ст. 42 УИК в период отбывания исправительных работ осужденному предоставляется ежегодный отпуск, время которого не засчитывается в срок отбывания наказания.

Наконец, осужденному к общественным работам отпуск не предоставляется, а предоставление ему очередного ежегодного отпуска по основному месту работы (а также на работе по совместительству, по месту учебы и т.д.) не приостанавливает исполнение наказания в виде общественных работ (ч. 2 ст. 37 УИК Украины).

Таким образом, поскольку общественные работы и исправительные работы имеют различную социально-экономическую и уголовно-правовую характеристику, очень важно в целях наиболее их эффективного применения в каждом конкретном случае правильно выбирать вид наказания с учетом обстоятельств совершения преступления и личности виновного.

В.Е. Берестова
ад'юнкт
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ЗМІСТ ПОНЯТТЯ "НАСИЛЬСТВО" У КРИМІНАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

Конституцією України охороняються найвищі соціальні цінності в нашій державі – людина, її життя, здоров'я, честь, гідність, недоторканість і безпека (ст.ст. 3 ч. 1, 27). Отже, злочини проти життя та здоров'я особи становлять велику суспільну небезпеку.

На думку Михайлова О.Є., з якою слушно погодитися, питому вагу злочинів, що посягають на життя та здоров'я особи, складають насильницькі злочини, тобто злочини, пов'язані із застосуванням насильства до потерпілого.

Вивченням змісту поняття "насильства", його видів та форм в різні часи займалися Ю.М. Антонян, М.І. Бажанов, А.А. Гусейнов, О.П. Зрєлов, В.Ф. Іванов, М.Й. Коржанський, Л.О. Левертова, Л.В. Сердюк та ін.

За сучасним тлумаченням насильство трактується як "застосування фізичної сили до кого-небудь", а також "застосу-

вання сили для досягнення чого-небудь; примусовий вплив на когось, щось". Насильство також може визначатись як фізичний або психічний вплив однієї особи на іншу, яке порушує гарантоване Конституцією право громадян на особисту недоторканість (в фізичному та духовному сенсі).

Доктрина кримінального права поділяє насильство на два види: фізичне насильство та психічне насильство. Фізичне насильство може виражатися в безпосередньому впливі на організм людини: нанесенні побоїв, тілесних ушкоджень, мордувань різноманітними способами (в тому числі із застосуванням предметів та речовин) та т. ін., в результаті чого може бути спричинена шкода здоров'ю потерпілого. Психічне насильство полягає у впливі на психіку особи шляхом залякування, погроз (в тому числі погроз фізичною розправою), з метою подолання опору потерпілого та відстоювання своїх прав та інтересів. Тобто, виходячи з самого визначення, можна виділити наступні ознаки цього явища: застосування примусового впливу або фізичної сили, наявність об'єкту посягання, мета, з якою застосовується вплив.

Оскільки закон прямо не вказує, що насильство має бути тільки фізичним, тому є всі підстави розуміти під насильством як фізичний, так і психічний протиправний вплив на особу. В діючому Кримінальному кодексі України (далі – КК) види насильства прямо не визначаються, але в певних нормах законодавець вказує на застосування насильства, як на ознаку складу злочину, або як на шлях вчинення злочину.

В Законі України "Про попередження насильства в сім'ї" виділені чотири форми насильства: фізичне, сексуальне, психологічне та економічне (ст. 1). Так, фізичне насильство полягає в умисному нанесенні побоїв, тілесних ушкоджень, що може призвести або призвело до смерті потерпілого, порушенню фізичного або психічного здоров'я, нанесенню шкоди його честі й гідності. Сексуальне насильство полягає в протиправному посяганні на статеву свободу особи, а також дії сексуального характеру стосовно неповнолітнього. Психологічне насиль-

ство пов'язане з впливом на психіку особи шляхом словесних образ або погроз, переслідування, залякування, за допомогою чого умисно спричиняється емоційна невпевненість, нездатність захистити себе та причиняється або може причинятися шкода психічному здоров'ю. Економічне насильство полягає в умисному позбавленні особи житла, їжі, одягу та іншого майна або коштів, на які потерпілий має передбачене законом право, що може призвести до його смерті, викликати порушення фізичного або психічного здоров'я.

Аналізуючи, зокрема, норми розділу II Особливої частини КК "Злочини проти життя та здоров'я особи" та їх судове тлумачення, можна зазначити, що законодавець оперує досить широким колом понять і розкриває зміст терміну "насильство", прямо вказуючи на визначені ознаки складу злочину:

- застосування протизаконного насильства, систематичного знущання або тяжкої образи (як причина виникнення стану сильного душевного хвилювання, в якому був скоєний злочин);
- жорстоке поводження з потерпілим, його шантаж, примус до протиправних дій;
- завдання тілесних ушкоджень різного ступеню тяжкості;
- завдання удару, побоїв або вчинення інших насильницьких дій, які завдали фізичного болю і не спричинили тілесних ушкоджень;
- умисне заподіяння сильного фізичного болю або фізичного чи морального страждання шляхом нанесення побоїв, мучення або інших насильницьких дій;
- погроза вбивством;
- вилучення шляхом примушування та насильницьке вилучення.

Як видно, зміст терміну "насильство" в нормах II розділу КК розкривається у вигляді переліку певних дій, але при цьому знову використовуються загальні поняття "насильство" та "насильницький". Широким розумінням вказаних термінів охоплюються також ознаки кваліфікованих складів злочинів проти життя та здоров'я особи: вчинення злочину з особливою

жорстокістю; вчинення злочину способом, що має характер особливого мучення; вчинення дій, які мають характер мордування; шляхом примушування.

В нормах інших розділів КК, наприклад розділу VI (ст.ст. 186, 187), кваліфіковані склади злочину в якості обов'язкової ознаки включають в себе вчинення насильницьких дій щодо потерпілого та погрозу застосування насильства.

Таким чином, видно, що в нормах КК насильство може бути обтяжуючою відповідальність обставиною (при вчиненні злочину з особливою жорстокістю або знущанням над потерпілим), способом вчинення злочину та кваліфікуючою ознакою складу злочину.

В сучасній юридичній літературі поняття "насильство" та "насильницька злочинність" вживаються досить широко, але до теперішнього часу відсутня чіткість у визначенні цього понятійного апарату. Поняття "насильство" є складовою термінології також філософії, психології, соціології, тому його зміст можна трактувати з позицій як перелічених так і інших наук.

Тому, з метою поділу зазначених понять, сприяння розв'язанню виникаючих проблем при кваліфікації злочинів та поліпшення кримінально-правової охорони життя та здоров'я особи, доцільно було б закріпити визначення форм насильства безпосередньо в Кримінальному кодексі України, у примітках до відповідних норм розділу II Особливої частини.

Перелік використаних джерел:

1. Большой юридический словарь / Под ред. А.Я. Сухарева, В.Д. Зорькина, В.Е. Крутских. – М.: ИНФРА-М, 1998. – 790 с.

2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і гол. ред. В.Т. Бусел. – К.: Ірпінь: ВТФ "Перун", 2003. – 1440 с.

3. Курс кримінології: особлива частина: Підручник: У 2 кн. / М.В. Корнієнко, Б.В. Романюк, І.М. Мельник та ін.; За заг. ред. О.М. Джужи. – К.: Юрінком Інтер, 2001. – 480 с.

4. Закон Украины о предупреждении насилия в семье. – Симферополь: Реноме, 2002. – 96 с.

5. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. – 2-ге вид., переробл. та доповн. / Відп. ред. С.С. Яценко. – К.: А.С.К., 2002. – 968 с.

6. Постанова Пленуму Верховного Суду України № 2 від 7 лютого 2003 року "Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи" / Вісник Верховного суду України. – 2003. – № 1 (35).

П.М. Бузало
ад'юнкт
(Запорізький юридичний інститут Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ)

МОЛОДІЖНА АГРЕСИВНА ЗЛОЧИННІСТЬ – ІНДИКАТОР "СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВОГО ЗДОРОВ'Я" ДЕРЖАВИ

Сучасні відносини між окремими людьми або групами людей у суспільстві характеризуються напрочуд різноманітними видами агресії (адаптивної і неадаптивної, відкритої і прихованої, реактивної і проакивної, інструментальної і ворожої, наступальної і оборонної, афектованої і реляційної (або непрямої) тощо). У відповідь на всілякі реальні або абстрактні загрози, такі як загострений страх або напружена боротьба за обмежені соціальні ресурси та небезпечна конкуренція, адекватно пануючому у соціумі стану "соціальної аномії", між індивідами можуть закономірно формуватися агресивні тенденції.

За останні 20 років показники динаміки і тяжкості проявів неадаптивної (неурегульованої, розгальмованої) агресії та антисоціальної поведінки серед молоді України значно зросли. Попре відсутність даних, фіксуючих інформацію про вибухи виняткової агресії у молодіжному оточенні або сенсаційну криміногенну активність останніх, їх рівень не на жарт збентежує. Адже результати молодіжного (переважно, підліткового та юнацького) насильства і пов'язаних з ним подій, порушують перед суспільством непросту проблему охорони психічного і

фізичного здоров'я населення країни, яка не витримує зволікання.

У межах соціологічного дослідження щодо базової захищеності населення України, проведеного наприкінці 2004 – на початку 2005 рр., громадянами було виведено оцінку результатів роботи правоохоронних органів, зокрема міліції, прокуратури, податкової міліції та судів. Вихідним пунктом для визначення найбільш вірогідної оцінки ефективності діяльності правоохоронних органів послужило власне відчуття безпеки народонаселенням держави, що занотувало домінування у суспільстві атмосфери страху і незахищеності. Громадська думка диференціювалась за наступними показниками: 33% респондентів посвідчили неоперативність реагування співробітників ОВС на звернення громадян; 48,8% указали на зловживання службовим становищем; 8,7% – на низький професійний рівень правоохоронців і 9,4% наголосили на ігноруванні повідомлень та заяв громадян, ненаданні допомоги.

Говорячи про кримінологічну ситуацію з агресивною злочинністю (вбивства, тілесні ушкодження різного ступеню, хуліганства, вандалізм, розбої, грабежі тощо), необхідно підкреслити, що показники стану, динаміки і структури цього виду суспільно небезпечної активності найбільш повно характеризують суспільну моральність, звичаї і традиції країни, національну психологію. За твердженням Ю.М. Антоняна, С.А. Васькова, В.В. Горинова, Т.Б. Дмітрієвої, С.А. Потапова, Б.В. Шостаковича та інших, насильство, виражене в антисоціальній діяльності, красномовно демонструє рівень захищеності особистості, вказує на політику держави, ефективність роботи соціальних і правоохоронних інститутів, законодавчої, виконавчої і судової влади.

Деякі дослідники, Амсель (1958), Броун та Фарбер (1951), зауважували: коли тварини – а також і люди – наштовхуються на перешкоди, що не дозволяють здійснювати дії, за які напередодні вони винагороджувались, їх поведінка частіше стає агресивною й надміру активізується. Тварини гризуться, дрантаються, ричать, люди ж вирують і дратуються. Отже, ко-

ли поведінка, спрямована на досягнення конкретної мети, блокується – збудження зростає, а індивід відчуває бажання редукувати це завзяття. Як наслідок – люди, які використовують насильство для редукування фрустрації, у випадках крайнього його виливу, здатні трансформувати підрив агресії в антисоціальну поведінку. Відповідно до наведеної тези, агресію можна імовірно вважати адаптивною (неминучою у конкретній ситуації) для індивіда згідно з еволюційною біологією, хоча вона здатна завдати значну шкоду здоров'ю людини і скласти джерело різнохарактерних проблем для мікросередовища "агресора". Тому, на наше переконання, визначений тип неадаптивної агресії повинен бути об'єктом не скільки біомедичних, а політичних, економічних, соціальних, педагогічних і, звісно, кримінологічних та кримінально-правових втручань.

Синтезуючи усі способи вчинення злочинів, передбачених кримінальним законом України, можна виокремити найбільш розповсюджені серед них: насильство над особистістю; незаконне заволодіння чужим майном; обман або зловживання довірою; незаконне використання службового становища і порушення технічних та інших правил. Що стосується перших чотирьох категорій, то на думку В.М.Кудрявцева, усі вони співпадають з негативними моральними якостями – агресією, ворожістю, злістю, користолюбством, заздрістю, безпринципністю тощо. Позитивні ж моральні установки слугують бар'єром для вияву злочинних намірів. Звичайно, існують і такі люди, підсумовує науковець, котрих стримує не мораль, а тільки загроза покарання; вони загалом не заперечують можливість уникнути закону, але водночас намагаються досягти поставлених цілей в його рамках.

За вибірковими даними соціологічних досліджень приблизно 42% молоді демонструють стабільну прихильність до виконання вимог закону (навіть, якщо він, на їх враження, є "несправедливим"), але 50% пов'язують необхідність дотримання закону із життєвими обставинами, виправдовуючи зло-

чинну поведінку скрутним матеріальним становищем, лібералізмом суспільної моралі, які поблажливо ставляться до "незначних порушень законодавчих норм та соціальних цінностей". Подібна позиція виявляється актуальною для представників "соціального резерву майбутнього Української держави" (в особі молодої генерації), який формується в атмосфері правового нігілізму. За таких обставин виходить, що агресія є цілком нормальною реакцією людини, яка розвивається в умовах постійної боротьби за існування. Проте, мовити про неадаптивну агресію доцільно лише за наявності негативних у разі її реалізації наслідків для індивіда, коли вона є результатом нездатності внутрішніх механізмів організму функціонувати у діапазоні зовнішніх умов, здійснювати самоконтроль за будь-якої ситуації.

Агресивна поведінка та заходи запобігання їй відображають не тільки суспільну моральність та ступінь захищеності людини, але й відтворюють рівень економіки, соціальні відносини і політичні реалії сьогодення. Сучасна практика запобігання злочинності перекривається "прагматичними законами" перехідного періоду існування Української держави з його ринковою економікою, піднесенням меркантильних інтересів, безжальною конкуренцією на ринку праці та дозвілля. Детерміновані цими процесами конфлікти вирішуються, нажаль, здебільшого шляхом насильства, подекуди нелюдськи жорстокого.

Проблема ж молодіжної агресивної поведінки завжди вважалась однією з найбільш соціально значущих у зв'язку з її розповсюдженістю, спрямованістю кримінального виразу, направленістю кримінальних дій проти особистості і, що дуже слушно, необхідністю диференційованого підходу до її реабілітації через своєчасний вплив на механізми формування агресивності, можливості її "лікування" загально-соціальними, спеціально-кримінологічними або психіатричними засобами. Дослідження агресії, а надто пошук шляхів її нейтралізації – це складна робота (майже непідсильна), раціоналістичні здобутки якої заслуговують на повагу.

Перелік використаних джерел:

1. Коннор Д. Агрессия и антисоциальное поведение у детей и подростков. – СПб.: ПРАЙМ-ЕВРОЗНАК, 2005. – 288 с.

2. Стан злочинності в області у 2004 році / Головне управління статистики у Запорізькій області. – Запоріжжя, 2005; Інформація Державного комітету статистики України про стан злочинності у 2004 році.

3. Антонян Ю.М., Кудрявцев В.Н., Эминов В.Е. Личность преступника. – СПб.: Изд-во "Юридический центр Пресс", 2004. – 366 с.; Кудрявцев В.Н. Преступность и нравы переходного общества. – М., 2002.

4. Бартол К. Психология криминального поведения. – СПБ.: ПРАЙМ-ЕВРОЗНАК, 2004. – 352 с.

5. Агрессия и психическое здоровье / Под ред. Т.Б. Дмитриевой, Б.В. Шостаковича. – СПб.: Изд-во "Юридический центр Пресс", 2002. – 464 с.

С.О. Василенко
курсант
(Луганський державний університет внутрішніх справ)

ВІДМЕЖУВАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ВІД АДМІНІСТРАТИВНОЇ ЗА НЕВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ В УКРАЇНІ

За даними Міністерства юстиції України, з урахуванням залишку 2003 року, протягом 2004 року підлягало виконанню понад 8 млн. рішень судів, що на 6,7% більше, ніж у 2003 році[1]. Однак кількість невиконаних судових рішень залишається значною. У 2004 році державними виконавцями завершено виконання тільки за 5 млн. рішень судів, або 61,5% від кількості виконавчих документів, що підлягали виконанню[2].

---

[1] Див.: Офіційний сайт Міністерства юстиції України [Електронний ресурс] <www.minjust.gov.ua> (23.03.2005).

[2] Див. Див. там само.

Аналіз роботи Державної виконавчої служби України дозволяє виокремити декілька причин такого стану речей.

По-перше, постійно зростає середньомісячне навантаження на одного державного виконавця. У 2004 році в середньому по Україні воно складало 103 виконавчі документи на місяць, що вдвічі більше, ніж фізично спроможен виконати протягом місяця державний виконавець[1].

По-друге, це дуже незадовільне матеріально-технічне забезпечення Державної виконавчої служби України, переважна більшість відділів якої не має належних приміщень, елементарної оргтехніки та меблів[2]. У результаті цього на розв'язання технічних та організаційних питань витрачається багато часу.

По-третє, досить часто проблема невиконання судових рішень полягає в неузгодженості адміністративних і кримінально-правових гарантій, покликаних забезпечити неухильне виконання судових рішень.

Більш детально хотілося б розглянути саме останню проблему.

Проблемі застосування кримінальної й адміністративної відповідальності за невиконання судових рішень було приділено увагу в роботах Ю.В. Александрова, В.Д. Ларічева, С.В. Максимова, М.І. Мельника, П.О. Скоблікова, В.І. Тюніна, В.І. Тютюгіна, Т.Д. Устинової, М.І. Хавронюка, Є.Ю. Четвертакова та ін. Водночас із цього питання було висловлено спірні судження, тому воно залишається актуальним і зараз.

Метою цієї статті є розгляд проблеми співвідношення адміністративно-правових і кримінально-правових гарантій, спрямованих на забезпечення неухильного виконання судових рішень.

---

[1] Див.: Офіційний сайт Міністерства юстиції України [Електронний ресурс] <www.minjust.gov.ua> (23.03.2005).

[2] Див.: Макаренко Г. Проблеми виконавчої служби нарешті зацікавили державу // Юридичний вісник України. – 2002. – № 25. – 22-28 червня. – С. 5.

Згідно з ч. 5 ст. 124 Конституції України судові рішення постановляються судами іменем України і є обов'язковими до виконання на всій території України. Але на практиці закріплення загальнообов'язковості судових рішень в Основному Законі не є показником їх забезпеченості. Тому потрібними є юридичні гарантії безумовної можливості виконання кожного судового рішення. Особливе місце серед юридичних гарантій займають адміністративні та кримінально-правові гарантії.

Так, ч. 1 ст. 382 "Невиконання судового рішення" Кримінального кодексу України 2001 року (далі – КК) передбачає кримінальну відповідальність за умисне невиконання службовою особою вироку, рішення, ухвали, постанови суду, що набрали законної сили, або перешкоджання їх виконанню.

Аналіз диспозиції вказаної статті дозволяє зробити висновок про те, що об'єктивна сторона невиконання судового рішення сформульована як злочин із формальним складом і може виражатися у двох формах:

1) невиконання судового рішення;

2) перешкоджання виконанню судових рішень.

Як зазначають М.І. Мельник і М.І. Хавронюк, невиконання судового рішення полягає у невжитті службовою особою, до якої звернуто виконання вироку, рішення, ухвали або постанови суду, що набрали законної сили, передбачених законом заходів щодо їх виконання. Невиконання може виражатись у прямій відмові виконати судове рішення або в ухиленні від його виконання. У свою чергу, перешкоджання виконанню судового рішення передбачає протидію службової особи, наділеної законом певними повноваженнями щодо реалізації вимог, які в ньому містяться, з метою недопущення його реалізації. Така протидія може виражатись у прямій забороні своїм підлеглим виконувати вимоги державних виконавців державної виконавчої служби, погрозі застосувати до певних осіб, у т.ч. і службових, насильства, спробі підкупити чи обманути їх з метою недопущення виконання судового рішення.

Незважаючи на наявність ст. 382 КК, застосовується вона вкрай рідко[1]. Однією з причин такого стану речей є, на наш погляд, відсутність чіткого критерію розмежування кримінальної й адміністративної відповідальності за невиконання судових рішень в Україні.

Так, поряд із кримінально-правовими гарантіями існують адміністративні гарантії, покликані забезпечити неухильне виконання судових рішень. Вони закріплені в Законі України від 21 квітня 1999 року "Про виконавче провадження" (далі – Закон) та ст. 188-13 "Невиконання законних вимог державного виконавця" Кодексу України про адміністративні правовпорушення (далі – КпАП).

У ч. 1 ст. 87 Закону зазначено, що в разі невиконання без поважних причин у встановлений державним виконавцем строк рішення, що зобов'язує боржника виконати певні дії, які можуть бути виконані лише боржником, і рішення про поновлення на роботі державний виконавець виносить постанову про накладання штрафу на боржника – посадову особу, який установлюється в розмірі від десяти до двадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. У ч. 3 ст. 87 Закону зазначається, що в разі повторного невиконання рішення боржником без поважних причин державний виконавець у тому ж порядку накладає штраф на боржника у подвійному розмірі. Якщо ж рішення не виконується боржником і надалі державний виконавець порушує клопотання перед судом про кримінальну відповідальність боржника відповідно до закону.

---

[1] Так, у 2000 р. державними виконавцями до органів прокуратури та суду було подано майже 5,5 тисячі подань про порушення кримінальної справи за умисне невиконання судових рішень. Кримінальні справи було порушено лише за 2840 поданнями, однак більше тисячі з них були закриті вже на стадії попереднього слідства. Протягом 2001 р. судами винесено лише 13 обвинувальних вироків за умисне ухилення від виконання рішень суду (Див.: Макаренко Г. Проблеми виконавчої служби нарешті зацікавили державу // Юридичний вісник України. – 2002. – № 25 (365).

З огляду на вказані норми законодавства можна відмітити певну неузгодженість між адміністративним і кримінальним законодавством:

1. Диспозиції зазначених норм передбачають відповідальність за одне й те саме діяння – невиконання судового рішення. Як відомо ст. 87 Закону передбачає відповідальність і за необережне невиконання судового рішення, але також охоплює випадки, коли посадова особа навмисно не виконує судове рішення. Але ні Закон, ні КК не вказують, у якому випадку невиконання судового рішення є адміністративним проступком, а в якому злочином.

2. У ч. 3 ст. 87 Закону передбачено відповідальність за повторне невиконання рішення боржником. Якщо особа і після цього не виконує рішення суду, державний виконавець порушує клопотання перед судом про кримінальну відповідальність боржника відповідно до закону. Виникає ситуація, коли за аналогічні діяння в Законі пропонується застосовувати спочатку адміністративну, а потім кримінальну відповідальність, тобто Закон закріплює адміністративну приюдицію, яка існувала в КК 1960 р. Наприклад, диспозиція ст. 183-4 КК 1960 р. передбачала кримінальну відповідальність за незаконну передачу заборонених предметів особам, яких тримають у виправно-трудових установах, слідчих ізоляторах, лікувально-трудових і лікувально-виховних профілакторіях для осіб, які притягувалися до адміністративної відповідальності за систематичне скоєння таких дій. Але з КК 2001 р. адміністративну приюдицію було виключено, оскільки відповідно до ч. 3 ст. 3 КК 2001 р. тільки закон про кримінальну відповідальність має значення нормативно-правового акта, що визначає, яке суспільно небезпечне діяння визнається злочином і які покарання можуть бути застосовані за його вчинення.

Крім того, дії боржника можуть охоплюватися єдиним умислом і утворювати продовжуваний злочин, який треба одразу кваліфікувати за ст. 382 КК.

Але на цьому суперечності між кримінальним та адміністративним законодавством не завершуються. Відповідно до ч. 1 ст. 88 Закону за порушення вимог цього Закону, невиконання законних вимог державного виконавця посадовими особами, втрату або несвоєчасне відправлення виконавчого документа, неподання або подання неправдивих відомостей про доходи і майновий стан боржника, а також неповідомлення боржником про зміну місця роботи (знаходження), якщо ці дії не мають ознак злочину, а також за неявку без поважних причин за викликом державного виконавця на винних осіб накладається штраф від десяти до тридцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян у порядку, передбаченому законом. Отже, у статті наведено орієнтовний перелік дій, які треба кваліфікувати як адміністративне правопорушення, але зазначено, якщо ці дії не мають ознак злочину. Виникає питання коли перераховані дії мають ознаки злочину, а коли ні, якщо вони вчинені з умисною формою вини? Ні Закон, ні КК відповіді на це питання не дають.

Крім того, є ще одна суперечність. Як відмічено в науковій літературі, стаття 188-13 КпАП ("Невиконання законних вимог державного виконавця") практично дублює ст. 88 Закону "Про виконавче провадження". Різниця полягає в тому, що: 1) штраф відповідно до ст. 188-13 накладає суд; 2) розмір штрафу є значно меншим, ніж той, що передбачений у ст. 88 Закону "Про виконавче провадження", і становить від 2 до 10 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян Така неузгодженість видається незрозумілою і має бути подолана в законодавчому порядку[1].

Питання про вид відповідальності має вирішуватись у кожному конкретному випадку виходячи з обставин справи. Але така ситуація може призвести до зловживання владою з боку правоохоронних органів і корупції, оскільки, скориставшись невизначеністю в законодавстві, правозастосувач може притягнути винну особу або до кримінальної, або до адміністратив-

[1] Див.: Зеленов Г. Кримінально-правові гарантії в механізмі забезпечення виконання судових рішень // Підприємство, господарство і право. – 2005. – № 8. – С. 130.

ної відповідальності. Наприклад, вчинення злочину, передбаченого ч. 1 ст. 382 КК України, карається штрафом від п'ятисот до однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, або позбавленням волі на строк до трьох років, або позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років; а вчинення правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 87 Закону, тягне покарання для службової особи у вигляді штрафу від десяти до двадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

На нашу думку, для того щоб розмежувати адміністративну та кримінальну відповідальність за навмисне невиконання судового рішення, слід використати чіткий формалізований критерій, яким, наприклад, може бути встановлений розмір матеріальних збитків, які заподіюються в разі навмисного невиконання судового рішення. Тобто якщо службова особа не виконує рішення суду, яке набрало законної сили, питання щодо її відповідальності повинне розв'язуватися на підставі певного розміру заподіяних матеріальних збитків.

Але постає інше питання: який розмір матеріальних збитків треба брати за основу? Для відповіді на нього можна звернутися до положень, наприклад, ст. 185 КК "Крадіжка" та ст. 51 КпАП "Дрібне викрадення чужого майна". Викрадення чужого майна вважається дрібним, якщо вартість такого майна на момент вчинення правопорушення не перевищує трьох неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. А якщо перевищує, то це вже крадіжка, відповідальність за яку передбачено ст. 185 КК.

Якщо сума матеріальних збитків у разі навмисного невиконання судового рішення не буде перевищувати вказаний вище розмір, то службова особа буде притягнута до адміністративної відповідальності. А якщо сума збитків перевищить цей розмір, то винну особу треба буде притягувати до кримінальної відповідальності.

Слід звернути увагу, що санкція ч. 1 ст. 185 КК передбачає позбавлення волі на строк до трьох років, так само як і санкція ч. 1 ст. 382 КК. Отже, злочини, передбачені вказаними нормами, є рівними за ступенем тяжкості. Хоча остаточне рішення

про розмір завданих збитків залишається відкритим, оскільки для його встановлення необхідним є більш грунтовне дослідження, яке виходить за рамки обсягу даної статті й буде предметом подальшого вивчення.

На основі проведеного дослідження можна зробити такі висновки:

1. На сьогодні в Україні існує проблема чіткого розмежування кримінально-правових та адміністративно-правових гарантій, покликаних забезпечити неухильне виконання судових рішень.

2. Для вирішення цієї проблеми потрібен чіткий формалізований критерій розмежування адміністративної та кримінальної відповідальності, яким може бути певний розмір матеріальної шкоди.

3. Для встановлення розміру матеріальної шкоди необхідно звернутися до положень інших статей КК України, наприклад ст. 185 "Крадіжка", і запозичити такий розмежувальний розмір, як три неоподатковувані мінімуми доходів громадян, але це питання залишається відкритим.

4. Частину першу статті 382 КК викласти в такій редакції:

Умисне невиконання службовою особою вироку, рішення, ухвали, постанови суду, що набрали законної сили, або перешкоджання їх виконанню, якщо цими діями було заподіяно матеріальну шкоду на суму від трьох до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, карається...

Д.В. Гаврилюк
курсант
(Одеський юридичний інститут Харківського національного університету внутрішніх справ)

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ДОВКІЛЛЯ

Верховною Радою України 5 квітня 2001р. був прийнятий новий Кримінальний кодекс, який набрав чинності 1 вересня

2001 р. Прийняття нового Кримінального кодексу України (далі – КК України) обумовило внесення істотних змін у розвиток кримінального права як галузі національного права.

Особливої уваги заслуговує розділ VIII ККУ "Злочини проти довкілля" (ст. 236–254), який був невідомий радянському законодавству. Він систематизує кримінально–правові норми попереднього КК УРСР 1960р. та доповнюється новими статтями, наприклад, ст.ст. 237, 252, 253 та ін.

Багато видатних вчених у своїх працях акцентували увагу на проблемі систематизації кримінально – правових норм екологічного напряму в окремий розділ. Так, наприклад, Ю.С. Шемшученко відносно цієї проблеми відзначав, що становище, коли відповідні статті знаходяться у різних розділах, суперечить самому розумінню навколишнього середовища як єдиного комплексу, єдиної системи, всі елементи якої взаємопов'язані.[1]

На відміну від діючого законодавства, радянське кримінальне законодавство відображало концепцію пріоритету економічних інтересів держави над екологічними. Так, розташовані у різних главах КК УРСР норми за злочини проти природи не враховували якісних змін складових елементів екологічних злочинів, обумовлених негативними наслідками швидкого темпу розвитку науково-технічного прогресу. Це, передусім, стосується забруднення довкілля, яке не тільки заподіює велику екологічну кризу, а й створює безпосередню загрозу життю та здоров'ю людини. Виходячи з цього, можна сказати, що екологічний злочин є різновидом посягання на екологічну безпеку людини, який вчиняється шляхом заподіяння шкоди довкіллю.

Таким чином, об'єднання усіх злочинів проти довкілля до одного розділу нового КК України дозволяє визначити безпосередній об'єкт посягання – екологічну безпеку людини та суспільства.

---

[1] Шемученко Ю.С. Правовые проблемы экологии. – К., 1989. – С. 181.

Не дивлячись на те, що розділ VIII "Злочини проти довкілля" є зовсім новим інститутом у кримінальному праві, на мій погляд він вже потребує реформування для ефективного захисту навколишнього природного середовища від екологічних посягань кримінально-правовими заходами.

Одним з головних напрямів цієї реформи є удосконалення механізму застосуванні кримінальної відповідальності.

Аналіз правозастосовчої практики свідчить, що норми, які встановлюють кримінальну відповідальність за завдання шкоди навколишньому природному середовищу, та за дії, які погрожують екологічній безпеці, застосовуються вкрай рідко. Крім цього, винні особи притягуються до такої кримінальної відповідальності, яка не відповідає ступеню суспільної небезпеки вчиненого протиправного діяння.

Разом з тим, екологічні злочини належать до найбільш поширених, що є наслідком невідповідності міри та виду покарання, передбачених санкцією, суті суспільно небезпечного діяння. У більшості випадків це стосується санкцій, які встановлюють покарання у вигляді штрафу, розмір якого може бути набагато меншим, ніж заподіяна в реальності шкода. Кожний штраф повинен як мінімум відповідати розміру, який дорівнює отриманій винною особою екологічній вигоді, що не завжди відображається в кримінально-правових нормах VIII р. КК України. Щодо вдосконалення санкцій, які передбачають позбавлення волі за вчинення екологічного злочину, додатковим безпосереднім об'єктом якого є право на життя або здоров'я людини, то, на мій погляд, було б доцільно доповнити ці санкції ще одним основним покаранням – штрафом, який би застосовувався у сукупності з позбавленням волі, при цьому вид санкції змінюється з альтернативної на відносно визначену. Така пропозиція пояснюється тим, що особи, які винні у вчиненні злочинів проти довкілля, що посягають на декілька об'єктів, одним з яких є життя та здоров'я людини, повинні нести відповідальність за завдання шкоди як оточуючому природному середовищу – штраф (з метою компенсації завда-

ної шкоди), так життю та здоров'ю людини – обмеження або позбавлення волі.

Актуальним також є питання VIII р. КК України щодо визначення суб'єкта екологічного злочину. Відомі юристи П. Повеличина та А. Жевланова вважають, що доцільніше було б віднести до суб'єкта екологічного злочину не тільки фізичну особу, а і юридичну. Такої точки зору дотримувалися розробники проекту КК України проф. В. Смітієнко зі своїм колективом. Згідно з ч. 2 ст. 26 проекту КК України "юридичні особи можуть нести кримінальну відповідальність за особливо тяжкі злочини у сферах природокористування і господарювання лише у випадках, спеціально передбачених Особливою частиною цього Кодексу."[1] Аналізуючи дану пропозицію, яка, на жаль, сьогодні залишається поза увагою законодавців, можна навести наступні аргументи її позитивності:

1) платоспроможність підприємств-забруднювачів у більшості випадків набагато більша, ніж фізичних осіб. Це надає можливості збільшення розміру штрафу у декілька разів від розміру штрафу, передбаченого для фізичних осіб, що сприятиме більш ефективній компенсації заподіяної шкоди;

2) при притягненні до кримінальної відповідальності юридичних осіб дешевше буде встановити очисні споруди, ніж виплатити штраф, який перевищує їх собівартість;

3) протиправні рішення щодо здійснення своїх функцій можуть прийматися не тільки керівником, але й колегіальним органом управління.

Але реалізація зазначених пропозицій вступає в конфлікт із спеціальним принципом кримінального права – принципом індивідуалізації покарання. В результаті цього можуть постраждати ні в чому не винні: акціонери, рядові працівники та ін. Незрозумілим є й те, хто конкретно буде нести кримінальну відповідальність за вчинення юридичною особою

---

[1] Кримінальний кодекс. Проект // Іменем закону. Спеціальний випуск. – № 20 (4946). – К., 1996. – С. 11.

злочину проти довкілля, в якому безпосереднім об'єктом є життя людини, та яка міра покарання повинна до неї застосовуватись.

Якщо звернутись до зарубіжного кримінального законодавства, то юридична особа може виступати суб'єктом екологічного злочину у Франції, США та інших державах.

Так, у Франції відповідальність юридичних осіб почала застосовуватися з прийняттям нового Кримінального кодексу у 1992 р. Кримінальну відповідальність можуть нести усі особи, окрім держави. Основними різновидами покарання для юридичних осіб є штраф та різні види обмежень у їхній діяльності. Максимальна сума штрафу дорівнює п'ятикратному розміру максимуму штрафу, передбаченого для фізичної особи (за новим КК Франції – 700 тис. франків).[1]

Основним видом покарання у США за злочини проти довкілля, вчинені юридичною особою, є штраф. За умисні злочини, що породжують небезпеку для життя та здоров'я людей, до юридичної особи може бути застосований штраф у розмірі 1 млн. дол. за кожен день правопорушення.[2]

Таким чином, розглянута мною проблема є досить актуальною, оскільки життя та здоров'я людини – це найбільші цінності, які охороняються державою і, зокрема, кримінальним законодавством. Але, в той же час, вона не є вичерпною: з розвитком суспільних відносин, науково-технічного прогресу має приділятися більше уваги правовій охороні навколишнього середовища, що тягне за собою якісні зміни у застосуванні кримінальної відповідальності. На мій погляд, щодо суб'єктів, які вчиняють злочини проти довкілля, не завжди доцільно застосовувати один вид покарання, як позбавлення волі: виграє сукупність покарань – штраф та позбавлення волі.

---

[1] Меньших А.А. Охрана окружающей среды во Франции. Уголовно-правовые аспекты // Журнал российского права. – 2000. – № 20. – С. 141.

[2] Тустановська І.В. Застосування екологічного законодавства у США // Право України. – 1998. – № 2. – С. 105.

К.Ю. Голеніщев
аспірант
(Національна академія Служби безпеки України)

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД КРИМІНАЛІЗАЦІЇ НЕДОНЕСЕННЯ ПРО ЗЛОЧИН

Як відомо, немає нічого таємного, що не стало б явним. Кожен з нас випадково може стати мимовільним свідком вчиненого або підготовлюваного злочину. У деяких ситуаціях нам стають відомими обставини, які можуть "пролити світло" на суспільно небезпечне діяння, що розслідується правоохоронними органами. Усвідомлюючи характер отриманої інформації, ми обираємо між повідомленням чи неповідомленням про злочин компетентних державних органів.

Таке неповідомлення відповідно до статті 187 КК України 1960 року визначалось недонесенням. З цього термінологічного означення випливає, що повідомлення про достовірно відомий підготовлюваний, вчинюваний або вчинений злочин є донесенням (доносом).

Слід зазначити, що відношення до цього явища на всіх етапах існування людства було неоднозначним.

В цілому, суспільна думка завжди оцінювала донесення негативно. Законодавець у цьому питанні виявляв явну непослідовність – від введення кримінального переслідування за недонесення про вчинений злочин до заборони й осуду доносів.

Цікавим у цьому плані є досвід криміналізації недонесення у сучасному законодавстві іноземних країн.

На сьогоднішній день одним з найвідоміших у світі антикорупційних законів вважається американський закон Foreign Corrupt Practicies Act від 1967 року. Відповідно до нього, кримінальним злочином, крім іншого, вважається знання громадянином США про дачу хабара і недонесення про це у відповідні органи. При цьому хабародавцем може бути хто завгодно – навіть високий чиновник США або офіційна особа іншої країни.

Як відомо, Швеція – країна з високим рівнем життя і низьким рівнем злочинності. У її законах недонесення про злочин віднесено до числа кримінально караних суспільно небезпечних діянь. Відповідно до частини 1 статті 6 глави 23 "Про замах, готування, змову і співучасть" Кримінального кодексу Швеції, особа, яка вчасно не повідомляє або іншим способом не вчиняє нічого, щоб запобігти вчиненню злочину, коли це могло бути зроблено без небезпеки для неї або будь-якої особи, яка знаходиться з нею у родинному зв'язку, карається позбавленням волі не більше ніж на два роки.

У частині 3 цієї ж статті передбачено умову звільнення від кримінальної відповідальності – неповідомлення або незапобігання злочину не кримінально карані, якщо вчинюване діяння не розвилося до такого ступеня, коли воно стає кримінально караним.

Пригадаємо недавні події пов'язані з убивством прем'єр-міністра Ізраїлю Іцхака Рабіна.

Так, Маргаліт Хар-Шефі, засуджена за причетність до вбивства прем'єр-міністра, була помилувана президентом єврейської держави Моше Кацавом. Хар-Шефі в 1998 році була визнана винною в недонесенні про злочин, який готується. Убивця, Йігаль Амір повідомив їй про свої плани замаху на Рабіна через незгоду з м'якою політикою останнього в "палестинському питанні". Під час суду Маргаліт заявила, що не сприйняла слова Аміра всерйоз і тому нікому про них не повідомила.

Моше Кацав аргументував своє рішення достатньою суворістю покарання, понесеного Хар-Шефи, і жахом, пережитим нею внаслідок убивства Рабіна. Як на додатковий аргумент ізраїльський президент послався на молодий вік ув'язненої.

Ізраїльські ж парламентарії, обурені рішенням Кацава, назвали його особливо шкідливим у період, коли під загрозою знаходяться життя багатьох високопоставлених державних діячів. Члени кнесету звернулися у верховний суд з метою скасування президентського рішення, однак президентське рі-

шення було залишено в силі. Маргалит Хар-Шефи було звільнено від покарання після відбуття нею половини дев'ятимісячного терміну ув'язнення.

У лютому 2003, за цією ж справою, прокуратурою Ізраїлю в недонесенні було звинувачено Авішая Равіва. Суд визнав винним Авішая Равіва у недонесенні про злочин, який готується – убивстві Рабіна та засудив його до двох років позбавлення волі. Авішай Равів, який був агентом Шабака (ізраїльська спецслужба), не повідомив своєму керівництву про те, що Йігаль Амір має намір убити Рабіна.

Сполучені Штати Америки. Після арешту радянського, а потім і російського розвідника Олдриджа Эймса, його дружині висунуто звинувачення в недонесенні на власного чоловіка. Їй загрожувало позбавлення волі терміном чотири роки.

Питання про відповідальність за недонесення про злочинну діяльність набуло особливої актуальності з розвитком глобальних інформаційних мереж, електронних систем руху коштів в банківських системах, загальними процесами глобалізації та відкриття національних кордонів.

Так 26 лютого 2002 р. нижня палата Конгресу США одноголосно проголосувала за те, щоб посилити покарання за злочини в сфері високих технологій.

Крім посилення мір покарання за зазначені злочини, білль містить створену спеціально для Інтернет-провайдерів спрощену схему передачі правоохоронним органам інформації про "підозрілу активність" тих або інших користувачів мережі Інтернет. Попереднє законодавство зобов'язувало провайдерів повідомляти про яку-небудь активність клієнтів тільки в тому випадку, коли "недонесення" ставило під загрозу здоров'я або життя людини. В інших випадках користувачі мали право звернутися в суд з позовом про відшкодування збитку, заподіяного незаконним втручанням у приватне життя. Новий закон містить положення, які захищають провайдерів від подібних позовів і передбачають відшкодування витрат, пов'язаних з наданням інформації державним органам.

Провайдери також зобов'язані зберігати всю інформацію, яка проходить через їхні поштові сервери й інші служби протягом 90 днів, а відмова в сприянні правоохоронним органам передбачає кримінальну відповідальності.

Подібні новації, звичайно ж, викликали занепокоєння в правозахисних організацій. Вони вважають, що закон створює підґрунтя для зловживань з боку державних органів, які зможуть тиснути на провайдерів, щоб одержувати інформацію про користувачів без санкції прокурора або рішення суду.

Ефективним елементом інфраструктури контролю за фінансовими потоками в США є Закон США "Про боротьбу з "відмиванням" грошей", прийнятий у 1986 р.(далі – Закон про "відмивання").

Закон зобов'язує банки повідомляти правоохоронні органи про всі підозрілі угоди на суму понад 5 тисяч доларів (а по операціях з цінними паперами – на суму більше 3 тисяч доларів). Ознаки "підозрілості" угоди і процедура дій банківського службовця в таких випадках докладно регламентуються відповідною інструкцією Міністерства фінансів. Обов'язковою вимогою є наявність у кожної банківської установи спеціальної програми по боротьбі з "відмиванням" грошей.

Жорсткий контроль встановлено за рухом фінансових потоків через рахунки приватних осіб. Так, обов'язковому і негайному повідомленню в ФБР і Службу внутрішніх доходів підлягають факти внесення на рахунок готівки на суму понад десять тисяч доларів, приходу на рахунок безготівкових грошей на суму більш 100 тис. доларів протягом одного календарного місяця. Особи, які знімають з рахунка суму понад 10 тисяч доларів, зобов'язані надати докази того, що вони мають достатні підстави для зняття такої суми. Якщо особа не може або не хоче логічно пояснити своє бажання, це розцінюється як непрямий доказ причетності до відмивання грошей.

В Англії банківський внутрішній контроль за незаконними операціями двоступінчастий: операціонист і відомий йому службовець, який напряму зв'язаний з поліцією.

Банківський службовець, який пропустив підозрілу операцію, сам потрапляє під нагляд банківської служби безпеки. Законодавство Англії передбачає кримінальну відповідальність за недонесення про підозрілу операцію у вигляді 5 років позбавлення волі, а за попередження клієнта про те, що він знаходиться під спостереженням – 4 роки. За недонесення про достовірно відомі операції з відмивання коштів – 5 років позбавлення волі.

У Кримінальному кодексі України 1960 року недонесення, при наявності визначених умов, вважалося злочином.

Так, відповідно до частини 1 статті 187 КК України 1960 року, недонесення про 38 складів тяжких злочинів передбачало покарання у вигляді позбавлення волі на строк до трьох років або виправними роботами на строк до двох років. Серед вказаних злочинів: державна зрада, посягання на конституційний лад, шпигунство, посягання на життя державного діяча або представника іноземної держави, диверсія, бандитизм тощо.

У нині чинному Кримінальному кодексі України відповідальність за недонесення про вчинений злочин або злочин, який готується чи вчиняється не передбачена. Це положення стосується всіх без винятку злочинів у тому числі тяжких та особливо тяжких.

І.М. Гриниха
асистент кафедри кримінального права і кримінології
(Львівський національний університет імені Івана Франка)

ПРОБЛЕМА ЕКСЦЕСУ ВИКОНАВЦЯ У ЗЛОЧИНІ, ВЧИНЕНОМУ ЗА ПОПЕРЕДНЬОЮ ЗМОВОЮ ГРУПОЮ ОСІБ

Проблема відповідальності співучасників злочину за наявності ексцесу виконавця була і залишається дискусійною в теорії кримінального права. Неоднаково вирішується це питання і в практиці застосування КК України.

В групових суспільно небезпечних діяннях часто трапляються випадки, коли виконавець злочину виходить за межі домовленості і вчиняє дії, які не охоплювалися умислом інших співучасників. У теорії та правозастосовній практиці ці дії називають ексцесом виконавця. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року (далі – КК України) не використовує терміну "ексцес виконавця", проте в ч. 5 ст. 29 КК України чітко зазначено, що "співучасники не підлягають кримінальній відповідальності за діяння, вчинене виконавцем, якщо воно не охоплювалося їхнім умислом". А згідно з ч. 3 цієї ж статті "інші обставини, що обтяжують відповідальність і передбачені у статтях Особливої частини цього Кодексу як ознаки злочину, що впливають на кваліфікацію дій виконавця, ставляться лише у вину співучаснику, який усвідомлював ці обставини".

Тому виникає цілком логічне питання, як кваліфікувати дії осіб, що входять до групи за попередньою змовою, в діях яких має місце перероставання одного злочину в інший (наприклад, крадіжки в грабіж чи розбій). Так, наприклад, особи домовилися про вчинення крадіжки, а при безпосередньому виконанні об'єктивної сторони запланованого злочину в процесі реалізації спільного умислу виконавець, будучи виявлений потерпілим і не дивлячись на це, продовжує дії розпочаті як крадіжка з метою заволодіння майном, вчиняє тим самим вже не крадіжку, а грабіж.

На практиці та в теорії кримінального права ця проблема вирішується неоднаково. Так, П. Перескоков, аналізуючи судову практику, прийшов до висновку, що в таких випадках дії безпосереднього виконавця, який допустив кількісний ексцес, слід кваліфікувати як грабіж, вчинений за попередньою змовою групою осіб, а інших співучасників слід притягати до кримінальної відповідальності за крадіжку, вчинену за попередньою змовою групою осіб (суд же кваліфікував дії виконавця, який допустив ексцес, як простий грабіж, без посилання на таку кваліфікуючу ознаку як вчинене за попередньою змовою групою осіб). На підтвердження правильності своєї

позиції автор наводить наступні аргументи: злочин вчинявся за попередньою змовою, виконувалися конкретні злочинні дії щодо реалізації спільного злочинного умислу по заволодінню чужим майном, і лише потім безпосередній виконавець допустив ексцес у способі вилучення майна. Невмінення особі, дії якої безпосередньо кваліфікуються як грабіж, кваліфікуючої ознаки, яка вказує на форму співучасті, залишає за рамками кваліфікації її дії по реалізації спільного умислу, спрямованого на викрадення, які вона реально вчинила. По-друге, неврахування цієї кваліфікуючої ознаки стосовно виконавця грабежу, порушує принцип справедливості кримінальної відповідальності, оскільки фактично вчинивши більш тяжкий злочин, дії такої особи кваліфікуються як менш тяжкий злочин. При цьому він потрапляє в більш сприятливе становище в порівнянні із співучасниками, які за межі домовленості не вийшли.[1]

Думаємо, що в цьому випадку, виходячи із правила кваліфікації дій співучасників при ексцесі виконавця, умислом яких не охоплювалося відкрите викрадення чужого майна (грабіж), слід притягати до кримінальної відповідальності за крадіжку, вчинену за попередньою змовою групою осіб. Проблемним, на нашу думку, є саме питання відповідальності безпосереднього виконавця. Згідно із п. 6 постанови Пленуму Верховного Суду України від 25.12.1992 р. № 12 (із наступними змінами) "Про судову практику в справах про корисливі злочини проти приватної власності" дії, розпочаті як крадіжка, але виявлені потерпілим чи іншими особами і, не дивлячись на це, продовжені винною особою з метою заволодіння майном або його утримання, належить кваліфікувати як грабіж...". Але який саме вид грабежу матиме місце в нашому випадку: простий (ч. 1 ст. 186 КК України) чи кваліфікований – грабіж, вчинений за попередньою змовою групою осіб (ч. 2 ст. 186 КК України). Думаємо, що кваліфікуючи дії виконавця, ми повинні виходити, в першу чергу, із змісту спільного умислу всіх

---

[1] Перескоков П. Эксцесс исполнителя при совершении преступления группой по предварительному сговору // Российская юстиция. – 2001. – № 10. – С. 74.

співучасників. Зважаючи на те, що вчинення грабежу умислом інших співучасників не охоплювалося, то ставити у вину виконавцеві злочину таку кваліфікуючу ознаку як "вчинений за попередньою змовою групою осіб" не можна. Проте погоджуємося з думкою П. Перескокова, що кваліфікація дій виконавця як вчинення простого грабежу порушуватиме принцип справедливості кримінальної відповідальності, а також зважаючи на те, що більш тяжкий злочин (крадіжка, вчинена за попередньою змовою групою осіб) не може перерости у менш тяжкий злочин (простий грабіж), вважаємо, що дії виконавця злочину слід кваліфікувати за сукупністю злочинів – як замах на крадіжку, вчинену за попередньою змовою групою осіб, та простий грабіж.

Таким чином, ми розглянули лише одну з проблем відповідальності виконавця та інших співучасників при вчиненні злочину за попередньою змовою групою осіб. Від правильного вирішення цих питань залежить і правильність кримінально-правової кваліфікації їх дій, що в кінцевому результаті забезпечить дотримання принципу невідворотності кримінальної відповідальності та справедливості покарання.

Ю.А. Гришин
кандидат юридических наук, доцент
(Луганский государственный университет внутренних дел)

СОСТАВ ПРЕСТУПЛЕНИЯ КАК БАЗОВОЕ ПОНЯТИЕ ДЛЯ ФОРМИРОВАНИЯ ПРЕДМЕТА ДОКАЗЫВАНИЯ ПО УГОЛОВНОМУ ДЕЛУ

Общеизвестно, что связь и взаимная обусловленность уголовного процесса и уголовного права тесна и неразрывна. Они неотделимы друг от друга, так как через уголовный процесс находит свое осуществление и применение уголовно-материальное право. При этом установление состава преступления

применительно к каждому конкретному случаю совершения общественно опасного деяния, виновности совершивших их лиц происходит посредством способов, приемов и средств, закрепленных в уголовно-процессуальном праве.

С нашей точки зрения, на сегодняшнем этапе невозможна фундаментальная проработка некоторых проблем применения норм уголовного права без учета достижений процессуальной науки и практики уголовного судопроизводства.

В частности, в нормативной системе уголовного судопроизводства Украины важное место занимают предписания, касающиеся регламентации предмета доказывания по уголовным делам.

При производстве по конкретным уголовным делам, а также применительно к отдельным категориям дел обстоятельства, входящие в предмет доказывания (ст. 64 УПК Украины), конкретизируются и индивидуализируются в зависимости от состава преступления, которое, как известно, выступает для него в качестве базового понятия, прочно усвоенного практикой.

При этом состав преступления существенно влияет и на пределы доказывания, определяя его границы и степень доказанности тех обстоятельств, которые законодатель увязывает с установлением признаков объективной стороны преступления (п. 1-4 ст. 64 УПК Украины).

Именно в этом проявляется известная процессуальная функция состава преступления.

К сожалению, обозначенная методологическая связь состава преступления и предмета доказывания по уголовным делам, предметно разработанная в теории уголовного права и уголовного процесса, практически мало учитывается законодателем в работе по совершенствованию нормативно-правового регулирования практики борьбы с преступностью.

Так, анализ УК Украины наглядно свидетельствует о том, что многие из его норм, определяющих признаки конкретных составов преступлений, изложены неопределенно. В их форму-

лу введены малочисленные и расплывчатые признаки состава преступления, порой носящие нелогичный и противоречивый характер не только с позиции из связи с Общей частью УК, но и нормами уголовно-процессуального права Украины.

Особенно наглядно это проявляется в конструировании диспозиций норм бланкетного характера, сгруппированных в Разделе XVIII Особенной части УК "Преступления против правосудия". Определение признаков таких составов преступлений происходит, в частности, путем уяснения предписаний уголовно-процессуального характера.

Например, в диспозиции ч. 1 ст. 371 УК Украины, для определения признаков объективной стороны заведомо незаконного задержания законодатель крайне неудачно использовал многозначную терминологию, которая применяется в отечественном законодательстве для обозначения различных видов правоохранительной деятельности.

При этом абсолютно не учитывались значительные научные достижения, достигнутые отечественными и зарубежными авторами по изучению правовой природы уголовно-процессуального задержания и его отграничению от иных, сходных с ним мер такого принудительного характера.[1]

Так, Кодекс Украины об административных правонарушениях предусматривает административное задержание лица, совершившего административное правонарушение (ст. 261).

Об административном задержании говорится и в Законе Украины "О милиции" от 20 декабря 1990 года (п. 5 ст. 11).

Уголовно-исполнительный Кодекс Украины предусматривает задержание осужденного, уклоняющегося от получения предписания о выезде к месту отбывания наказания в виде ограничения свободы, или не прибывшего к месту отбывания наказания в виде ограничения свободы (п.п. 4 и 5 ст. 57).

---

[1] См.: Григорьев В.Н. Задержание подозреваемого. – М.: Учебно-консультационный центр "ЮрИнфоР", 1999. – 542 с.

В ст. 38 УК Украины говорится о задержании лица, совершившего преступление, для доставления его в соответствующие органы власти.

Уголовно-процессуальный Кодекс Украины (ст. 106 УПК) предусматривает задержание лица, подозреваемого в совершении преступления.

Наконец, в ст. 61 Конвенции о правовой помощи и правовых отношениях по гражданским, семейным и уголовным делам [1], упоминается о задержании лиц, подлежащих выдаче для привлечения к уголовной ответственности или для приведения приговора в исполнение.

Как видно даже из этого краткого перечня, каждый из установленных видов задержания специфичен по своей правовой природе, содержанию, субъектам, основаниям и порядку применения. Это подчеркивает смысловую незавершенность обозначенной уголовно-правовой формулы.

Весьма противоречива по содержанию и терминологическая конструкция, используемая для определения признаков объективной стороны преступления, предусмотренного ч. 2 ст. 371.

Во-первых, в отечественном уголовно-процессуальном законодательстве термины "арест" и "заключение под стражу" используются как тождественные (ст.ст. 155 и 162 УПК Украины).

Вполне логично, что такой неоднозначный подход законодателя к определению элементов состава преступления вводит в заблуждение при определении предмета доказывания на стадиях возбуждения уголовного дела и его расследования.

Во-вторых, эти термины, достаточно активно используются и в других отраслях права, которые регламентируют правоохранительную деятельность должностных субъектов, связанную с выполнением решений судов о наказании лиц, совершивших преступления.

---

[1] Подписана государствами – членами Содружества Независимых государств 22 января 1993 года. Ратифицирована Законом Украины № 240/94-вр от 10 ноября 1994 года.

Например, в соответствии со ст. 82 Уголовно-исполнительного Кодекса Украины к военнослужащим, нарушающим установленный порядок отбывания наказания, может быть применен арест с содержанием на гауптвахте.

В-третьих, согласно ст. 61 и ст. 62 Конвенции о правовой помощи и правовых отношениях по гражданским, семейным и уголовным делам Украина обязана взять под стражу лиц, выдачу которых требует одна из договорившихся сторон.

С этой позиции вполне резонно возникает вопрос относительно правильной трактовки обозначенных правовых понятий, соответствующих им признаков объективной стороны преступления, а также определения субъекта преступления.

Представляется, что особенно остро встанет вопрос относительно терминологического совершенствования диспозиции ст. 371 УК Украины после принятия нового Уголовно-процессуального Кодекса Украины.

В частности, действующий проект УПК Украины (ст.ст. 128 и 137), который уже принят Верховной Радой Украины во втором чтении и прошел экспертную оценку в Совете Европы, предусматривают введение в реформируемое законодательство страны такой меры пресечения как домашний арест.

С нашей точки зрения, учитывая объективность процесса сближения отечественного уголовного процесса с демократическими европейскими правовыми системами, при доработке проекта УПК понятийные категории "арест" и "заключение под стражу" будут максимально приближены по смыслу к общепринятым терминам международно-правовых актов, которые Украина ратифицировала в установленном законом порядке.

Как мы видим, вполне закономерно, что рассматриваемый нами законодательный подход обуславливает несовершенство норм уголовного закона, определяющих признаки состава преступления. Это в конечном итоге приводит к произвольному или формально-догматическому толкованию и применению интерпретатором норм о признаках рассматриваемого

состава преступления и возможности выражения при применении субъективного мнения должностных субъектов, что недопустимо с точки зрения оценочной лексики и объективности текста материального закона.

Поэтому точное описание признаков состава преступления в законе – важное условие эффективности самой процессуальной деятельности. Конечно, установлением состава преступления не ограничиваются пределы исследования в уголовном деле, они намного шире, но признаки состава имеют здесь определяющее значение.

Важность реализации такого подхода в юридической технике конструирования норм материального закона вполне очевидна и с точки зрения выполнения признаками состава преступления разграничительной и гарантийной функций.

Особый интерес для определения путей и направлений развития отечественного уголовного процесса представляет новый Уголовный Кодекс Украины. Его нормы по существу выступают как правовой ориентир для отечественного законодателя, осуществляющего реформу уголовного судопроизводства страны. К сожалению, это не всегда учитывается теми, кто разрабатывает соответствующие законопроекты в сфере уголовного судопроизводства.

Так, Законом Украины от 12 июля 2001 года в уголовно-процессуальный институт применения принудительных мер медицинского характера (глава 34 УПК Украины) были внесены значительные изменения и дополнения.

Его нормы приведены в соответствие с положениями ст. 20 и 93 УК Украины, согласно которым принудительные меры медицинского характера могут быть применены и к лицу, признанному судом ограничено вменяемым.

Однако, по нашему мнению, законодатель безосновательно, в нарушение фундаментальных положений Общей части УК Украины, установил по этой категории уголовных дел такой же порядок производства, как и в отношении лиц, совершивших преступления в состоянии невменяемости (ст. 417-421

УПК Украины). Для него характерно отсутствие в деле юридической фабулы обвинения таких лиц (не выносится постановление о привлечении в качестве обвиняемого, не составляется обвинительное заключение).

При этом по существу был установлен специфический предмет доказывания (ст. 420 УПК Украины), который дезориентировал следователей, прокуроров и судей, требуя от них установления всех обстоятельств события преступления, играющих существенную роль при постановлении приговора (ст. 324 УПК Украины).

Вместе с тем, из содержания ст. 20 УК Украины прямо следует, что ограниченно вменяемое лицо является субъектом преступления.

При этом по смыслу части 2 ст. 20 УК Украины и ст.ст. 44-49, такие меры государственного принуждения лечебно-реабилитационного характера могут быть назначены судом данному субъекту как вместе с наказанием, так, например, и в случае его освобождения от уголовной ответственности. При разрешении вопроса об освобождении от уголовной ответственности суду необходимо учитывать, целью применения таких мер является и предупреждение совершения ими общественно опасных деяний, что исключает возможность освобождения таких субъектов от уголовной ответственности по ст. 45-48 УК Украины.

Если уголовное дело в отношении ограниченно вменяемого не прекращено следователем по реабилитирующим основаниям (отсутствие события преступления или отсутствие состава преступления), то в соответствии с предписаниями части первой ст. 20 УК Украины оно подлежит уголовной ответственности за совершенное деяние.

Следовательно, уголовно-процессуальный закон должен предусмотреть такие процедуры, применение которых позволит разрешить вопрос о наказании ограниченно вменяемых и применении к ним принудительных мер медицинского характера. Однако, ст. 421 УК Украины "Решение суда по делам

о применении принудительных мер медицинского характера" не наделяет суд полномочиями по разрешению судом вопроса о назначении наказания лицу, признанного ограниченно вменяемым, либо его освобождения от уголовной ответственности (ст. 421 УК Украины).

Вполне закономерно, что такое состояние закона создало тупиковую ситуацию в правоприменительной практике. Оно по существу исключала возможность применения норм главы 34 УПК Украины в отношении ограниченно вменяемым лиц и выполнение задач уголовного закона (ст. 1 УК Украины) без нарушения предписаний главы 34 УПК.

Удивительно, но факт. Нормы главы 48 действующего проекта УПК Украины "Особенности производства по делам невменяемых и ограниченно вменяемых и лиц, у которых психические нарушения возникли после совершения преступления" по существу создают аналогичную правовую ситуацию. Разработчики действующего проекта УПК также проигнорировали общеизвестные подходы законодателя относительно разрешения вопроса об уголовной ответственности лиц, совершивших преступление в состоянии ограниченной вменяемости.

Правильность нашей позиции по существу подтвердил и Пленум Верховного Суда Украины, который только через 4 года после внесения изменений в главу 34 УПК Украины признал необходимость постановления приговора в отношении ограниченно вменяемых лиц путем рассмотрения уголовного дела с обвинительным заключением (глава 28 УПК Украины)[1].

Представляется, что обозначенные правовые ситуации являются наглядным примером того, что взаимопроникающая связь уголовного права и уголовного процесса должна предполагать пристальный интерес ученых и практиков к объективным процессам их обоюдного влияния друг на друга на современном этапе развития украинского государства и реформирования его правой системы.

---

[1] См.: Постановление Пленума Верховного Суда Украины от 3 августа 2005 года.

Т.А. Денисова
кандидат юридичних наук, професор
(Гуманітарний університет "ЗІДМУ")

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ФУНКЦІЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАГАЛЬНИХ ЗАСАД ПРИЗНАЧЕННЯ ПОКАРАННЯ

Довгий час у науці кримінального права якщо і ставилось питання про функції покарання, то аж ніяк не у контексті розмежування його кримінально-правового та кримінально-виконавчого концептів. До кримінально-правових функцій покарання належать: функція реалізації принципів призначення покарання; функція забезпечення загальних засад призначення покарання; функція врахування обставин, що пом'якшують чи обтяжують покарання при його призначенні; функція забезпечення призначення покарання за незакінчений злочин і за злочини, вчинені у співучасті; функція призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом; функція призначення покарання за сукупністю злочинів; функція призначення покарання за сукупністю вироків; функція забезпечення правил складання покарань і зарахування строку попереднього ув'язнення; відновлювальна функція покарання.

Означені функції у кримінально-правовій доктрині не досліджувались з точки зору функціонального підходу, оскільки на них дивилися узагалі, забуваючи про те, що кримінально-правова складова функцій покарання спрямована перш за все на забезпечення дотримання прав і свобод фізичних осіб-учасників кримінально-правових відносин.

Функція забезпечення загальних засад призначення покарання є основоположною у системі кримінально-правових функцій покарання, оскільки лише завдяки її реалізації може бути досягнуто адекватності покарання злочину та особі, що його вчинила. Тому метою цієї статті є виявлення загальних закономірностей реалізації функції забезпечення загальних

засад призначення покарання, як основної та системотворної кримінально-правової функції.

Цією проблематикою займалися, зокрема, такі вчені як Л.В. Багрій-Шахматов, М.О. Бєляєв, П.С. Дагель, В.К. Дуюнов, В.І. Зубкова, І.І. Карпець, Л.Л. Кругліков, Н.С. Лейкіна, Й.С. Ной, М.І. Мельник, В.В. Скибицький, М.О. Стручков, Ю.М. Ткачевський, В.М. Трубников, Б.С. Утєвський, О.Л. Цветинович, М.Д. Шаргородський, Е.Г. Ширвіндт, І.В. Шмаров та інші, щоправда поза функціональним підходом, що розмежовує кримінально-правові та кримінально-виконавчі функції покарання.

Дана функція є основною або обов'язковою для правоохоронних органів в процесі призначення покарання. Ця функція повинна бути реалізована у всіх випадках призначення покарання конкретній особі, винній в здійсненні злочину. Необхідною передумовою призначення покарання є здійснення особою злочину, прямо передбаченого в кримінальному законі. Лише тоді, коли в ході судового розгляду повністю буде доведено, що підсудний винний у вчиненні злочину, коли цьому злочину буде дана у вироку суду правильна кваліфікація, створюється правовий, законний фундамент, основа для призначення покарання.

Дана функція зобов'язує суд, який призначаючи покарання, зобов'язаний керуватися загальними засадами призначення покарання, передбаченими ст. 65 КК України.

Загальні засади призначення покарання – це встановлені законом критерії або умови, якими суд повинен керуватися при призначенні покарання по кожній кримінальній справі [1]. Інакше кажучи, яка б кримінальна справа не розглядалася, яке б покарання не призначалося винному, суд зобов'язаний виходити з цих загальних критеріїв у всіх без виключення випадках. Але найголовніше, як необхідна передумова правильного призначення покарання є встановлення в діях винного визна-

[1] Мельник М.І. Призначення покарання: Лекція. – К., 1994. – С. 3-9.

ченого, конкретного складу злочину і його правильна кваліфікація.

Відповідно до ст. 65 КК України загальні засади призначення покарання складаються з наступних трьох критеріїв. Визначення покарань повинне ґрунтуватися:

1) у межах, встановлених санкцією статті Особливої частини цього кодексу, що передбачає відповідальність за вчинений злочин;

2) відповідно до положень Загальної частини цього кодексу;

3) з урахуванням ступеня тяжкості вчиненого злочину, особи винного і обставин, пом'якшувальних і обтяжуючих покарання.

Дослідження названих обставин в судовому засіданні і докладний виклад у вироку є неодмінною (обов'язковою) умовою призначення справедливого, законного і обґрунтованого покарання[1]. Детально проаналізуємо названі вище критерії.

Суд призначає покарання в межах, встановлених санкцією статті Особливої частини кодексу, що передбачає відповідальність за вчинений злочин.

Ця вимога означає, що суд може призначити покарання лише в межах санкції статті Особливої частини КК, по якій кваліфіковані дії винної. При відносно-визначеній санкції, наприклад, де вказані мінімум і максимум покарання, суд може призначити покарання лише в цих межах. При відносно-визначеній санкції, де вказаний лише максимум покарання, мінімумом є та нижча межа, яка встановлена в Загальній частині (наприклад, для позбавлення волі на певний термін – 1 рік; для виправних робіт – 6 місяців).

Ні за яких умов суд не може призначити покарання вище того максимуму (вищої межі), який встановлений в санкції статті

---

[1] Матишевський П.С. Кримінальне право України: Загальна частина: Підручник. – К., 2000. – С. 262-263; Кримінальне право і законодавство України: Частина загальна: Курс лекцій / За ред. М.Й. Коржанського. – К., 2001. – С. 376-377.

КК. Якби суд пішов по цьому шляху, він би грубо порушив принцип законності. Проте нижчий за максимум санкції (нижчої його межі) суд за наявності обставин, передбачених ст. 66 КК України, має право призначити покарання. У цьому знаходить свій вираз принцип гуманності і соціальної справедливості.

Покарання повинне точно відповідати положенням Загальної частини КК. Це означає, що суд повинен керуватися тими принциповими положеннями, які передбачені в Загальній частині КК і відносяться як до злочину і умов відповідальності за нього, так і до покарання, його цілей, видів, умов їх застосування і т.п.

Наприклад, визначаючи покарання за замах на злочин, суд повинен враховувати ступінь здійснення злочинного наміру і причини, через яких злочин не був доведений до кінця (ст. 15 КК України)[1].

При призначенні покарання співучасникам судом повинні бути враховані ступінь і характер участі особи в здійсненні злочину (ст. 29 КК України).

Призначаючи покарання, суд зобов'язаний виходити з тих цілей, які визначені в ч. 2 ст. 50 КК України, суворо керуватися системою і видами покарань, вказаних в ст. 51 КК України. Призначаючи покарання за сукупністю злочинів і вироків, суд визначає його на підставах і в порядку, передбаченому ст.ст. 70 і 71 КК України. Суд зобов'язаний враховувати і інші положення Загальної частини КК, зокрема, надані йому широкі можливості в звільненні від кримінальної відповідальності і покарання на підставі ст.ст. 45-49, 79-80 КК України.

При призначенні покарання обов'язково повинні бути враховані ступінь тяжкості вчиненого злочину, особа винного і обставини, що пом'якшують або обтяжують покарання.

Ступінь тяжкості вчиненого злочину – це не індивідуальна ознака конкретного суспільно небезпечного діяння, а озна-

---

[1] Шевчук А.В. Стадії вчинення злочину: Автореф. дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08. – К., 2002. – С. 10-11.

ка, що характеризує певні види або групи злочинів. Як бачимо, критерієм диференціації злочинів на категорії є вид і розмір покарання, виражені в такому суворому виді покарання, яким є позбавлення волі. Якщо можна так виразитися, мірилом тяжкості злочинів виступає саме покарання у вигляді позбавлення волі.

Залежно від ступеня тяжкості і відповідно до ст. 12 КК України проводиться наступна класифікація злочинів:

а) злочини, що характеризуються невеликою тяжкістю;

б) злочини середньої тяжкості;

в) тяжкі злочини;

г) особливо тяжкі злочини.

До злочинів першої групи (невеликої тяжкості) відносяться злочини, за які передбачено покарання у вигляді позбавлення волі на термін не більш 2 роки, або інше, м'якше покарання.

Злочином середньої тяжкості є злочин, за яке передбачено покарання у вигляді позбавлення волі на термін не більш 5 років.

До тяжких злочинів відносяться злочини, за які передбачено покарання у вигляді позбавлення волі на термін не більш 10 років

Особливо тяжкими злочинами є ті злочини, за які передбачено позбавлення волі на термін понад 10 роки або довічне позбавлення волі.

Таким чином, як видно з приведеної класифікації злочинів, в її основу встановлений формальний, юридичний критерій, який зрозумілий кожному (навіть і не фахівцю), і підкреслюється, що ступінь тяжкості злочину вже визначений наперед законодавцем при формулюванні санкції конкретного складу злочину, передбаченого Особливою частиною КК України.

Хотілося б звернути увагу і на іншу обставину. Висловлюючи подібну класифікацію злочинів, законодавець відмовився від усіляких інших оцінних термінів і понять, які у достатку були присутні в КК України 1960 року (характер суспільної небез-

пеки вчиненого злочину; ступінь суспільної небезпеки вчиненого злочину; особа винного і т. ін.). Ці досить розпливчаті терміни і поняття викликали різні і прямо протилежні думки. Та і суди вельми смутно уявляли собі, що конкретно слід розуміти під цими термінами. Зараз цього немає. Але виникає нова проблема, перш за все, проблема науки кримінального права: дати чітке і недвозначне визначення поняття тяжкості злочинів[1]. Необхідно науково обґрунтувати доцільність подібної класифікації злочинів і дати рекомендації правоохоронним органам по правильному застосуванню ст. 12 КК України.

Аналізуючи зміст тексту ст. 12 КК України, можна дійти висновку, що по значенню даної норми, віднесення того або іншого суспільно небезпечного діяння до відповідної категорії не залежить від стадії його здійснення (закінчений злочин, приготування або замах на злочин), віку особи, що вчинила злочин (досягла або не досягла особа вісімнадцятирічного віку), а також форми його участі в здійсненні злочину (чи була дана особа організатором, виконавцем, підбурювачем або пособником).

У п. 3 ч. 1 ст. 65 КК України важливою вимогою загальних засад призначення покарання є вимога врахування особи винного[2] оскільки обставини, що її характеризують, мають вельми важливе значення при обранні покарання.

Хотілося б детальніше зупинитися на аналізі особових властивостей особи, що вчинила злочин. Річ у тому, що багато сторін особи злочинця не враховуються при призначенні покарання, оскільки офіційно, на законодавчому рівні не є обов'язковими для врахування при кваліфікації суспільно небезпечного діяння. Що є особою винного (злочинця)? Як відзначає П.С. Дагель, під особою винного (злочинця) розуміється сукупність соціально-політичних, психічних і фізичних

---

[1] Чубарев В.Л. Тяжесть преступного деяния: Автореф. дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08. – К., 1992. – 47 с.

[2] Ткешелиадзе Т.Г. Судебная практика и уголовный закон. – Тбилиси, 1975. – С. 99; Дагель П.С. Учение о личности преступника в советском уголовном праве. – Владивосток, 1970. – С. 135.

ознак особи, що вчинила злочин, що мають кримінально-правове значення[1]. На погляд Н.С. Лейкиной, особа злочинця, як і особа іншої людини, багатогранна, вона охоплює його суспільну суть, психологію і в якійсь мірі біологію[2]. В. Ткаченко при характеристиці різних сторін особи злочинця основний акцент робить на соціальній суті, оскільки, на його думку, скоюючи злочин, особа проявляє негативне відношення до інтересів інших людей, суспільства і держави[3].

Отже, при розгляді кримінальної справи особливе значення набуває вивчення особи винного. Соціальний вигляд злочинця, ступінь його небезпеки для суспільства, що виявилися при здійсненні злочину, спосіб життя, сімейний стан, стан здоров'я, наявність психічних відхилень, що не впливають на кримінальну відповідальність, поведінку під час здійснення злочину і після нього, наявність судимостей, ставлення до суспільно корисної праці, етичний вигляд, уміння поводитися в суспільстві, ставлення до членів трудового колективу і інші обставини завжди повинні враховуватися при призначенні покарання. Так, наприклад, антигромадський спосіб життя, наявність минулих судимостей та інші негативні обставини можуть свідчити про вищу суспільну небезпеку особи. А, такі якості особи, як добросовісне ставлення до праці, прояв турботи про членів сім'ї, можуть характеризувати особу винного з позитивної сторони. З урахуванням всіх цих обставин суд і повинен обирати вид і розмір (міру) покарання.

Таким чином, кримінально-правова функція забезпечення загальних засад призначення покарання відіграє основну, системотворну роль серед кримінально-правових функцій

---

[1] Дагель П.С. Учение о личности преступника в советском уголовном праве. – Владивосток, 1970. – С. 15.

[2] Лейкина Н.С. Личность преступника и уголовная ответственность. – Л., 1968. – С. 19.

[3] Ткаченко В. Общие начала назначения наказания // Российская юстиция. – 1997. -№ 1. – С. 10.

покарання. Фактично, решта кримінально-правових функцій є похідними від означеної, щоправда відновна функція покарання також відіграє важливе консолідуюче значення у системі, з огляду на спроби зміни кримінально-правової парадигми.

Н.П. Дригваль
кандидат юридичних наук
(Луганський державний університет внутрішніх справ)

ПРОБЛЕМИ ОПТИМІЗАЦІЇ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИХ ЗАХОДІВ У БОРОТЬБІ З НЕЛЕГАЛЬНИМ ОБІГОМ ДИСКІВ ДЛЯ ЛАЗЕРНИХ СИСТЕМ ЗЧИТУВАННЯ

Перед тим як приступити до аналізу кримінально-правових заходів, які застосовуються у сфері обороту дисків для лазерних систем зчитування (ЛСЗ), вважаємо доцільним стисло нагадати основні чинники та мотиви, що спричинили криміналізацію даної сфери суспільних відносин і посилення санкцій за порушення прав інтелектуальної власності взагалі.

Так, унаслідок значного обсягу виробництва й обігу контрафактної продукції, що містить об'єкти права інтелектуальної власності, наша держава була віднесена до "Списку 301" і набула статусу "пріоритетної іноземної країни", тобто країни, у якій зафіксовано найвищий рівень порушень у сфері інтелектуальної власності. Урядом США було застосовано ряд економічних санкцій, у результаті чого Україна втратила значний обсяг експортних надходжень – близько 40 млн. доларів протягом року.

Таке становище вимагало від уряду України вжиття негайних законодавчих та організаційних заходів, одним із результатів яких стало прийняття цілої низки нормативних актів, спрямованих на посилення боротьби правоохоронних органів із правопорушеннями у сфері обігу об'єктів інтелекту-

альної власності. Особливу увагу було приділено сфері виробництва, експорту, імпорту дисків для ЛСЗ, оскільки саме останні стали основними носіями об'єктів авторських і суміжних прав. І тому Законом України № 2953-III від 17 січня 2002 р. "Про особливості державного регулювання діяльності суб'єктів господарювання, пов'язаної з виробництвом, експортом, імпортом дисків для лазерних систем зчитування" було доповнено Кримінальний кодекс України (КК) статтею 203-1 "Порушення законодавства, що регулює виробництво, експорт, імпорт дисків для лазерних систем зчитування, експорт, імпорт обладнання чи сировини для їх виробництва"[1].

Прийняття даної статті викликало цілий ряд зауважень із боку провідних учених у галузі кримінального права, які неодноразово висловлювали думку, що ст. 203-1 КК є прикладом надмірної криміналізації, й демонстрації нерозуміння правил кваліфікації злочинів[2].

На відміну від інших статей КК, які передбачають відповідальність за порушення прав інтелектуальної власності, ст. 203-1 ККУ встановлює відповідальність не за посягання на власне права інтелектуальної власності, а за незаконне виробництво, експорт, імпорт, реалізацію та переміщення деяких матеріальних носіїв прав зазначеної власності. Мова йде про диски для лазерних систем зчитування, матриці, обладнання й сировину для їх виробництва. Вони не є інтелектуальною власністю, так само як не є нею папір, на якому друкуються, наприклад, такі об'єкти права інтелектуальної власності, як твори літератури й науки, або аудіоплівки, на яких відображені об'єкти певних суміжних прав. У разі відсутності цієї статті незаконне виробництво дисків для лазерних систем зчитування за наявності підстав

---

[1] Закон України № 2953-III від 17 січня 2002 р. "Про особливості державного регулювання діяльності суб'єктів господарювання, пов'язаної з виробництвом, експортом, імпортом дисків для лазерних систем зчитування" // Вісник Верховної Ради України. – 2002. – № 17. – Ст. 121.

[2] Основний кілок для українських виробників лазерних дисків // http://maidan.org.ua/static/news/1112715747.html

кваліфікувалося б за ч. 1 ст. 202 КК – як здійснення без державної реєстрації підприємницької діяльності, що містить ознаки підприємницької діяльності і підлягає ліцензуванню, або здійснення без одержання ліцензії видів господарської діяльності, що підлягають ліцензуванню відповідно до законодавства, чи здійснення таких видів господарської діяльності з порушенням умов ліцензування, якщо ці дії були пов'язані з отриманням прибутку у великому розміру; експорт, імпорт таких дисків і обладнання, чи сировини для їх виробництва кваліфікувалося б за ст. 201 ККУ як контрабанда (до речі, оскільки дія Закону України "Про особливості державного регулювання діяльності суб'єктів господарювання, пов'язаної з виробництвом, експортом, імпортом дисків для лазерних систем зчитування" поширюється лише на відповідних суб'єктів господарювання, то передбачені статтею 203-1 КК дії, якщо вони вчинені не суб'єктами господарювання, мають кваліфікуватися не за ст. 203-1 ККУ, а за ч. 1 ст. 202 і ст. 201 КК).

Якщо дотримуватися логіки прихильників думки, що КК України має передбачати кримінальну відповідальність за посягання не лише на права інтелектуальної власності, а й на матеріальні носії цих прав, то треба було б установлювати кримінальну відповідальність за порушення вимог законодавства щодо виробництва чи незаконний обіг паперу, клею, друкарської фарби, аудіо- та відеоплівки тощо. При цьому треба було б ігнорувати наявність у КК України інших статей, які вже передбачають відповідальність за такі діяння, якщо вони вчинені в значних розмірах.

Отже, прийняття ст. 203-1 ККУ істотно ускладнило кваліфікацію злочинів. У цьому зв'язку експерти апарату Верховної Ради України вимушені були вказати на те, що складнощі у кваліфікації злочинів часто як раз і стають причиною незастосування правоохоронними органами певних статей КК, причиною того, що ці статті виявляються "мертвими".

На підтвердження цієї думки можна навести статистичні дані щодо судової практики за даною категорією справ. Так,

упродовж 2004 р. виявлено тільки п'ять випадків скоєння злочину, передбаченого ст. 203-1 КК, із яких чотири розслідувано, але жодної кримінальної справи за зазначеною статтею не було направлено до суду[1].

Таким чином, прийнята стаття виявилася нездатною вплинути на скорочення обсягів випуску та реалізації контрафактних лазерних дисків взагалі. Але, незважаючи на те, що через свою первісну суперечність правилам кваліфікації злочинів ст. 203-1 не знайшла практичного застосування, законодавець знов-таки пішов шляхом внесення деяких змін до ст. 203-1 КК, які, на наш погляд, тільки додають колізій у регулюванні даної сфери суспільних відносин.

Наступним законодавчим кроком стало прийняття Закону України № 2734-IV від 6 липня 2005 р. "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо впорядкування операцій, пов'язаних з виробництвом, експортом, імпортом дисків для лазерних систем зчитування, обладнання та сировини для їх виробництва)".

Перш за все згаданий закон виклав у новій редакції статтю 203-1 КК, змінивши її назву на " Незаконний обіг дисків для лазерних систем зчитування, матриць, обладнання та сировини для їх виробництва".

Як зазначено в ч. 12 ст. 1 Закону України "Про особливості державного регулювання діяльності суб'єктів господарювання, пов'язаної з виробництвом, експортом, імпортом дисків для лазерних систем зчитування, матриць", "незаконний обіг дисків для лазерних систем зчитування, обладнання та сировини для їх виробництва – виробництво, експорт, імпорт, зберігання, реалізація, переміщення на території України дисків для лазерних систем зчитування, обладнання та сировини для їх виробництва, що не відповідають вимогам цього Закону".

Наведене законодавче тлумачення викликає такі запитання: 1) що в такому разі необхідно розуміти під незаконним обі-

[1] Інформаційний лист Державної судової адміністрації України № 14-2022/04 від 22 квітня 2005 р.

гом матриць, 2) які дії маються на увазі під незаконним зберіганням і переміщенням на території України дисків для лазерних систем зчитування, якщо ніяких спеціальних вимог до цієї діяльності не містить ні зазначений закон, ні законодавство України в цілому (не передбачає особливої процедури реалізації лазерних дисків і Закон України "Про особливості державного регулювання діяльності суб'єктів господарювання, пов'язаної з виробництвом, експортом, імпортом дисків для лазерних систем зчитування, матриць", тимчасово як для реалізації лазерних дисків із записом інформації, що є об'єктом авторського права чи суміжних прав, існують певні вимоги, установлені Законом України № 1587-III від 23 березня 2000 р. "Про розповсюдження примірників аудіовізуальних творів та фонограм", щодо обов'язкової наявності контрольної марки на аудіовізуальних творах[1]).

Таким чином, стислий аналіз складу ст. 203-1 КК України та дослідження ефективності її впливу на врегулювання суспільних відносин у сфері обігу дисків для ЛСЗ приводить до висновку про декларативність її превентивного та правоохоронного значення для скорочення обсягів контрафактної продукції, що, у свою чергу, наводить на думку про необхідність наявності даної статті в Кримінальному кодексі України більше для демонстрування світовому суспільству політики уряду в галузі охорони прав інтелектуальної власності, що ніяк не збігається з завданнями кримінально-правової політики держави в цілому.

Перелік використаних джерел:

1. Закон України № 2953-III від 17 січня 2002 р. "Про особливості державного регулювання діяльності суб'єктів господарювання, пов'язаної з виробництвом, експортом, імпортом дисків для лазерних систем зчитування" // Вісник Верховної Ради України. – 2002. – № 17. – Ст. 121.

---

[1] Закон України № 1587-III від 23 березня 2000 р. "Про розповсюдження примірників аудіовізуальних творів та фонограм" // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 24. – Ст. 183.

2. Основний кілок для українських виробників лазерних дисків // http://maidan.org.ua/static/news/1112715747.html

3. Інформаційний лист Державної судової адміністрації України № 14-2022/04 від 22 квітня 2005 р.

4. Закон України № 1587-III від 23 березня 2000 р. "Про розповсюдження примірників аудіовізуальних творів та фонограм" // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 24. – Ст. 183.

О.В. Дрючин
ад'юнкт
(Луганський державний університет внутрішніх справ)

ЩОДО ГАЛУЗЕВОЇ НАЛЕЖНОСТІ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ПРО АМНІСТІЮ

У механізмі регулювання кримінально-правових відносин, що пов'язані зі звільненням від кримінальної відповідальності та покарання, застосовується правовий інститут амністії.

Підстави, порядок та правові наслідки її застосування регламентуються ст.ст. 44, 74, 85, 86 КК України від 5 квітня 2001 р., Законом України "Про застосування амністії в Україні" від 1 жовтня 1996 р., законами України про амністію. Зміст та обсяг амністії як кримінально-правового поняття розкривається не в статті 86 КК України ("Амністія"), а в статтях Закону України "Про застосування амністії в Україні". Коло осіб, до яких може бути застосований механізм амністії, обмежується не статтями КК, а законами України про амністію.

Питання про галузеву належність законів, якими впроваджується амністія, у теорії права залишається дискусійним. Остаточне його розв'язання дасть змогу визначити, у царині якого законодавства, а також у межах якого нормативно-правового акта повинне відбуватись удосконалення інституту амністії.

З числа останніх, хто на цю проблему звернув увагу, є С.М. Школа, який підкреслив самостійність міжгалузевого

правового інституту амністії, довів комплексність її юридичної природи. С.Б. Гавриш, відштовхуючись від суб'єкта ініціювання проголошення амністії, відносить її не до кримінально-правового, а саме до державно-правового інституту. Ю.А. Пономаренко підтримує позицію про віднесення амністії до міжгалузевих інститутів, але законодавство про амністію (зокрема Закон України "Про застосування амністії в Україні") все ж таки визначає як частину кримінального.

На нашу думку, питання про можливість віднесення законодавства про амністію до кримінальних законів і, відповідно, про галузеву належність інституту амністії необхідно вирішувати через визначення поняття кримінального закону.

На відміну від КК 1960 року у чинному кодексі виокремлено самостійний розділ Загальної частини, присвячений закону про кримінальну відповідальність, але в ньому не дано законодавче визначення поняття даного нормативно-правового акта.

В.І. Борисов розуміє під законом про кримінальну відповідальність письмовий правовий акт, що має вищу юридичну силу, приймається Верховною Радою України або всеукраїнським референдумом і містить кримінально-правові норми, які встановлюють підстави й принципи кримінальної відповідальності, визначають, які суспільно небезпечні діяння є злочинами і які покарання належить застосовувати до осіб, винних у їх вчиненні, формулюють інші кримінально-правові наслідки вчинення злочину. Відомий криміналіст ставить знак тотожності між даним поняттям і поняттям кримінального закону, проте вказує на правильність користування першим для характеристики чинного кримінального законодавства України.

Ю.А. Пономаренко виступає проти визнання тотожними наведені поняття і пропонує наявну сьогодні неузгодженість цієї термінології розв'язати на законодавчому рівні. Він вважає невиправданим уживання терміна "закон про кримінальну відповідальність" у науковому середовищі та визначає кримі-

нальний закон як прийнятий у встановленому Конституцією України порядку письмовий за формою нормативно-правовий акт, змістом якого є визначення діянь, які є злочинами, та кримінальної відповідальності за їх вчинення. Цей правник указує на адресованість нормативно-правових приписів, що становлять зміст кримінального закону, до судів та органів кримінального переслідування та на можливість прийняття кримінального закону всеукраїнським референдумом.

Не заперечуючи правильності використання терміна "закон про кримінальну відповідальність", підтримуючи доцільність уживання в науці терміна "кримінальний закон", важко погодитися з можливістю прийняття даного виду нормативно-правового акта шляхом всеукраїнського референдуму.

Закон України "Про всеукраїнський та місцеві референдуми" 1991 року у ст. 3 теоретично припускає можливість прийняття законів України про кримінальну відповідальність шляхом референдуму. Відзначимо, що така практика в Україні відсутня. Через трудомісткість[1] застосування зазначеного механізму прийняття, зміни та скасування даних нормативно-правових актів вона позбавить можливості своєчасного реагування закону на зміни в соціальному, політичному, економічному житті країни. Положення ст. 5 цього закону, згідно з яким питання, що віднесені законодавством України до відання органів суду і прокуратури, питання амністії та помилування не виносяться на всеукраїнський референдум, унеможливлює прийняття, зміну, скасування законів України про кримінальну відповідальність або їх окремих положень шляхом референдуму.

Тому правильним уявляється виключення ознаки, що вказує на теоретичну можливість прийняття закону України

---

[1] Згідно зі ст. 45 Закону України "Про всеукраїнський та місцеві референдуми" заміна або скасування законів, прийнятих референдумом, проводиться також референдумом. Зміну або скасування законів, прийнятих референдумом, може здійснити Верховна Рада України більшістю не менш як дві третини від загальної кількості народних депутатів з обов'язковим затвердженням на референдумі, який повинен бути проведений протягом шести місяців після внесення зміни або скасування.

про кримінальну відповідальність (кримінального закону) шляхом всеукраїнського референдуму, з його дефініції. У цьому контексті більш прийнятним є визначення поняття кримінального закону (закону України про кримінальну відповідальність – О.Д.) запропоноване П.Л. Фрісом: це правовий акт вищого органу державної влади України, що містить у собі юридичні норми, які визначають загальні підстави та межі кримінальної відповідальності, коло суспільно небезпечних діянь, що визнаються злочинними, та передбачають види й розміри покарання, які можуть бути застосовані до осіб, визнаних у встановленому законом порядку винними в їх вчиненні, а також регламентують підстави та порядок звільнення від кримінальної відповідальності та покарання (тут і далі курсив мій – О.Д.).

З урахуванням викладеного, напрошуються висновки зазначити: по-перше, амністія оголошується виключно законом України (ст. 92 Конституції України), і питання, що повязані з амністією, не виносяться на розгляд всеукраїнського референдуму (ст. 74 Конституції України, ст. 5 Закону України "Про всеукраїнський та місцеві референдуми"); по-друге, поняття амністії є визначальним у кримінально-правових механізмах звільнення від кримінальної відповідальності та покарання; по-третє, положення про амністію, що закріплені в нормативно-правових приписах КК України, використовуються у кримінально-виконавчому (ст.ст. 4, 18, 92, 140, 152, 154 КВК України), кримінально-процесуальному (п. 4 ст. 6 КПК України), адміністративному (ст. 247 КпАП), цивільному (ст. 1176 ЦК України) законодавстві; по-четверте, незважаючи на ініціатора амністії, даний механізм звільнення від кримінальної відповідальності та покарання до конкретної особи застосовується виключно судом[1].

---

[1] Законами України "Про амністію" 1996, 1997, 1998 років передбачався механізм закриття кримінальних справ унаслідок акта амністії органами, що проводили розслідування (дізнання та попереднього слідства).

Аналіз відповідних положень (ст.ст. 85, 86) КК України, що стосуються амністії, свідчить про їх неповноту[1]. Отже, Закони України "Про застосування амністії в Україні", "Про амністію" уявляються допоміжним засобом застосування перших, необхідним їх доповненням.

У цьому контексті, з урахуванням властивих для кримінальних законів суттєвих ознак (предмет регулювання, процедура прийняття), Закони України "Про застосування амністії в Україні", "Про амністію" доцільно, на нашу думку, розглядати саме як закони України про кримінальну відповідальність, а за деяких випадків – як акти їх автентичного тлумачення (роз'яснення змісту поняття "амністія", визначення кола осіб, до яких може бути застосований механізм амністії, роз'яснення порядку цього застосування). Сама амністія може бути віднесена до кримінально-правового інституту.

Положення ч. 2 ст. 3 КК України про обов'язковість включення законів України про кримінальну відповідальність до Кримінального кодексу, що може вважатися суттєвою ознакою даних законів, потребує вдосконалення ст.ст. 85, 86 КК України шляхом внесення до них нормативних приписів статей Закону України "Про застосування амністії в Україні".

Перелік використаних джерел:

1. Кримінальне право України: Загальна частина: Підручник для студентів юрид. спец. вищ. закладів освіти / М.І. Бажанов, Ю.В. Баулін, В.І. Борисов та ін.; За ред. М.І. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – К.: Юрінком Інтер – Право, 2002. – 416 с.

2. Пономаренко Ю.А. Чинність і дія кримінального закону в часі: Монографія. – К.: Атіка, 2005. – 288 с.

3. Фріс П.Л. Кримінальне право України. Загальна частина: Підручник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Атіка, 2004. – 488 с.

[1] Тут ми також звертаємо увагу на те, що в статтях КК України 2001 року не знайшли відображення корисні в кримінально-правовому плані норми вже чинного на той час Закону України "Про застосування амністії в Україні" 1996 р.

4. Школа С.М. Кримінально-правові проблеми застосування амністії та здійснення помилування в Україні: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. – К.: Нац. акад. внутр. справ України, 2004. – 20 с.

О.О. Дудоров
кандидат юридичних наук, доцент
(Академія управління та інформаційних технологій "АРІУ")

ПОГАШЕННЯ ПОДАТКОВОГО БОРГУ ЯК УМОВА КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО КОМПРОМІСУ У СФЕРІ ОПОДАТКУВАННЯ (ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ НАЛЕЖНОГО СУБ'ЄКТА)

У ч. 4 ст. 212 КК 2001 р. зазначається, що особа, яка вперше вчинила діяння, передбачені частиною першою та другою цієї статті, звільняється від кримінальної відповідальності, якщо вона до притягнення до кримінальної відповідальності сплатила податки, збори (обов'язкові платежі), а також відшкодувала шкоду, завдану державі їх несвоєчасною сплатою (фінансові санкції, пеня). Виправданість даного кримінально-правового компромісу обумовлена тими соціально-корисними цілями, на досягнення яких він спрямований. Вважається, що застосування ч. 4 ст. 212 КК дає змогу: 1) істотно посилити роботу щодо наповнення бюджету реальними грошовими надходженнями; 2) зосередити зусилля правоохоронних органів на тяжких податкових злочинах, трудомістких з точки зору їх розкриття і розслідування, де обвинувачennю бракує доказів, а порушники законодавства не визнають своєї вини в умисному ухиленні від сплати податків і зборів. За рахунок застосування ч. 4 ст. 212 КК економиться не лише час і зусилля, потрібні для кримінального переслідування осіб, які вчинили інші податкові злочини, а й фінансово-матеріальні ресурси.

Не дивлячись на викладене вище, аналізована заохочувальна норма у редакційному плані сформульована вкрай невдало, що слугує ґрунтом для її суперечливого тлумачення як вченими, так і практичними працівниками правозастосовчих органів. Зокрема, у листі ДПА України від 30 квітня 2002 р. № 3591/5/10-2027/1004, направленому до Верховного Суду України, вказувалось на те, що Верховний Суд України повинен визначитись у питанні про те, хто має сплачувати податки і відшкодовувати заподіяну шкоду в плані застосування ч. 4 ст. 212 КК у тому разі, коли платник податку не співпадає з особою, яка притягується до кримінальної відповідальності (наприклад, платником податків є юридична особа, а підозрюваним у вчиненні податкового злочину – директор даного підприємства). На жаль, у своїй постанові від 8 жовтня 2004 р. № 15 "Про деякі питання застосування законодавства про відповідальність за ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів" Пленум Верховного Суду України оминув цю розповсюджену на практиці проблемну ситуацію. Вивчення процесуальних документів показує, що суди, застосовуючи ч. 4 ст. 212 КК, інколи взагалі не вважають за потрібне з'ясовувати, за рахунок яких саме коштів сплачувались податки і збори, фінансові санкції і пеня.

Буквальне тлумачення ч. 4 ст. 212 КК дозволяє дійти висновку про те, що дана норма не може застосовуватись у тому разі, коли податки, збори, фінансові санкції і пеня сплачені не особисто службовою особою підприємства, установи чи організації, винною у вчиненні податкового злочину (за рахунок її власних коштів), а самою юридичною особою (від її імені), хоч зрозуміло, що саме остання юридично є платником податків і зборів і на неї ж у разі вчинення податкового правопорушення накладаються фінансові санкції і пеня. Зроблений висновок стосується навіть тих випадків, коли злочин фактично вчинено в інтересах юридичної особи, оскільки кошти, що не сплачені як податки і збори, були використані на її потреби (роз-

виток виробництва, створення додаткових робочих місць, освоєння нових ринків тощо).

На думку П.П. Андрушка, буквальне логіко-граматичне тлумачення тексту ч. 4 ст. 212 КК з позиції "букви закону" з урахуванням норм податкового законодавства дає підстави для висновку, що її дія поширюється лише на платників податків – фізичних осіб (тих, хто займається підприємництвом без створення юридичної особи, та інших фізичних осіб, зобов'язаних сплачувати податкові платежі), оскільки суб'єктом злочину, а отже і суб'єктом звільнення від кримінальної відповідальності за КК України визнається не юридична, а фізична особа. Науковець висловлює припущення, що законодавець не мав на меті обмежити звільнення від кримінальної відповідальності за ч. 4 ст. 212 КК застосуванням його лише до платників податків – фізичних осіб; воно, з позиції "духу закону", має застосовуватись і до службових осіб платників податків – юридичних осіб. Виходячи з того, що податкові зобов'язання виникають саме у юридичної особи як платника податкових внесків і що на цю особу за наявності підстав накладаються штрафні санкції і пеня, П.П. Андрушко вважає, що з точки зору застосування ч. 4 ст. 212 КК сплата податків, зборів, інших обов'язкових платежів, штрафних санкцій і пені має здійснюватись юридичною особою від свого імені. Щоправда, науковець не відкидає й інший підхід, висловлений в юридичній літературі, у тому числі автором цих рядків (внесення відповідних сум службовою особою за рахунок її власних коштів), однак уточнює, що з ним "можна погодитись лише щодо сплати штрафних санкцій і пені. Якщо ж службова особа юридичної особи – платника податків за рахунок власних коштів сплатить несплачені податкові зобов'язання, то їх сума згідно з податковим законодавством має вважатись прибутком такого платника податків, який у свою чергу стає об'єктом оподаткування"[1].

---

[1] Андрушко П.П. Яким інтересам має надаватись право застосовними органами пріоритет при вирішенні питання про відповідальність за несплату податкових зобов'язань: фіскальним держави чи платника податків (коментар до постанови Пленуму Верховного Суду України від 8 жовтня 2004 р. № 15) // Законодавство України. Науково-практичні коментарі. – 2005. – № 1. – С. 48–49.

Передусім хотів би погодитись з П.П. Андрушком у тому, що ч. 4 ст. 212 КК поширює свою дію на всі три категорії суб'єктів злочинного ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів (включаючи службових осіб підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності), поведінка яких відповідає вимогам, встановленим у цій заохочувальній нормі. Видається, що стосовно сфери її застосування немає підстав вести мову про розбіжність між "буквою закону" та його "духом". Згідно з ч. 4 ст. 212 КК від кримінальної відповідальності звільняється "особа, яка ... вчинила діяння, передбачені частиною першою та другою цієї статті", з чого, на мою думку, досить однозначно випливає те, що це може бути і службова особа юридичної особи – платника податків, і фізична особа – підприємець, й інша фізична особа, зобов'язана сплачувати обов'язкові платежі податкового характеру. Цю очевидну позицію не здатне поколивати розуміння того, що: 1) юридична особа як платник податкових внесків за податковим законодавством суб'єктом злочину за КК України не визнається; 2) службова особа підприємства, установи, організації як суб'єкт злочину, передбаченого ст. 212 КК, в той же час не є платником обов'язкових платежів, які входять у систему оподаткування і які зобов'язана сплачувати юридична особа.

Про певну розбіжність між "буквою" ч. 4 ст. 212 КК та її "духом", вочевидь, можна говорити тоді, коли ми з'ясовуємо джерело погашення податкового боргу у широкому розумінні цього поняття. Переконаний у тому, що, вирішуючи питання, хто саме в плані застосування ч. 4 ст. 212 КК має сплачувати податки, збори, інші обов'язкові платежі, фінансові санкції і пеню, варто брати до уваги текст кримінального закону, а не норми податкового законодавства. Із ч. 4 ст. 212 КК наразі ж чітко вбачається, що це – той, хто вчинив податковий злочин (в аналізованому аспекті – службова особа підприємства, установи, організації, а не сама юридична особа). Це, так би мовити, "буква закону". А ось з питання про його "дух" – справжній зміст, незграбно вкладений законодавцем у ч. 4 ст. 212 КК, мож-

на і подискутувати, виходячи з того, що дана заохочувальна норма покликана:

1) виконувати насамперед прагматичні завдання – наповнення бюджету коштами, "розвантаження" правоохоронних ресурсів держави, продовження нормальної фінансово-господарської діяльності платника податків тощо (у такому разі логічним і раціональним було б внесення відповідних сум юридичною особою, фінансові можливості якої є, як правило, більш потужними) або

2) "карати гривнею" тих, хто скоїв злочинне ухилення від оподаткування і хто розраховує завдяки позитивній посткримінальній поведінці (специфічному каяттю) продемонструвати втрату суспільної небезпеки своєї особи і, як наслідок, уникнути кримінально-правової репресії (за такого пріоритету має право на існування тільки буквальне прочитання ч. 4 ст. 212 КК – внесення коштів саме податковим злочинцем, і змінювати кримінальний закон не потрібно), або

3) поєднувати перше і друге (за такого, на мій погляд, найбільш прийнятного розуміння призначення ч. 4 ст. 212 КК вона потребує змін, які б допускали сплату податків і зборів, фінансових санкцій і пені за рахунок як юридичної особи, так і її службової особи).

Як бачимо, "дух" кримінально-правового компромісу визначається не податковими приписами, а тими чинниками, які спонукали українського законодавця включити до КК 2001 р. спеціальну заохочувальну норму, розраховану на ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів. До речі, якщо, займаючись тлумаченням ч. 4 ст. 212 КК, керуватись тільки нормами податкового законодавства, то ми безпідставно відмовлятимемо у звільненні від кримінальної відповідальності службовій особі підприємства, яка за рахунок власних коштів і від свого імені до пред'явлення їй обвинувачення погасила податковий борг як наслідок вчиненого нею злочину, а також сплатила фінансові санкції і пеню в той час, як керівництво підприємства з тих чи ін-

ших причин не бажає повністю та оперативно розрахуватись з державою. Також формулювання, наведене у ч. 4 ст. 212 КК, не дозволяє диференціювати, як це пропонує робити П.П. Андрушко, джерела погашення податкового боргу, з одного боку, та сплати фінансових санкцій і пені, з іншого: обидві суми має внести одна особа – той, хто вчинив злочинне ухилення від оподаткування. А податкові наслідки погашення податкового боргу юридичної особи за рахунок коштів службової особи у вигляді включення останніх до об'єкта оподаткування юридичної особи взагалі не повинні враховуватись при з'ясуванні змісту ч. 4 ст. 212 КК як кримінально-правової норми. Крім цього, закріплене у п.п. 1.22.1 п. 1.22 ст. 1 Закону "Про оподаткування прибутку підприємств" (у редакції Закону від 22 травня 1997 р. із змінами) визначення безповоротної фінансової допомоги (сума коштів, передана платнику податку згідно з договорами, які не передбачають відповідної компенсації чи повернення таких коштів, або без укладання таких угод), як на мене, не дає підстави вести мову про різні податкові наслідки, по-перше, погашення податкового боргу юридичної особи за рахунок власних коштів службової особи цієї юридичної особи і, по-друге, сплати з такого ж джерела накладених на юридичну особу фінансових санкцій та пені. Відповідно до п.п. 4.1.6 п. 4.1 ст. 4 вказаного Закону обидва надходження на користь юридичної особи як суми безповоротної фінансової допомоги, наданої їй, мають бути включені до валового доходу підприємства.

З'ясоване обмеження дії чинної редакції ч. 4 ст. 212 КК є, на мою думку, невиправданим, навіть якщо враховувати наявність випадків ухилення від сплати податків, вчинюваного не в інтересах юридичних осіб, коли приховані від оподаткування кошти зникають з банківських рахунків підприємства або взагалі туди не надходять. Вирішувати проблему необхідно не шляхом прийняття відповідного роз'яснення Пленуму Верховного Суду України, яке б поширювально тлума-

чило кримінальний закон з огляду на його "дух" у розумінні укладачів постанови Пленуму, а в законодавчому порядку. Максимум, що міг зробити Пленум Верховного Суду України, – вказати на застосування в аналізованій ситуації норм КК про інші види звільнення від кримінальної відповідальності за наявності до цього підстав. Вважаю за недоцільне диференціювати умови передбаченого ч. 4 ст. 212 КК заохочення в залежності від того, в інтересах юридичної особи чи всупереч їм було скоєно злочинне ухилення від оподаткування. Беру до уваги, по-перше, чинники, які зумовлюють суспільну небезпеку цього злочину, по-друге, нерідкий збіг інтересів підприємства та його службових осіб у разі вчинення податкового злочину на користь підприємства, по-третє, ті завдання, які покликане виконувати врегульоване КК заохочення. Таким чином, вдосконалена ч. 4 ст. 212 КК повинна містити вказівку на службову особу, яка вжила заходів щодо фактичної сплати підприємством, установою чи організацією податків, зборів, фінансових санкцій та пені. Тим більше, що у зв'язку з істотним зростанням величини суспільно небезпечних наслідків як об'єктивної ознаки злочинного ухилення від оподаткування все більш проблематичним стає повне погашення податкового боргу за рахунок власних коштів службової особи підприємства, як цього прямо вимагає чинний кримінальний закон.

Таким чином, проведене дослідження дозволяє дійти висновку про те, що вдосконалена ч. 4 ст. 212 КК має містити окрему вказівку на службову особу, яка вжила заходів щодо фактичної сплати підприємством, установою, організацією податків і зборів, штрафних санкцій і пені. У такий спосіб буде вирішено проблему погашення (в межах звернення до кримінально-правового компромісу) податкового боргу в широкому розумінні цього поняття за рахунок коштів не службової особи – суб'єкта злочину, а юридичної особи – платника податків і зборів.

І.М. Залялова
ад'юнкт
(Донецький юридичний інститут Луганського державного університету внутрішніх справ)

МЕТА ВЧИНЕННЯ ВТРУЧАННЯ В ДІЯЛЬНІСТЬ ПРАЦІВНИКА ПРАВООХОРОННОГО ОРГАНУ

Однією з ознак суб'єктивної сторони складу злочину є мета злочину, під якою у кримінальному праві розуміють ідеальний образ бажаного для особи результату, якого вона прагне досягти, вчиняючи суспільно небезпечне діяння.

Ч. 1 ст. 343 Кримінального кодексу України (далі КК України) передбачає відповідальність за вплив у будь-якій формі на працівника правоохоронного органу з метою добитися прийняття незаконних рішень або перешкодити виконанню службових обов'язків.

Як видно, підстава кримінальної відповідальності за втручання в діяльність працівника правоохоронного органу є лише за умови, коли особа впливає на працівника правоохоронного органу прагнучи досягти результат у вигляді перешкоджання виконанню службових обов'язків або щоб добитися прийняття незаконних рішень.

Таким чином, законодавець передбачає обов'язковою ознакою складу досліджуваного злочину наявність спеціальної мети.

Деякі питання, на наш погляд, викликає мета "добитися прийняття незаконних рішень", тобто рішень, які не входять до компетенції державного діяча, або рішень, які суперечать чинному законодавству.

Виходячи із такого викладення мети можна зробити висновок, що у разі, коли особа впливає на працівника правоохоронного органу з метою добитися прийняття законного рішення, її дії не охоплюються злочином, передбаченим ст. 343 КК України. Таке формулювання мети начебто говорить про те, що винна особа може впливати на потерпілого шляхом

шантажування, обманювати, погрожувати у ненаданні законних благ та будь-якими іншими способами з метою добитися прийняття законного рішення.

На нашу думку втручатися в діяльність працівника правоохоронного органу, не зважаючи на те, законна його діяльність, чи ні, можна лише законними способами. Кожен громадянин має право звернутися до суду з заявою або скаргою у разі якщо вважає, що рішенням, дією або бездіяльністю органу державної влади, органу місцевого самоврядування, посадової і службової особи порушено його права, свободи чи законні інтереси.

Крім того, особа може помилятися у правомірності тих чи інших дій працівника правоохоронного органу. Хто має вирішувати, законні рішення приймає працівник правоохоронного органу чи ні? Не завжди можна чітко визначити законність рішень. Іноді необхідно провести службове розслідування, вивчити ряд нормативних документів, щоб це з'ясувати. У свою чергу, як суб'єкт може усвідомлювати, якого рішення він добивався, законного чи ні? Він може добиватися законного, на його думку, рішення, не знаючи при цьому, що прийняття такого рішення не входить до компетенції працівника правоохоронного органу, на якого вчиняється вплив. Як в такому випадку кваліфікувати дії цієї особи?

На нашу думку, формулювання мети, як "добитися прийняття незаконних рішень" є досить розпливчастим.

До речі, ч. 3 ст. 342 КК України "Опір представникові влади, працівникові правоохоронного органу, члену громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовцеві" встановлює кримінальну відповідальність за опір зазначеним у назві статті особам, поєднаний з примушенням потерпілих шляхом насильства або погрози застосування такого насильства до виконання явно незаконних дій.

Як видно, законодавець в зазначеній кримінально-правовій нормі використовує термін "явно незаконні дії", а в ст. 343 КК України – "незаконні рішення". Як ці терміни співвідносяться між собою?

Під "явно незаконними діями" розуміють будь-які дії, що суперечать інтересам служби, призводять до невиконання або неналежного виконання службових обов'язків.

Прийняття рішення – це завжди дія. Незаконне рішення – це дія, що суперечить інтересам служби, призводить до невиконання або неналежного виконання службових обов'язків. Отже, незаконне рішення – це одна із незаконних дій, які можуть вчинятися. Термін "явно незаконні дії" більш вдалий, ніж термін "незаконні рішення", тому що слово "явно" говорить про те, що кожна особа, навіть не знаючи якогось закону, нормативно-правового акту, усвідомлює, що дія є неправомірною, тоді як усвідомлювати, що рішення є незаконним, можна не завжди. Термін "явно незаконні дії" є ширшим за змістом ніж "незаконні рішення".

Усе вищевикладене говорить про те, що формулювання мети злочину, передбаченого ст. 343 КК України потребує змін.

Слід зазначити, якщо особа, яка помиляється у правомірності тих чи інших дій працівника правоохоронного органу, але діє в межах закону, не може бути притягнута до кримінальної відповідальності за ст. 343 КК України, тому що в її діях відсутня спеціальна мета – перешкодити виконанню службових обов'язків або добитися прийняття неправомірних рішень.

Таким чином, можна зробити висновки, що таке формулювання спеціальної мети вчинення втручання в діяльність працівника правоохоронного органу як "добитися прийняття незаконних рішень" є досить розпливчастим і потребує змін.

Перелік використаних джерел:

1. Дагель П.С., Котов Д.П. Субъективная сторона преступления и ее установление. – Воронеж.: Изд-во Воронеж. ун-та, 1974. – 243 с.

2. Кримінальний кодекс України: Науково-практичний коментар /За заг. ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – К.: Концерн "Видавничий Дім "Ін Юре", 2003.

В.А. Звіряка
кандидат юридичних наук, доцент
(Луганський державний університет внутрішніх справ)

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ВИКРАДЕННЯ ЧУЖОГО МАЙНА

У розділі VI КК України "Злочини проти власності", а саме в статтях 185 "Крадіжка", 186 "Грабіж", 188 "Викрадення шляхом демонтажу та іншим засобом електричних мереж, кабельних ліній зв'язку та їх обладнання", 188-1 "Викрадення електричної або теплової енергії шляхом її самовільного використання", законодавець використовує термін "викрадення", але не розкриває його змісту. Цей термін стосується й інших форм викрадення, таких як шахрайство, привласнення, розтрата.

Поняття розкрадання в Україні існує тільки в кримінально-правовій науці. Так, М.Й. Коржанський визначає розкрадання як корисливе, протизаконне і неоплатне заволодіння чужим майном або іншими предметами власності з метою звернути їх до своєї власності. Суспільна небезпечність розкрадань полягає в тому, що вони позбавляють власника можливості володіти, користуватися та розпоряджатися своїм майном. Так порушуються одні з головних суспільних відносин – відносини власності[1].

Російський криміналіст Н.О. Лопашенко виокремлює такі ознаки будь-якого розкрадання:

1) розкрадання спрямоване проти чужого майна, яке виступає його предметом;

2) розкрадання являє собою вилучення і (або) звернення чужого майна на користь винного або інших осіб;

3) розкрадання – це протиправна дія;

4) розкрадання – це безоплатна дія;

---

[1] Див.: Коржанський М.Й. Кваліфікація злочинів проти особи і власності. – Юрінком. – К., 1996. – С. 88.

5) воно заподіює шкоду власникові або законному володільцеві майна;

6) воно скоюється з корисливою метою.[1]

Свого часу С.Ф. Мілюков визначав поняття розкрадання таким чином: "Під розкраданням в статтях цього Кодексу розуміється суспільно небезпечне протиправне вилучення чужого майна з метою розпорядитися їм як власним або звернення такого майна на користь винного або інших осіб"[2].

Законодавче поняття розкрадання подається в примітці 1 до ст. 158 КК Російської Федерації, де говориться: "Під розкраданням в статтях цього Кодексу розуміється вчинення з корисливою метою протиправного безоплатного вилучення і (або) звернення чужого майна на користь винного або інших осіб, яке заподіяло шкоду власникові або іншому володільцеві цього майна"

На практиці виникають особливі проблеми щодо правильного визначення таких ознак, як заподіяння шкоди власникові або іншому володільцеві цього майна та наявність корисливої мети.

Перша ознака пов'язана зі зміною законодавства про адміністративну відповідальність, яка одночасно вплинула на кримінальну відповідальність. Викрадення на суму, що не перевищує 393 грн., майна незалежно від форми власності (приватного, державного або колективного), у тому числі шляхом проникнення у приміщення чи інше сховище, на сьогодні однозначно віднесені до адміністративних правопорушень[3].

Тому при визначенні першої проблемної ознаки в понятті викрадення обов'язково треба вказати на ознаку заподіяння істотної шкоди власникові або іншому володільцеві цього майна.

Що стосується другої проблемної ознаки викрадення, то, як зазначає М.Й. Коржанський, під корисливістю в кримі-

---

[1]Див.: Лопашенко Н.А. Преступления против собственности: теорет.-приклад. исслед. – М.: ЛексЭст, 2005. – С. 164.

[2]Див.: Милюков С.Ф. Российское уголовное законодательство. Опыт критического анализа. – СПб., 2000. – С. 166.

[3]Див.: Лобач В. Декриміналізація розкрадання за новим законодавством // Прокуратура. Людина. Держава. – 2005. – № 8 (50). – Серпень. – С. 37.

нальному праві розуміється прагнення до матеріального надбання, бажання винного звернути майно у свою власність назавжди, без наміру колись повернути його власнику чи відшкодувати його вартість[1].

Але виникає багато запитань щодо так званого тимчасового запозичення чужого майна, коли, наприклад, неповнолітній бере чужий велосипед вартістю 500 грн., щоб покататися. У цьому випадку кримінальна відповідальність буде залежати від кінцевої мети неповнолітнього: назавжди він залишить у себе велосипед чи тимчасово запозичив і поверне його власнику.

За визначенням російських криміналістів Н. Лопашенка та В. Гладиліна, тимчасове запозичення чужого майна в кримінальному праві можна визначити як створення загрози заподіяння шкоди або заподіяння шкоди відносинам власності, кримінально-протиправне, самовільне заволодіння і (або) тимчасове користування чужим майном безоплатно, свавільно, за відсутності договірних умов та зобов'язань, без мети присвоєння цього майна та заподіяння йому шкоди[2].

Ці автори пропонують криміналізувати тимчасове запозичення чужого майна[3], вони проводять паралелі з уже існуючою кримінальною відповідальністю за незаконне заволодіння транспортним засобом. Але, на наш погляд, незіставні за ступенем суспільної небезпеки незаконне заволодіння велосипедом та транспортним засобом. Тому, як видається, за тимчасове незаконне заволодіння велосипедом (або іншим менш цінним майном) достатньо б було передбачити адміністративну відповідальність.

Отже з урахуванням викладеного пропонуємо включити пункт 5 примітки до ст. 185 КК України в такій редакції: "Під викраденням у статтях розділу VI цього Кодексу розуміється

---

[1] Див.: Коржанський М.Й. Кваліфікація злочинів проти особи і власності. – К.: Юрінком, 1996. – С. 92.

[2] Див.: Лопашенко Н., Гладилин В. Уголовная ответственность за временное позаимствование чужого имущества //Уголовное право. – 2003. – № 4. – С. 42.

[3] Див.: Лопашенко Н., Гладилин В. Уголовная ответственность за временное позаимствование чужого имущества //Уголовное право. – 2003. – № 4. – С. 43, 44.

вчинення протиправного, безоплатного, з корисливою метою, остаточного вилучення і (або) звернення чужого майна на користь винного або інших осіб, яке заподіяло істотну шкоду власникові або іншому володільцеві цього майна".

Г.М. Зеленов
ад'юнкт
(Луганський державний університет внутрішніх справ)

КРЕДИТНІ МАЙНОВО-ГОСПОДАРСЬКІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ ЯК ОБ'ЄКТ СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ "ШАХРАЙСТВО З ФІНАНСОВИМИ РЕСУРСАМИ"

Правильне вирішення питання про об'єкт злочину має важливе теоретичне і практичне значення. Саме об'єкт дозволяє розкрити соціальну сутність злочину, з'ясувати його суспільно небезпечні наслідки, сприяє правильній кваліфікації діяння, а також відмежуванню його від суміжних суспільно небезпечних посягань[1].

В той же час, як справедливо відмічає Мойсик В.Р., об'єкт як обов'язковий елемент складів злочину, передбаченого ст. 222 Кримінального кодексу України (далі – КК), як і щодо ст. 148[5] КК України 1960 року, яка передбачала кримінальну відповідальність за подібні дії, встановлюється шляхом тлумачення закону. Ця обставина зумовлює відсутність єдиної точки зору з цього приводу[2].

Так, Матишевський П.С. вважав, що об'єктом шахрайства з фінансовими ресурсами є фінансові відносини у сфері підпри-

---

[1] Кримінальне право України: Загальна частина: Підручник для студентів юрид. спец. вищ. закладів освіти / М.І. Бажанов, Ю.В. Баулін, В.І. Борисов та ін.; За ред. професорів М.І. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – Київ – Харків: Юрінком Інтер – Право, 2001. – С. 89.

[2] Мойсик В.Р. Проблеми кримінальної відповідальності за шахрайство з фінансовими ресурсами: Дис. ... канд. юрид. наук. – К.: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2002. – С. 33.

ємницької діяльності[1]. На думку Ришелюка А.М., безпосереднім об'єктом злочину, передбаченого ст. 148[5] КК України 1960 року, є суспільні відносини, пов'язані з дотриманням фінансової дисципліни і забезпеченням прав і законних інтересів кредиторів[2]. В свою чергу Киричко В.М., Перепелиця О.І., Тацій В.Я. вважають, що об'єктом цього злочину є суспільні відносини у сфері надання фінансових ресурсів і податкових пільг. Додатковими об'єктами можуть виступати власність або відносини з формування доходної частини державного та місцевого бюджетів[3]. На думку Андрушка П.П., об'єктом цього злочину є фінансова діяльність держави та суб'єктів господарської діяльності[4]. Дудоров О.О. об'єктом злочину, передбаченого статтею 222 КК, визнає встановлений законодавством порядок кредитування, фінансування і оподаткування господарської діяльності, права і законні інтереси кредиторів і держави[5]. Провівши дисертаційне дослідження ст. 222 КК, Мойсик В.Р. стверджує, що безпосереднім об'єктом передбаченого цією статтею злочину є фінансова

---

[1] Матышевский П.С. Преступления против собственности и смежные с ними преступления. – К.: Юринком, 1996. – С. 209.

[2] Боротьба із злочинністю у сфері підприємницької діяльності (кримінально-правові, кримінологічні, кримінально-процесуальні та криміналістичні проблеми) / НАН України, Інститут держави і права імені В.М. Корецького, Інститут вивчення проблем злочинності АПрН України. – Харків: Право, 2001. – С. 51.

[3] Киричко В.М., Перепелиця О.І., Тацій В.Я. Розділ VII (статті 199 – 206, 209, 213, 215 – 232) Особливої частини КК // Кримінальний кодекс України: Науково-практичний коментар / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, С.В. Гаврик та ін. За заг. ред. В.Т. Маляренка, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. Видання друге, перероблене та доповнене. – Х.: ТОВ "Одіссей", 2004. – С. 589.

[4] Андрушко П.П. Раздел VII Особенной части УК // Уголовный кодекс Украины. Научно-практический комментарий / Отв. ред. С.С. Яценко. – 3-е изд., исправл. и дополн. – К.: А.С.К., 2004. – С. 562.

[5] Дудоров О.О. Злочини у сфері господарської діяльності: кримінально-правова характеристика: Монографія. – К.: Юридична практика, 2003. – С. 594; Дудоров О.О. Глава IX Злочини у сфері господарської діяльності // Кримінальне право України. Особлива частина: Підручник (Ю.В. Александров, О.О. Дудоров, В.А. Клименко та ін.) / За ред. М.І. Мельника, В.А. Клименка. – К.: Юридична думка, 2004. – С. 246.

діяльність органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим, а також органів місцевого самоврядування, банків або інших кредиторів, яка здійснюється ними у сфері господарської діяльності з приводу надання суб'єктам господарської діяльності фінансової допомоги, кредитування та пільгового звільнення від оподаткування[1]. Є й інші погляди з питання про об'єкт шахрайства з фінансовими ресурсами.

При визначенні основного безпосереднього об'єкта ст. 222 КК необхідно враховувати таке явище, як багатооб'єктність злочинних посягань. Аналіз цієї статті КК та наукової літератури дозволяє зробити висновок, що у ній встановлена відповідальність за посягання на: 1) відносини у сфері використання бюджетних коштів і коштів державних цільових фондів; 2) податкові (в частині одержання пільг щодо податків) відносини; 3) господарські відносини (щодо недержавних кредитів)[2].

Для нас особливий інтерес представляє такий безпосередній об'єкт складу злочину, передбаченого ст. 222 КК, як господарські відносини (щодо недержавних кредитів). На наш погляд, цей об'єкт визначений правильно, але потребує конкретизації з урахуванням формулювання диспозиції ч. 1 ст. 222 КК. Мова йде про надання відповідним суб'єктом цього злочину завідомо неправдивої інформації банкам або іншим кредиторам з метою отримання кредитів. Аналіз диспозиції цієї

---

[1] Мойсик В.Р. Проблеми кримінальної відповідальності за шахрайство з фінансовими ресурсами: Дис. ... канд. юрид. наук. – К.: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2002. – С. 34.

[2] Див. наприклад: Дудоров О. Богушко О. Шахрайство з фінансовими ресурсами: врахування банківської специфіки при кваліфікації злочину // Предпринимательство, хозяйство, право. – 1999. – № 6. – С. 23-26; № 7. – С. 48-52; Дудоров О.О. Злочини у сфері господарської діяльності: кримінально-правова характеристика: Монографія. – К.: Юридична практика, 2003. – С. 23, 646; Кримінальне право України. Особлива частина: Підручник (Ю.В. Александров, О.О. Дудоров, В.А. Клименко та ін.) / За ред. М.І. Мельника, В.А. Клименка. – К.: Юридична думка, 2004. – С. 246; Гуторова Н.О. Проблеми кримінально – правової охорони державних фінансів України: Дис. ... д-ра юрид. наук. – К.: Нац. ун-т внутр. справ, 2002. – С. 169 – 170, 181 – 182.

статті вказує на те, що цей злочин вчиняється в сфері кредитування здійснюваного банками або іншими кредиторами суб'єктів господарської діяльності.

Для того, щоб отримати кредит в банку або іншій кредитній установі, особа повинна укласти кредитний договір. Відповідно до ст. 1054 Цивільного кодексу України за кредитним договором банк або інша фінансова установа (кредитодавець) зобов'язується надати грошові кошти (кредит) позичальникові у розмірі та на умовах, встановлених договором, а позичальник зобов'язується повернути кредит та сплатити проценти. На підставі укладеного кредитного договору виникає договірне зобов'язання. З урахуванням положень вітчизняного законодавства можна виокремити цивільні кредитні зобов'язання та майново-господарські кредитні зобов'язання. Останні є видом цивільних зобов'язань, регулюються цивільним законодавством, але з урахуванням положень господарського законодавства і мають свої особливості, передбачені Господарським кодексом України та іншими нормативними актами в сфері господарювання. Вчиняючи злочин, передбачений у ст. 222 КК, особа завдає шкоду не будь-яким господарським відносинам, а саме договірним майново-господарським зобов'язанням, які виникають на підставі договору кредитування і регулюються (поряд з цивільним) господарським законодавством.

Як і будь-які інші майново-господарські зобов'язання, договірні зобов'язальні правовідносини, які виникають на підставі договору кредитування, складаються з наступних елементів:

1. Суб'єкти зобов'язання. Ними є: 1) кредитор (кредитодавець) – це суб'єкт кредитних відносин, який надає кредит іншому суб'єкту господарської діяльності у тимчасове користування[1]. Ним може бути тільки банк або інша кредитна установа і 2) позичальник – це суб'єкт кредитних відносин, який отримав у тимчасове користування грошові кошти на

[1] Качан О.О. Банківське право: Навч. посіб. – К.: Школа, 2004. – С. 141.

умовах повернення, платності, строковості[1]. Ним можуть бути, враховуючи характер зобов'язальних правовідносин, суб'єкт господарювання або учасник відносин в сфері господарювання. Якщо говорити про цивільні договірні зобов'язання, які виникають на підставі договору кредитування, то їм шкода при наданні завідомо неправдивої інформації банкам або іншим кредиторам з метою отримання кредитів не завдається, оскільки суб'єктом злочину, передбаченого ст. 222 КК, є службові особи, які виступають від імені суб'єктів господарювання, або інші учасники відносин в сфері господарювання.

2. Юридичний об'єкт та матеріальний об'єкт (предмет) зобов'язання. Юридичним об'єктом цього зобов'язання визнається певна поведінка його учасників. Наприклад, позичальник повинен надати достовірну інформацію для отримання кредиту, повернути кредит у встановлений строк та сплатити проценти за його користування, а кредитор зобов'язаний вчинити дії з надання кредиту позичальникові у розмірі та на умовах, установлених договором. Матеріальним об'єктом (предметом) майново-кредитних зобов'язань є грошові кошти (кредит).

3. Зміст зобов'язання складають взаємні права та обов'язки сторін цих правовідносин. Наприклад, кредитор (кредитодавець) зобов'язаний надати кредит позичальникові у розмірі та на умовах, установлених договором, а позичальник має право вимагати від кредитора виконання покладеного на нього обов'язку. В той же час позичальник зобов'язується повернути кредит у встановлений строк та сплатити проценти за його користування. А кредитор, в свою чергу, має право вимагати від позичальника відповідної поведінки. Вступаючи у кредитні правовідносини, необхідно чітко уявляти систему прав та обов'язків і наслідки їх порушення[2].

---

[1] Качан О.О. Банківське право: Навч. посіб. – К.: Школа, 2004. – С. 141.

[2] Див. Див. там само. – С. 139.

На основі вищезазначеного, можна зробити висновок проте що одним із безпосередніх об'єктів шахрайства з фінансовими ресурсами є кредитні майново-господарські зобов'язання.

О.С. Ізотов
слухач магістратури
(Луганський державний університет внутрішніх справ)

ЩОДО ПИТАННЯ ВІДМЕЖУВАННЯ ПРИХОВУВАННЯ ЗЛОЧИНУ ВІД ПРИДБАННЯ, ОТРИМАННЯ, ЗБЕРІГАННЯ ЧИ ЗБУТУ МАЙНА, ОДЕРЖАНОГО ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ

Виходячи зі змісту частини 5 статті 27 КК України пособником є особа, яка порадами, вказівками, наданням засобів чи знарядь або усуненням перешкод сприяла вчиненню злочину іншими співучасниками, а також особа, яка заздалегідь обіцяла приховати злочинця, знаряддя чи засоби вчинення злочину, сліди злочину чи предмети, здобуті злочинним шляхом, придбати чи збути такі предмети, або іншим шляхом сприяти вчиненню злочину. У випадку, коли вказані діяння спрямовані на заздалегідь не обіцяне придбання, отримання, зберігання чи збут майна, одержаного злочинним шляхом, то їх слід розглядати як спеціальний вид приховування злочину. Даної думки дотримуються, наприклад, І.А Бушуєв, А.С. Беніцький та інші[1]. За своєю юридичною природою ці діяння є однією з форм причетності до злочину. Можна виділити основні ознаки даного кримінально-правового інституту:

---

[1]Бушуев И.А. Ответственность за укрывательство преступлений и недоносительство. – М.: Издательство "Юридическая литература", М., 1965. – С. 81; Беницкий А.С. Уголовная ответственность за легализацию (отмывание) денежных средств и иного имущества, приобретенных преступным путем: проблемы квалификации и совершенствования законодательства: Монография / МВД Украины, ЛИВД. – Луганск: РИО ЛИВД, 2001. – С. 229; Евдокимов П.К. Ответственность за укрывательство по советскому уголовному праву: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Л., 1953. – С. 13.

1. Причетність до злочину є суспільно небезпечною діяльністю.

2. Ця діяльність є умисною.

3. Причетність до злочину пов'язана з основним злочином, але не є участю в його виконанні.

4. Причетність виникає тільки у зв'язку з вчиненим, а в ряді випадків, у зв'язку з вчинюваним злочином.

5. Причетне діяння не є причиною основного злочину. Між діями причетної особи й діями виконавця або іншого співучасника відсутній причинний і винний зв'язок.

6. Причетність до злочину посягає на суспільні відносини у сфері здійснення правосуддя.

Враховуючи це, в теорії кримінального права виникає проблема кваліфікації діянь, передбачених ст. 198 КК та ст. 396 КК України. В даному випадку існує конкуренція норм: загальної та спеціальної. Тут необхідно згадати загальне правило кваліфікації злочинів у такому випадку. Сутність його полягає в тому, що при конкуренції загальної та спеціальної норм повинна застосовуватися спеціальна норма.

Ми ставимо завданням визначити, яка з кримінально-правових норм, що розглядуються, є загальною, а яка спеціальною, шляхом їх зіставлення.

Основним безпосереднім об'єктом злочину, передбаченого ст. 198 КК України, є суспільні відносини в сфері придбання користування або розпорядження майном. Це пояснюється тим, що своїми діяннями винний виконує операції з майном, право власності на яке було порушено. Тобто, така особа не має права володіти, користуватися та розпоряджатися даним майном. Виконуючи ці діяння, особа, причетна до злочину, спричиняє або створює погрозу спричинення шкоди даному об'єкту.

Додатковим безпосереднім об'єктом цього злочину є суспільні відносини в сфері здійснення правосуддя. Коли винна особа придбуває, отримує, зберігає чи збуває майно, завідомо здобуте злочинним шляхом, то своїми діяннями вона виклю-

чає можливість затримання злочинців, внаслідок чого виникають певні труднощі з пошуком предметів, які можуть відігравати роль речових доказів, зменшується вірогідність відшкодування шкоди, завданої потерпілому. Як наслідок, порушуються суспільні відносини в сфері здійснення правосуддя, а не відносини в сфері власності. Останні порушуються тими особами, які незаконно заволоділи майном, яке суб'єкт злочину, передбаченого ст. 198 КК України, придбає, отримує, зберігає чи збуває. Тому, незважаючи на те, що цей злочин розташований у VI розділі Особливої частини кодексу "Злочини проти власності", він, на наш погляд, не посягає на суспільні відносини, пов'язані з правом володіння , користування та розпорядження майном.

Стаття 396 КК України розташована у XVIII розділі Особливої частини "Злочини проти правосуддя". Основним безпосереднім об'єктом злочину, передбаченого цією нормою, виступають суспільні відносини в сфері нормальної діяльності органів досудового слідства і суду по всебічному, повному і об'єктивному дослідженню обставин справи[1].

Заздалегідь не обіцяне приховування злочину може бути виражене у різноманітних формах:

1) приховування злочинця;

2) приховування знарядь і засобів вчинення злочину;

3) приховування слідів злочину; передбачає їх знищення[2];

4) приховування предметів, здобутих злочинним шляхом.

Приховування злочинця передбачає надання злочинцю сховища, одягу чи документів. В той же час необхідно зауважити, що надання сховища, одягу чи документів передбачає, що ці діяння вчиняються умисно з метою допомогти винному

---

[1]Науково – практичний коментар до Кримінального кодексу України: За станом законодавства і постанов Пленуму Верховного Суду України на 1 грудня 2001р. / За ред. С.С. Яценка. – К.: А.С.К., 2002. – С. 841.

[2]Див., наприклад: Гелашвили В.С. Заранее не обещанное укрывательство – преступление против правосудия. // Вестник МГУ. Серия 11, право. – 1978. – № 3. – С. 75.

ухилитися від органів правосуддя та уникнути кримінальної відповідальності.

Приховування знарядь і засобів вчинення злочину полягає або в їх приховуванні, або в зміні, або в знищенні.

Приховування слідів злочину; передбачає їх знищення.

Приховування предметів, здобутих злочинним шляхом, полягає у придбанні, отриманні, зберіганні чи збуті таких предметів.

При приховуванні злочину (ст. 396 КК України) суб'єкту передається майно безпосередньо від виконавця чи іншого співучасника злочину на тимчасове або тривале зберігання. При чому, зберігання здійснюється, як правило, з метою, щоб факт злочину або особа, яка його вчинила, не стали відомі правоохоронним органам. Винний не розпоряджається таким майном як своїм власним, не може обернути його на свою користь, таке майно не переходить у власність даного суб'єкта, а залишається у власності відчужувача.

Форми об'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 198 КК України, наступні:

1) придбання майна, завідомо одержаного злочинним шляхом за відсутності ознак легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом;

2) отримання майна, завідомо одержаного злочинним шляхом за відсутності ознак легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом;

3) зберігання майна, завідомо одержаного злочинним шляхом за відсутності ознак легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом;

4) збут майна, завідомо одержаного злочинним шляхом за відсутності ознак легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом;

Придбання, отримання, зберігання або збут майна, одержаного злочинним шляхом, можна розглядати як спеціальний вид приховування предметів, здобутих злочинним шляхом. Предметам, як і майну, властиві фізичні, юридичні та еконо-

мічні властивості. До них можуть належати гроші, цінні речі, промислові і продовольчі товари тощо. Приховування таких предметів в деякій мірі спричиняє майнову шкоду окремим громадянам чи державі, але в основному створює перепони працівникам правоохоронних органів в розкритті та розслідуванні злочинів.

Суб'єкт злочину, передбаченого ст. 198 КК України, може використовувати таке майно на свою користь і розпоряджатися ним як своїм власним без його наступної передачі іншій особі, як це відбувається при приховуванні злочину.

Необхідно звернути увагу на особливості інтелектуального моменту умислу суб'єкта злочину, передбаченого ст. 396 КК України. Важливим є те, що винна особа повинна усвідомлювати, що майно здобуто внаслідок скоєння основного злочину, а також характер та ступінь тяжкості вчиненого суспільно небезпечного діяння – тяжкого чи особливо тяжкого злочину.

Суб'єкт злочину, передбаченого ст. 198 КК України, може такі відомості і не усвідомлювати, але він повинен бути поінформований про те, що майно здобуто внаслідок скоєння основного злочину. Особливості, характер та ступінь тяжкості основного злочину для усвідомлення не обов'язкові.

Необхідно також встановити мету вчинення злочину. Приховування злочину (ст. 396 КК України) вчиняється лише з прямим умислом і, як правило, з метою – перешкодити правоохоронним органам розкрити злочин чи притягнути винного до кримінальної відповідальності. Особливістю злочину, передбаченого ст. 198 КК України є те, що винна особа, коли придбає, отримує, зберігає чи збуває майно, отримане злочинним шляхом, не завжди усвідомлює, що своїми протиправними діяннями перешкоджає нормальній діяльності органів правосуддя. Вона може розуміти, що в результаті її дії або бездіяльності буде створена перешкода в розкритті основного злочину. Але, частіше всього, винний вчиняє злочин або з метою обернути майно на свою користь чи користь третіх осіб, незаконно збагатитися, або з будь-якою іншою.

Аналізуючи все вищесказане, приходимо до висновку, що кримінально-правова норма, передбачена ст. 198 КК України виступає спеціальною по відношенню до кримінально-правової норми, передбаченої ст. 396 КК.

Диспозиція ст.198 КК описує чотири діяння, які виступають спеціальними способами (видами) укриття предметів, здобутих злочинним шляхом. Ними є придбання, отримання, зберігання чи збут майна, завідомо одержаного злочинним шляхом за відсутності ознак легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом.

Тому при кваліфікації діянь винної особи необхідно звертати увагу на наступне: якщо приховування злочину (в тому числі предметів або майна, здобутих внаслідок вчинення злочину) відбувається шляхом придбання, отримання, зберігання чи збуту такого майна (предметів), то такі діяння винної особи повинні кваліфікуватися лише за ст. 198 КК України.

В.А. Клименко
доцент
(Київський Міжнародний університет)

ОСОБЛИВОСТІ ВИЗНАЧЕННЯ ПОЧАТКОВОГО МОМЕНТУ ПЕРЕБІГУ СТРОКІВ ДАВНОСТІ ПРИТЯГНЕННЯ ДО КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ СПІВУЧАСНИКІВ ЗЛОЧИНУ

Відповідно до закону про кримінальну відповідальність особа звільняється від кримінальної відповідальності, якщо з дня вчинення нею злочину минули строки, вказані в пунктах 1–5 ч. 1 ст. 49 КК. При цьому днем вчинення злочину треба розуміти ту добу, протягом якої сталося як його юридичне, так і фактичне закінчення. Це означає, що перебіг строків давності притягнення до кримінальної відповідальності починається не з часу (години, хвилини) вчинення злочину, а з 00 годин наступної доби після дня вчинення злочину.

У юридичній літературі існує дві точки зору щодо визначення початкового моменту перебігу строків давності притягнення до кримінальної відповідальності:

1) час вчинення передбаченої законом про кримінальну відповідальність дії чи бездіяльності, незалежно від часу настання можливих наслідків[1];

2) день завершення суспільно небезпечного, передбаченого кримінальним законом, діяння (дії або бездіяльності)[2]. Для злочинів з матеріальним складом – момент настання злочинного наслідку, визначеного у диспозиції відповідної статті Особливої частини КК[3].

З цього випливає, що визначення початкового моменту перебігу строків давності притягнення до кримінальної відповідальності співучасників вчинення злочину може мати відповідно дві позиції:

1) ним є наступний день (доба) після дня вчинення співучасником дії чи бездіяльності, незалежно від того, вчинив інший співучасник злочин чи ні;

---

[1] Див.: Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. – 4-е видання, переробл. та доповн. / Відп. ред. С.С. Яценко. – К.: "А.С.К.", 2005. – С. 105; Кримінальне право України. Загальна частина: Підручник (Ю.В. Александров, В.І. Антипов, М.І. Володько та ін.). Вид. 3-є, переобл. та допов. / За ред. М.І. Мельника, В.А Клименка. – К.: Юридична думка, 2004. – С. 224 .

[2] Див.: Ю.В. Баулін. Звільнення від кримінальної відповідальності. – К.: Атіка, 2004. – С. 162. До речі, аналіз кримінального законодавства зарубіжних країн свідчить про те, що при визначенні початкового моменту спливу строків давності більшість із них називає день вчинення "злочину" або "діяння" не розшифровуючи останнє на дію чи бездіяльність (див., наприклад, ст. 71 КК Швейцарії // Уголовный кодекс Швейцарии. – М.: ЗЕРЦАЛО-М, – С. 33).

[3] Див.: П.Л.Фріс. Кримінальне право України. Загальна частина. – К.: Атіка, 2004. – С. 248. Варто зазначити, що в кримінальних кодексах деяких зарубіжних країн прямо вказується на те, що строк давності починає спливати з дня настання наслідку, якщо він є необхідною умовою для призначення покарання (див., наприклад, ст. 4 Глави 35 КК Швеції // Уголовный кодекс Швеции. – М.: МГУ, 2000. – С.145; ст. 101 КК Польши // Уголовный кодекс Польши. – Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001. – С. 97; параграф 94 КК Данії // Уголовный кодекс Дании. – Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001. – С. 36; параграф 78а КК ФРН // Уголовный кодекс Федеративной Республики Германии – Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2003. – С. 222).

2) ним є наступний день (доба) після дня вчинення виконавцем (чи іншим співучасником) злочину (у тому числі готування до злочину чи замаху на злочин).

Обидва визначення мають свої вади. Викладені в них загальні положення потребують уточнення. Ось деякі з них:

по-перше, дії співучасників (їх остаточне вчинення) можуть не співпадати з часом вчинення злочину виконавцем. Наприклад, дії співучасників можуть вчинюватися і після виконання об'єктивної сторони складу відповідного злочину виконавцем (пособник приховує злочинця, придбаває, пообіцявши заздалегідь, речі, здобуті завідомо для нього злочинним шляхом, приховує знаряддя вчинення злочину тощо; організатор продовжує вчинювати свою організаторську діяльність, керуючи поведінкою виконавця по зникненню з місця події, приховуванню викрадених речей, направляючи на допомогу виконавцю людей, які допоможуть сховатися йому від потерпілих чи працівників правоохоронних органів, тощо);

по-друге, організатор може спланувати злочин так, щоб наслідок настав через кілька годин, днів, місяців, а може і років. Наприклад, організатор вчинення розбійного нападу на інкасатора спланував його та здійснив інструктаж виконавців розбійного нападу за два місяці до вчинення злочину. За першою версією він має рахувати відлік строку давності притягнення до кримінальної відповідальності з моменту завершення своїх дій (тобто проведення інструктажу), а за другою (що є, на нашу думку, більш прийнятною) – з моменту вчинення дій виконавцями злочину;

по-третє, при вчиненні діянь, які виражаються у створенні злочинної організації (ст. 255 КК) чи терористичної групи (ч. 4 ст. 258 КК), організації банди (ст. 257 КК) тощо, момент закінчення злочину і початок спливу строку давності притягнення до кримінальної відповідальності може не співпадати. Так, відповідно до ст. 30 КК організатор організованої групи чи злочинної організації підлягає кримінальній відповідальності за всі злочини, вчинені організованою групою чи злочинною

організацією, якщо вони охоплювалися його умислом. При цьому не має значення, через який час після організаторських дій вони були вчинені. У цьому разі перебіг давності притягнення до кримінальної відповідальності організатора почне спливати з наступного дня після дня вчинення злочину членами такої групи чи організації. Це може служити обґрунтуванням для визначення початку перебігу давності і організатора будь-якого злочину, у тому числі і вчинюваного однією особою. Особа, яка організувала озброєну банду (ст. 257 КК), може і не брати участь у нападах, вчинюваних членами банди, а питання про те, з якого моменту почне спливати строк давності для такої особи, не викликає сумніву – з моменту її затримання, чи явки з повинною, чи з моменту добровільного або примусового припинення існування банди.

Таким чином, днем, з якого має починатись перебіг строку давності співучасників злочину, треба вважати:

а) наступний день після дня схиляння іншого співучасника до вчинення злочину, якщо підбурювання не вдалося, або наступний день після дня вчинення злочину іншим співучасником, якщо підбурювання вдалося;

б) наступний день після дня вчинення злочину виконавцем – при визначенні початку перебігу строку давності для організатора та пособника, якщо їх дії були вчинені до завершення злочину виконавцем;

в) наступний день після дня фактичного завершення дій організатора та пособника, якщо вони продовжувались або вчинювались після скоєння злочину виконавцем.

При цьому треба враховувати не тільки об'єктивну сторону складу вчиненого співучасником суспільно небезпечного діяння, а й усвідомлення таким співучасником завершеності як свого діяння, коли його дії (організація, підбурювання чи пособництво) не привели до бажаного результату (вчинення іншим співучасником злочину: організації злочину, пособництва у вчиненні злочину чи вчиненні злочину виконавцем – при підбурюванні; пособництва, підбурювання чи вчинення

злочину виконавцем – при організації злочину; організації злочину, підбурюванні до вчинення злочину чи вчинення злочину виконавцем – при пособництві тощо), тобто випадки, коли дії співучасників злочину є невдалою організацією, невдалим підбурюванням чи невдалим пособництвом і кваліфікуються як готування до злочину, так і остаточного припинення злочинної діяльності виконавцем на будь-якій стадії вчинення умисного злочину (готування до злочину, замаху на злочин чи закінченого злочину).

Звичайно, можна сперечатися з наведеними вище аргументами, доводити їх недостатню обґрунтованість, незавершеність тощо. Автор цих тез не ставив за мету повне і остаточне розв'язання проблеми про визначення початку перебігу строків давності притягнення до кримінальної відповідальності співучасників злочину (об'єм роботи не дозволив), а лише мав намір порушити її, звернути увагу фахівців на необхідність її теоретичної розробки та можливого формулювання пропозицій щодо вдосконалення кримінального законодавства.

А.В. Коваленко
магістр права
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ ПОЛОЖЕНЬ СТ. 364 КК УКРАЇНИ ЩОДО ПРАЦІВНИКІВ МІЛІЦІЇ, ЯКІ ВЧИНИЛИ ЗЛОЧИНИ

Згідно з диспозицією ст.364 КК, і зокрема, частини 1, під зловживанням владою або службовим становищем розуміється умисне, з корисливих мотивів чи в інших особистих інтересах або в інтересах третіх осіб, використання службовою особою влади чи службового становища всупереч інтересам служби, якщо воно заподіяло істотну шкоду охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян, або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб.

Особливістю чинного кримінального законодавства України про відповідальність за даний злочин працівників міліції є те, що суб'єктом даного злочину є тільки службова особа.

Основним безпосереднім об'єктом даного злочину, вчинюваного саме працівниками міліції, є встановлений законодавством та посадовими інструкціями порядок здійснення службовими особами своїх повноважень, а також авторитет Міністерства внутрішніх справ та конкретного його підрозділу. Додатковими об'єктами зазначеного злочину, вчинюваного працівниками міліції, може бути велике коло суспільних відносин:

- здоров'я і життя як конкретної потерпілої особи, так і невизначеного кола осіб (при порушеннях прав при затриманні, ув'язненні;
- честь і гідність особи (при звинуваченні невиновної особи у вчиненні злочину);
- інші законні права та інтереси фізичних осіб, нормальний порядок роботи службових та юридичних осіб (при безпідставному притягненні до кримінальної відповідальності керівників приватних підприємств, коли робота підприємства припиняється і відбувається звільнення його працівників тощо).

Об'єктивна сторона зловживання владою або службовим становищем, на думку П.П. Андрушка та А.А. Стрижевської, характеризується сукупністю трьох обов'язкових ознак:

1) діянням у вигляді використання службовою особою влади чи службового становища всупереч інтересам служби;

2) наслідками у вигляді істотної шкоди охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян, або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб;

3) причиновим зв'язком між діянням і наслідками[1].

Зловживання владою працівника міліції полягає у вчиненні службовою особою ОВС, яка постійно чи тимчасово

---

[1] Андрушко П.П., Стрижевська А.А. Зловживання владою або службовим становищем (ст.364 Кримінального кодексу України): кримінально-правова характеристика // Вісник Верховного Суду України. – № 1 (53). – 2005. – С.33.

здійснює функції представника влади, умисного діяння всупереч інтересам служби в ОВС України з використанням повноважень, якими вона наділена на підставі законів та інших нормативно-правових актів. Так, зокрема, не всі працівники ОВС можуть бути визнані представниками влади. Крім того, обсяг повноважень кожного їх співробітників міліції (як атестованих, так і вільнонайманих), визначається відповідно до покладених на них функціональних обов'язків за посадою та нормативними актами МВС України.

Зловживання службовим становищем – це, як правило, використання всупереч інтересам служби повноважень, наданих службовій особі ОВС у зв'язку із зайняттям нею певної посади в даному органі влади. Зловживання службовим становищем має місце не тільки у тих випадках, коли службова особа ОВС вчиняє діяння у межах своєї компетенції, тобто, діяння, пов'язаного із власними повноваженнями, а й у випадках, коли така особа використала авторитет займаної посади, службові зв'язки, а також можливість завдяки своєму службовому становищу давати вказівки, рекомендації підпорядкованим організаціям і контролювати їх виконання тощо.

Так, слідчий Я., який проводив розслідування злочину, передбаченого ст. 186 ч. 3 КК України (грабіж, поєднаний із проникненням у житло), припинив кримінальну справу щодо громадянина Б. при цьому законних підстав для припинення кримінальної справи не було, тим більше, що для гр. Б. це було вчинення аналогічного злочину втретє, і до кримінальної відповідальності він не притягувався раніше. Слідчий Я. За отриману винагороду у вигляді грошей припинив кримінальну справу за ознаками малозначності. Таким чином, в його діянні є ознаки зловживання владою, поєднаного із одержанням хабара. При вчиненні даного злочину Я. Використав свої можливості по службі та по посаді. Як слідчий, він є особою, процесуально незалежною, і це надавало йому підстави приймати самостійно рішення по розслідуваній справі стосовно гр. Б. Однак, прийняте рішення суттєво порушило інтереси органу дізнання, представником якого є Я. та потерпілих у справі Б.

Під використанням влади чи службового становища всупереч інтересам служби співробітників ОВС необхідно вважати таке порушення службовою особою своїх службових обов'язків, яке заподіяло істотну шкоду охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян, або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб.

Охоронюваний законом інтерес згідно з п. 1 резолютивної частини Рішення Конституційного Суду України у справ за конституційним поданням п'ятдесяти народних депутатів України щодо офіційного тлумачення окремих положень частини 1 статті 4 Цивільного процесуального кодексу України (справа про охоронюваний законом інтерес) треба розуміти як прагнення до користування конкретним матеріальним та/або нематеріальним благом, як зумовлений загальним змістом об'єктивного і прямо не опосередкований у суб'єктивному праві простий легітимний дозвіл, що є самостійним об'єктом судового захисту та інших засобів правової охорони з метою задоволення індивідуальних і колективних потреб, які не суперечать Конституції та законам України, суспільним інтересам, справедливості, добросовісності, розумності й іншим загально правовим засадам.[1]

Поняття інтереси служби безпосередньо пов'язане з обсягом прав та повноважень, обов'язків службової особи ОВС, тобто, з її компетенцією. Відповідно до ч.1 ст.1 Закону України "Про державну службу", така служба – це професійна діяльність осіб, які займають посади в державних органах та їх апараті й одержують заробітну плату за рахунок державних коштів, щодо практичного виконання завдань і функцій держави. Зазначені особи є державними службовцями. Незважаючи на те, що співробітники ОВС не всі є державними службовцями, але виконують функції від імені держави, то дане визначення інтересів служби також може бути застосовано й щодо служби в ОВС.

---

[1] Рішення Конституційного Суду України від 1.12.2004 р. № 18-рп/2004 // Офіційний вісник України. – 2004. – № 50. – С. 3288.

У контексті п.1 примітки до ст.364 КК України інтереси служби необхідно розуміти як законні інтереси конкретних підрозділів внутрішніх справ, в яких працюють службові особи. При цьому йдеться саме про законні інтереси, тобто ті, які відповідають визначеним законом цілям і завданням створення та діяльності певного підрозділу ОВС. Також у зазначеному Рішенні Конституційного Суду України зазначається, що "...інтерес може бути як охоронюваний законом, правоохоронюваним, законним так і незаконним, тобто таким, що не захищається ні законом, ні правом, не повинен задовольнятися чи забезпечуватися ними, оскільки такий інтерес спрямований на ущемлення прав і свобод інших фізичних і юридичних осіб, обмежує захищені Конституцією та законами України інтереси суспільства, держави чи "всіх співвітчизників" або не відповідає Конституції чи законам України, загальновизнаним нормам права. Наголос на "охоронювані законом" чи законності того чи іншого інтересу законодавець робить не завжди, зважаючи на те, що згадувані в законах інтереси не суперечать Конституції України або випливають з її змісту. Таке акцентування ... застосовується лише у разі, коли не виключена можливість шляхом зловживання інтересами, прагненнями, використовуючи ті чи інші юридичні норми, забезпечити реалізацію незаконних інтересів"[1].

Однак, інтереси служби в ОВС не можна розглядати як вузьковідомчі, оскільки на практиці часто має місце конфлікт "колізія" інтересів. Як зазначено у названому Рішенні Конституційного Суду України, для правильного розуміння поняття "охоронюваний законом інтерес" важливо враховувати, що конфлікт інтересів притаманний не тільки правовим та неправовим інтересам, а й конгломерату власне законних, охоронюваних законом і правом інтересів, – виключно легітимних, але конкуруючих. Конституційний Суд України також констатував, що певною конфліктністю характеризуються й

---

[1] Рішення Конституційного Суду України від 1.12.2004 р. № 18-рп/2004 // Офіційний вісник України. – 2004. – № 50. – С. 3288.

охоронювані законом та правом інтереси громадянина і держави, особи і суспільства, акціонера й акціонерного товариства, національні і загальнолюдські, приватні і публічні тощо.

І.М. Козьяков
кандидат юридичних наук, доцент
(Академія прокуратури України)

КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗСЛІДУВАННЯ ПОРУШЕНЬ ПРАВИЛ ОХОРОНИ НАДР

Підземна і відкрита розробка родовищ корисних копалин супроводжується витяганням гірничих порід і порушенням природної рівноваги. Причому, підземний спосіб здобичі практично позбавляє можливості візуального спостереження за гірничими роботами і не дозволяє реально побачити і виміряти їх результати. Ці ж проблеми виникають при контролі дотримання правил охорони надр, отже, і при реалізації кримінально-правових заходів боротьби з їх порушеннями.

Досягнення мети і завдань кримінального судочинства із-за специфічних особливостей процесу доказування, як різновиду гносеологічної діяльності, в сучасних умовах практично неможливо без використання інформаційних можливостей консультативно-довідкової, допоміжної, супровідної, а в цілому процесуальної діяльності спеціалістів. Відсутність у слідчого права безпосередньо використовувати в ході доказування знання і навики, що виходять за межі його професійних знань, а також рідкісний, оригінальний, а інколи унікальний характер необхідних знань, приналежність і доступність їх вельми обмеженому колу суб'єктів утворюють об'єктивні передумови участі у провадженні по кримінальній справі осіб, що володіють спеціальними пізнаннями.

Слід зазначити, що цими пізнаннями є знання, одержані відповідними особами в результаті теоретичного і практично-

го навчання певному виду діяльності, при якому вони набули також необхідних навичок для її здійснення. Корисність спеціальних знань полягає в тому, відзначає в своїй роботі В.М. Махов, що вони, по суті, відкривають необмежені можливості для достовірного використання досягнень науки і техніки при розслідуванні злочинів в порядку, встановленому законом.

В.І. Шиканов, підкреслюючи ціннісний і функціональний аспект, розглядає спеціальні пізнання в кримінальному судочинстві, як "знання і практичний досвід, що виявилися необхідними для всебічного, повного і об'єктивного з'ясування обставин, що входять в предмет доказування у кримінальній справі".

Взаємозалежність використання спеціальних знань і застосування науково-технічних засобів при розслідуванні злочинів акцентується спеціально, оскільки саме зв'язок і об'єктивно існуюча залежність пізнання і розширення його можливостей від використання технологій і методів обумовлює в своїй єдності функціональну ефективність збирання і фіксації доказової інформації.

Особливо гостро ця проблема виникає при розслідуванні кримінальних справ про порушенням правил охорони надр.

Стаття 240 КК України передбачає два способи скоєння злочину:

1. Порушення встановлених правил охорони надр, якщо це створило небезпеку для життя і здоров'я людей або навколишнього середовища;

2. Незаконного видобутку корисних копалин загальнодержавного значення.

Злочини даної категорії вчинюються у сфері надрокористування (гірничих відносин), пов'язаної із забезпеченням раціонального, комплексного використання надр для задоволення потреб в мінеральній сировині і інших потреб суспільного виробництва; охорона надр, гарантування при користуванні надрами безпеки людей, майна і навколишнього природного середовища.

Кожний з видів права використання надр повинен кореспондуватися з сукупністю обов'язків, іменованих системою правил охорони надр. На системний характер цих обов'язків надрокористувачів указує перелік основних вимог в області охорони надр, закріплений у ст. 36 Кодексу України про надра.

Підкреслюючи бланкетний характер більшості статей Кримінального кодексу України, які передбачають відповідальність за злочини проти навколишнього середовища, Верховний Суд України націлює суди на ретельне з'ясування питання: яким саме законодавством регулюються правовідносини, пов'язані з використанням і охороною відповідного природного ресурсу[1] (у контексті цієї статті це надра).

Видобування з надр і використання корисних копалин є не тільки одним з перших видів надрокористування, але і одним з якнайдавніших видів людської діяльності. Не дивлячись на це, питання використання в кримінально-процесуальній діяльності знань, накопичених гірничою наукою, і практичних навиків і умінь, одержаних в результаті гірничовидобувної діяльності (гірничої справи) є новими і багато в чому не вирішеними.

Засобом рішення цих питань є геолого-маркшейдерське забезпечення гірничих робіт.

Маркшейдерія – це галузь гірничої науки і техніки, предметом якої є вивчення на основі натурних вимірювань і подальших геометричних побудов структури родовища, форми і розмірів тіл корисної копалини в надрах, розміщення в них корисних і шкідливих (для технології переробки) компонентів, властивостей вміщаючих порід, просторового розташування виробок, процесів деформації порід і земної поверхні у зв'язку з гірничими роботами, а також віддзеркалення динаміки виробничого процесу гірничого підприємства. Маркшейдерські роботи виконуються за допомогою спеціальних при-

---

[1] Постанова Пленуму Верховного Суду України від 10 грудня 2004 року № 17 "Про судову практику у справах про злочини та інші правопорушення проти довкілля".

ладів: теодолітів, нівелірів, мензул і спеціальних методів вимірювання: тріангуляції, візування, сполучної зйомки і т.д. Дані, одержані маркшейдерською службою, синтезуються в гірничій графічній документації, що є кресленнями, одержаними методом геометричної проекції.

У рішенні питань, що виникають при розслідуванні злочинів, передбачених ст. 240 КК України, особливий інтерес представляють можливості спеціалістів спеціально уповноважених центральних органів. Це Державна геологічна служба, яка діє у складі Міністерства охорони навколишнього природного середовища України і йому підпорядковується, та органи гірничого нагляду Міністерства з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи[1].

При розслідуванні злочинів, передбачених ст. 240 КК, участь спеціалістів-маркшейдерів найдоцільніша при проведенні огляду місця події, речових доказів, документів (ст. 190, 191 КПК). Маркшейдер виявляє найбільш характерні ознаки порушення встановлених правил: недотримання порядку обліку і списання запасів корисної копалини , неправильної розробки родовища, неповноти видобування оцінених запасів корисної копалини , недотримання правил і технологій переробки мінеральної сировини. При огляді місця події у зв'язку з незаконним видобутком корисних копалин фахівець виявляє ознаки, характерні для гірничих робіт, визначає основні параметри гірничих виробок, кількість незаконно видобутої корисної копалини , ознаки що її індивідуалізують; сприяє у відборі зразків для експертних досліджень. Фахівець геологічної служби в цих випадках з використанням своїх спеціальних пізнань визначає характеристики мінеральної речовини, що здобува-

---

[1] Положення про Державну геологічну службу затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 24 вересня 2005 року № 980; Положення про Міністерство України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи затверджене Указом Президента України від 10 жовтня 2005 року №1430/2005.

ється, її морфологію, структуру, інші особливості, що в сукупності сприяє визначенню приналежності цієї корисної копалини до корисних копалин загальнодержавного значення (ст. 6 КпН). При цьому слід враховувати класифікацію, що міститься в Переліку корисних копалин загальнодержавного значення, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 12 грудня 1994 року № 827.

А.В. Кофанов
кандидат юридичних наук
(Київський національний університет внутрішніх справ)

ПРИЙНЯТТЯ ЗАКОНУ УКРАЇНИ "ПРО ЗБРОЮ", ЯК СКЛАДОВА ВДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

На сьогодення вже ніхто з суспільства не ставить під сумнів необхідність прийняття Закону України "Про зброю", але виникають питання правового обігу різних видів зброї серед населення і підприємств з особливими статутними завданнями, а також кримінальної відповідальності за порушення кримінального законодавства в галузі обігу зброї.

Ряд авторів пропонують взяти за основу міжнародний досвід у регулюванні обігу вогнепальної зброї. Так, в США право на самозахист зі зброєю в руках визначено в другій поправці до Конституції у 1792 році. В Канаді з 1892 р. створена перша загальнонаціональна система видачі дозволу на носіння зброї, яка юридично закріплена в Кримінальному кодексі. У Швеції в 1967 р. (доповнений в 1996 р.) прийнятий Закон "Про вогнепальну зброю", а в 1970 р. (доповнений в 1996 р.) Декрет "Про вогнепальну зброю". В Австрії у 1986 році прийнятий Закон "Про зброю", а в 1977 році Закон "Про військові матеріали". У Бельгії в 1991 році прийнятий Закон "Про зброю" та діє королівська інструкція про зброю. В Чехії у 1995 році прийнятий

Закон "Про вогнепальну зброю і боєприпаси". В Англії – Закон "Про вогнепальну зброю", який прийнятий у 1968 році (доповнений у 1988 р.), а в Шотландії Закон "Про вогнепальну зброю" прийнятий у 1969 році. На теренах колишнього СРСР законодавство про зброю діє у наступних державах:

- в РФ Закон "Про зброю" прийнятий у 1994 році і доповнений у 1996 р. (готується третя редакція цього закону);
- в Республіці Білорусь Закон "Про зброю" прийнятий у 2001 році;
- в Латвії Закон "Про зброю" прийнятий у 2002 році і вступив в дію з 1 січня 2003 року;
- в Республіці Молдова Закон "Про зброю" прийнятий у 1994 році;
- в Республіці Грузія Закон "Про зброю" ще не прийнятий, але підзаконними актами дозволено зберігання громадянами нарізної короткоствольної зброї за місцем проживання з метою самозахисту та охорони помешкання.

Виходячи із вище перерахованих нормативних документів, що регламентують обіг зброї в інших державах та на території України, можна зробити висновок про необхідність прийняття Верховною Радою Закону України "Про зброю". Раніше розглядалась значна кількість проектів вищезазначеного Закону, але з усіх можна виділити наступні: проект Кабінету Міністрів України від 13.05.98 р.; проект народних депутатів Данильчука О.Ю. та Недригайла В.М. від 15.05.98 р.; проект народних депутатів Кармазіна Ю.А. та Мухіна В.В. від 10.11.98 р.; проект народних депутатів Кармазіна Ю.А., Мухіна В.В., Біласа І.Г., Хомича М.В., Данильчука О.Ю. та Недригайла В.М. від 06.06.2002 р.; проект народних депутатів Черновецького Л.М., Римарука О.І., Данильчука О.Ю. та Недригайла В. М. від 02.10.2002 р.; проект народних депутатів Вінського Й.В., Развадовського В.Й., Бульби С.С., Короля В.М., Зубова В.С. від 25.11.2002 р.

Виходячи із результатів розглянутих законопроектів про зброю, можна зробити наступні висновки:

- усі законопроекти потребують доопрацювання;

- в жодному з них не надано право громадянам на володіння використання та застосування службово-штатної вогнепальною зброєю;

- необхідно провести всебічне опитування населення про доцільність надання громадянам України права на володіння службово-штатною зброєю;

- ми вважаємо, що найбільш конструктивним є законопроект депутатів Черновецького Л.М., Римарука О.І., Данильчука О.Ю. та Недригайла В.М. від 02.10.2002 р., а найбільш регламентованим – законопроект Кабінету Міністрів України від 13.05.98 р.;

законопроект народних депутатів Вінського Й.В., Развадовського В.Й., Бульби С.С., Короля В.М., Зубова В.С. від 25.11.2002 р., поєднавши в собі найкращу регламентацію правового обігу зброї на території України та певний конструктивізм вищезгаданих проектів, найбільш відповідає потребам сьогодення та рівню розвитку правової культури громадян Україні і може при доопрацюванні лягти в основу Закону України "Про зброю". Тому доцільно залучити до доробки-даного законопроекту фахівців з кримінального права, зброєзнавців, мисливствознавців та сертифікаційних і експертно-криміналістичних служб МВС, МЮ, МО України.

О.С. Лашкет
науковий співробітник
(Національна академія Служби безпеки України)

ДО ПИТАННЯ ПРО ПЕРЕВИЩЕННЯ МЕЖ НЕОБХІДНОЇ ОБОРОНИ

Право громадян на необхідну оборону передбачене ст. 36 КК України. Воно є основною формою самозахисту людини від протиправних посягань і полягає у захисті життя, здоров'я, власності, житла, інших прав, свобод та законних інтересів

особи, яка захищається, або інших осіб шляхом заподіяння шкоди тим, хто вчиняє протиправні дії. Ця форма захисту є окремою, незалежною від діяльності спеціально уповноважених державних органів, що особливо важливо у період нестабільної криміногенної ситуації, коли правоохоронні органи не в змозі забезпечити захист від протиправних посягань кожному громадянину.

Залежно від цінності охоронюваного блага, характеру і небезпеки посягання, обстановки його вчинення, наявності в особи, яка захищається, можливостей для відбиття нападу тощо закон встановлює різні межі для захисту. Необхідна оборона – це важливий інститут кримінального права, який дозволяє громадянам власноруч захищати свої права та законні інтереси, проте, поки існуватиме загроза перевищити межі необхідної оборони, і, таким чином, опинитися поза законом, люди будуть з обережністю ставитися неї.

У газеті "Столичні новини" наводиться класичний приклад використання інституту необхідної оборони. У м. Докучаєвську Донецької області 24-річна дівчина проникла до квартири 78-річного пенсіонера й почала вимагати в нього гроші. Старий декілька разів вдарив вимагательку палицею по голові. В результаті отриманих травм дівчина померла. Прокуратура м. Докучаєвська вирішує питання про кваліфікацію дій пенсіонера, які, швидше за все, кваліфікуватимуться як вбивство при перевищенні меж необхідної оборони[1].

На нашу думку, така кваліфікація подібних дій не буде правильною, оскільки дівчина вдерлася до чужої квартири, тим самим порушивши право власності; а за законом, захищаючись від злочинця, що вдирається до оселі, громадянин має право використовувати будь-які засоби. До того ж, мало місце вимагання (ст. 189 КК України). Також необхідно враховувати вік (а, відповідно, і фізичний стан) особи похилого віку порівняно з тими ж характеристиками нападниці.

---

[1] Столичные новости. – 8.07.2004. – № 90.

На нашу думку, питання, пов'язане з перевищенням меж необхідної оборони, взагалі заслуговує окремої уваги. Необхідна оборона можлива лише за дотримання певних вимог, які називають умовами її правомірності. У випадку, коли ці вимоги порушуються, то не можна говорити про наявність у діях особи необхідної оборони. Тобто необхідна оборона або виникає, або не виникає. Якщо вже вона виникає, то мова має йти про соціально допустиму поведінку, до якої особа вдається, щоб захистити власне життя, здоров'я, права та законні інтереси або життя, здоров'я, права чи інтереси іншої особи, суспільства або держави від суспільно небезпечного посягання.

Необхідна оборона відноситься до обставин, що виключають злочинність і, відповідно, карність діяння. Тож особа, яка вдається до необхідної оборони з метою захисту, не може бути покарана за дії, які вона вчиняє в процесі оборони. З іншого боку, у разі перевищення меж необхідної оборони, особа несе відповідальність за свої дії. Тобто її дії вже не вважаються соціально допустимими, оскільки тягнуть за собою покарання (щоправда, лише у випадках, передбачених статтями 118 та 124 КК України), що суперечить самій природі необхідної оборони, як явища. Крім того, це значно знижує значимість і цінність необхідної оборони як гарантії дотримання прав та свобод особи, оскільки не кожен ризикне скористатися правом, яке за невдалого збігу обставин може обернутися на неприємність та призвести до конфліктів із законом.

Звідси можна зробити висновок, що наявність такого поняття як перевищення меж необхідної оборони призводить до звуження об'єму самої необхідної оборони. Єдності думок з приводу того, що вважати явною невідповідністю заподіюваної шкоди небезпечності посягання чи обстановці захисту, немає навіть у правозастосовчій діяльності; з серйозними труднощами в оцінці поведінки осіб, які діяли в стані необхідної оборони, стикаються практичні працівники органів дізнання. Тож не дивно, що у пересічних громадян, на яких, у першу чергу, й розрахована ця стаття закону, виникають сумніви й

проблеми. Навряд чи громадянин, ознайомившись зі статтею діючого закону, зможе зрозуміти, у яких саме випадках і як саме він може поводитися, захищаючи блага, які охороняються законом, таким чином, щоб самому не опинитися поза законом.

Виникає питання про доцільність існування поняття перевищення меж необхідної оборони. Його вирішення залежить, певним чином, від того, що саме має на меті законодавець, надаючи громадянам право на необхідну оборону – лише збереження їх життя та здоров'я чи захист громадян від будь-якого негативного впливу з боку злочинців та осіб, які становлять суспільну небезпеку.

Виходячи з принципів, закріплених у Конституції України, призначенням інституту необхідної оборони варто вважати максимально повний захист прав, свобод і законних інтересів особи, яка обороняється. Тож така особа має право використати ті засоби захисту, які гарантують їй негайне й повне припинення посягання, незалежно від того, яка саме шкода може бути заподіяна нападнику. Проте, за наявності кількох можливостей припинити посягання, особа, яка обороняється, має скористатися тією з них, яка тягнутиме за собою заподіяння нападнику найменшої шкоди (За умови усвідомлення особою наявності декількох шляхів припинення посягання, використання нею засобів попередження чи припинення посягання, які заподіють нападнику найбільшу з можливої шкоду, слід розглядати як бажання помститися, коли особа свідомо прагне заподіяння саме такої шкоди).

Кримінальна відповідальність у разі перевищення меж необхідної оборони за чинним Кримінальним кодексом настає лише за умисне вбивство та за умисне заподіяння тяжких тілесних ушкоджень (ч. 3 ст. 36 КК України, ст. 118 КК України, ст. 124 КК України). Проте у будь-якому разі дії особи вважаються необхідною обороною, лише якщо не було допущено перевищення меж необхідної оборони (ч. 1 ст. 36 КК України). З цього можна зробити висновок, що захисні дії особи, які явно

не відповідали небезпечності посягання або обстановці захисту (перевищували межі необхідної оборони), і не призвели до умисного вбивства чи умисного заподіяння тяжких тілесних ушкоджень, тобто не тягнуть кримінальної відповідальності, не можна вважати необхідною обороною. Тоді на підставі чого за вчинення таких дій не настає кримінальна або адміністративна відповідальність (фактично, такі дії є заподіянням шкоди іншій особі або її правам)?

Відповідно до ст. 118 та ст. 124 чинного Кримінального кодексу України відповідальність настає за вчинення умисних злочинів. Тобто особа має усвідомлювати суспільну небезпечність та злочинність власних дій, розуміти, до яких наслідків призведуть її дії та бажати настання цих наслідків. Коли ж особа захищається шляхом необхідної оборони, то вона має на меті лише відвернути від себе небезпеку та захистити власні інтереси. Заподіяння шкоди нападнику тут буде лише засобом досягнення мети, а не метою. А необхідна оборона виключає можливість вчинення умисного злочину й, відповідно, якщо особа свідомо вчиняє злочинне діяння, маючи на увазі саме його, а не захисні дії, це виключає можливість виникнення стану необхідної оборони.

Дії вважаються необхідною обороною лише поки вони не виходять за певні межі. У разі порушення цих меж дії перестають бути необхідною обороною. Тож чи можна говорити в такому випадку про перевищення меж необхідної оборони як про явище? На нашу думку, дії особи, спрямовані на захист власних прав від суспільно небезпечного посягання, за дотримання всіх умов правомірності, слід вважати необхідною обороною. А явна невідповідність захисних дій небезпечності посягання або обстановці захисту має розглядатися як зникнення стану необхідної оборони. Дії, які законом відносяться до таких, що вчинені при перевищенні меж необхідної оборони, варто розглядати як такі, що розпочаті в стані необхідної оборони, проте перейшли в суспільно небезпечні дії, які слід кваліфікувати за відповідними статтями Кримінального кодексу.

Я.Г. Лизогуб
кандидат юридичних наук
(Луганський державний університет внутрішніх справ)

ТОРГІВЛЯ ЛЮДЬМИ... А ЩО ПО СУТІ?

Останніми роками у світі значного поширення зазнала торгівля людьми. Специфічною особливістю цього феномену сучасності є його транснаціональний характер. І хоча транснаціональність не є обов'язковою ознакою, згаданий злочин, як правило, супроводжується саме переміщенням потерпілого через державні кордони.

Маючи латентний характер дана діяльність настільки швидко "колонізувала" європейську частину континенту, що вимусила законодавців низки країн Старого Світу прийняти відповідні закони про протидію їй. Так, у 1992 році кримінально-правова заборона торгівлі людьми з'явилася у чинному КК ФРН, у 1998 – у КК України 1960 року, у 1999 – у КК Республіки Білорусь, у 2002 – у КК Республіки Молдова, у 2003 – у КК Російської Федерації тощо. Разом із тим, розуміння цього злочину законодавцями різних країн виглядає, м'яко кажучи, не однаково. І це, незважаючи на те, що торгівля людьми є злочином міжнародного характеру і зачіпає інтереси двох, а в ряді випадків – багатьох держав світу, злочином конвенційним, поява на світ якого стала наслідком підписання державами низки міжнародних угод – конвенцій, – у яких сторони домовилися боротися з цим явищем шляхом застосування національних правових інструментів. Виходить, що на міждержавному рівні країни домовилися про боротьбу з торгівлею людьми, на національному ж – вирішили криміналізувати дії, котрі до змісту даного злочину не входять. Наприклад, законодавці деяких країн рамками статей про торгівлю людьми кримінально-караними визнали дії з приводу вербування, переміщення, приховування людини (КК Республіки Молдови, КК Російської Федерації тощо); зустрічаються й такі варіанти нормативного розуміння змісту торгівлі людьми, які уособлюють, по

суті, звідництво для експлуатації (КК ФРН, КК Австрії). Безумовно, не можна вимагати від держав континенту, щоб вони копіювали букву закону, але погоджуватися з вільною інтерпретацією духу закону, а, тим більше з його спотворенням, просто не можливо.

В ідеалі, ураховуючи конвенційне походження злочину "торгівля людьми", доцільно б було зорієнтувати відповідні положення кримінальних кодексів чи інших законів про заборону торгівлі людьми, у які імплементовані приписи про цей злочин, саме на ті визначення, котрі закріплені в конвенціях, оскільки очевидним є факт того, що торгівля людьми має бланкетний характер. Проте, як свідчить проведений нами аналіз[1], поки що цього робить, на превеликий жаль, не можна, бо міжнародні документи містять у своїх статтях такі визначення торгівлі людьми, які, по суті, жодного значення до неї не мають. Як правило, усі міжнародні угоди про боротьбу з торгівлею людьми спрямовані на інші ніж торгівля людьми явища: сексуальну експлуатацію, сутенерство, проституцію, рабство, незаконні переміщення жінок через державні кордони для злочинного використання тощо. Як наслідок – відповідні законодавчі приписи про торгівлю людьми (за назвою) та боротьбу з іншими негативними явищами (за суттю).

У підсумку ж, відбувається наступне: а) або держава бореться з торгівлею людьми засобами для цього не пристосованими; б) або держава взагалі не здійснює протидію торгівлі людьми. В обох випадках по суті відбувається бій з тінню торгівлі людьми. Сам же злочин залишається "неушкодженим".

Як бачимо, виникає необхідність в уніфікації підходів до розуміння торгівлі людьми. А її досягнення можливе, як видається, лише шляхом універсалізації змісту розглядуваного поняття в міжнародному праві через поєднання усіх чинників, котрі впливають на його формування. Але за основу все ж та-

---

[1] Лизогуб Я.Г. Универсализация понятия "торговля людьми" в международном и национальном праве // Юридическая практика. – 2004. – № 49. – 7 декабря.

ки має бути узята формула "купівля-продаж", оскільки саме ця конструкція розкриває по суті зміст поняття "торгівля"[1].

Досягнувши єдності у визначенні змісту торгівлі людьми в міжнародному праві з урахуванням особливостей її суті, можна ставити питання про імплементацію відповідних положень у національні правові системи, оскільки лише в такому випадку цей злочин буде однаково зрозумілим і за законодавством України, і законодавством Російської Федерації, і за законодавством Австрії, а також законодавством ФРН, Республіки Білорусь, Литовської Республіки тощо.

Н.В. Лісова
доцент
(Академія прокуратури України)

ТЕОРЕТИЧНІ ПИТАННЯ РОЗМЕЖУВАННЯ ЗЛОВЖИВАННЯ СЛУЖБОВИМ СТАНОВИЩЕМ ТА КРАЙНЬОЇ НЕОБХІДНОСТІ

Основним завданням кримінального законодавства України є правове забезпечення охорони прав і свобод людини, громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довкілля, конституційного устрою України від злочинних посягань, забезпечення миру і безпеки людства, а також запобігання злочинам. Кримінальне законодавство регулює відповідальність, як за вчинення суспільно небезпечних діянь (злочинів), так і за вчинення діянь, які є соціально допустимими (правомірними), хоча за зовнішніми своїми ознаками збігаються із ознаками певного складу злочину.

Відмежування злочинної поведінки від незлочинної є фундаментальною проблемою кримінально-правового регулюван-

---

[1] Лизогуб Я.Г. Универсализация понятия "торговля людьми" в международном и национальном праве // Юридическая практика. – 2004. – № 49. – 7 декабря.

ня, вирішення якої можливо за умови встановлення заборони на вчинення тих чи інших суспільно небезпечних діянь, а також виключення злочинності за вчинене за певних умов діяння, яке при інших рівних умовах має бути покараним.

Незлочинність такого роду формально кримінально-протиправних діянь, які мають назву "обставин, що виключають злочинність діяння" є доповненням до вже існуючих і зберігаючих силу нормативних заборон. І, як свідчить досвід вітчизняного та закордонного кримінального законодавства, держава та суспільство завжди покладає певні сподівання на те, що завдяки таким встановленням, мають вирішуватись проблеми кримінальної політики в цілому. До того ж, сучасна держава, яким би потужним правоохоронним апаратом не володіла, нажаль не в змозі у будь-яку мить захистити громадянина від певної небезпеки, тому воно і створює законодавчі гарантії особистого захисту громадян від певної небезпеки. Однією з форм таких гарантій є крайня необхідність.

Крайня необхідність, як обставина, що виключає злочинність діяння виникає при зіткненні двох інтересів, які рівною мірою охороняються законом, проте задля збереження більш важливого інтересу заподіюється шкода менш важливому інтересу.

Незважаючи на той факт, що крайня необхідність поряд з необхідною обороною є найбільш розробленою у науці кримінального права (на відміну від інших, закріплених КК України 2001 р.), її дослідження залишається актуальним і на даний час.

Зокрема це обумовлюється, і нинішніми умовами стану економіки в нашій країні і розвитком господарських правовідносин. На практиці досить часто виникають ситуації, коли існує необхідність застосування цієї норми у податкових відносинах, пов'язаних із несвоєчасною сплатою податків або реалізацією майна, що знаходиться у податковій заставі. Однак відсутність науково-практичних розробок на даному напрямку кримінального законодавства призводить до того, що особи, які заподіяли шкоду правоохоронним інтересам у стані крайньої необхідності притягуються до кримінальної відповідальності.

Статтею 364 КК України передбачена відповідальність за зловживання владою або службовим становищем, під яким у диспозиції ч.1 розуміється умисне, з корисливих мотивів чи в інших особистих інтересах або інтересах третіх осіб, використання службовою особою влади чи службового становища всупереч інтересам служби, якщо воно заподіяло істотну шкоду охоронюваним законом правам та інтересам окремих громадян або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб.

Відсутність роз'яснень Верховного Суду України щодо тлумачення понять "всупереч інтересам служби", "істотна шкода", "тяжкі наслідки", якщо вони не виражаються у матеріальних збитках, а також зміст зазначених у ст. 364 КК України 2001 р. (ст. 165 КК 1960 р.) мотивів вчинення, призводить до різного тлумачення практичними працівниками змісту окремих ознак службового злочину.

При визначенні поняття "всупереч інтересам служби" треба розуміти вчинення службовою особою таких порушень своїх службових обов'язків, які заподіюють істотну шкоду охоронюваним законом інтересам окремих громадян, державним, громадським інтересам або інтересам юридичних осіб.

Інтереси служби не можна розглядати, як "вузьковідомчі" інтереси, оскільки на практиці, як правило, може мати місце конфлікт (колізія) інтересів. Інтереси конкретного підприємства можуть не співпадати з інтересами окремих громадян, інтересами держави. Тому, при розв'язанні такого роду конфліктів, треба виходити з позицій крайньої необхідності, а саме з'ясовувати:

- яка шкода заподіяна конкретним законним інтересам;
- яка шкода могла би бути заподіяна іншим конкретним законним інтересам, на користь яких вчинені дії службовою особою, у разі їх вчинення;
- яка шкода могла би бути заподіяна конкретним законним інтересам, зокрема інтересам підприємства, установи, організації, у випадку не вчинення інших дій в інтересах держави, суспільства, інших юридичних чи фізичних осіб, чи навпаки.

Такий підхід узгоджується і з роз'ясненнями Верховного Суду України щодо заподіяння шкоди при перевищенні службовою особою службових повноважень: "коли службова особа перевищила владу або службові повноваження з метою запобігти шкідливим наслідкам, більш значним, ніж фактично заподіяна шкода і їх не можна було відвернути іншими засобами.

Не можна визнавати керівника сільськогосподарського підприємства (службову особу) винним у використанні на розрахунки за земельні паї та виплату заробітної плати працівникам, описаних під податкову заставу для погашення недоїмки по податкових та інших обов'язкових платежах – зерна жита та озимої пшениці за ознакою спричинення тяжких наслідків (тобто у вчиненні злочину передбаченого ч. 2 ст. 364 КК України).

У такій ситуації дії керівника підприємства, треба вважати правомірними, вчиненими у стані крайньої необхідності, оскільки він виходив з визначеного ч. 3 ст. 15 Закону України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення своєчасності виплати заробітної плати" від 21 жовтня 2004 р. пріоритету оплати праці працівників підприємства по відношенню до здійснення інших обов'язкових платежів.

С.Я. Лихова
кандидат юридичних наук
(Київський національний університет імені Тараса Шевченка)

ПРОБЛЕМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ НОРМ ПРО АДМІНІСТРАТІВНУ ТА КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ПРАВА ГРОМАДЯН НА ВЕДЕННЯ ПЕРЕДВИБОРЧОЇ АГІТАЦІЇ

Потреба в розбудові правової держави ставить перед юридичною наукою України завдання щодо необхідності вирішення нових питань. З прийняттям Кримінального кодексу

України 2001 р. розпочався новий етап розвитку науки кримінального права. Напрями діяльності органів внутрішніх справ, прокуратури, судів у боротьбі із злочинністю в сучасних умовах визначаються багатьма чинниками і багато в чому залежать від досконалості кримінально-правових норм, які є обов'язковою ланкою (елементом) механізму кримінально-правового регулювання. Сьогодні особлива увага як на міжнародному, так і на національному та регіональному рівнях приділяється захисту прав людини і громадянина.

Однією із наукових проблем, які потребують особливої уваги в світлі політичного життя України після виборів Президента 2004 р. та напередодні виборів народних депутатів України та депутатів місцевих рад 2006 р. є проблема вдосконалення кримінально-правових норм щодо відповідальності за порушення виборчого законодавства.

Потреба-ж в розробці даної тематики існує надзвичайно велика. Наприклад, відмічаються численні порушення виборчого законодавства, які мали місце протягом виборів Президента України 2004 р. По оголошеним ЗМІ даним МВС України порушено більше 5,5 тис. кримінальних справ відносно членів виборчих комісій та окремих громадян. Ці справи, як правило, порушувалися за незаконні дії із виборчими документами та за порушення порядку підрахунку голосів. При цьому поза межами уваги законодавця та правоохоронних органів залишається такий важливий компонент виборчих правовідносин, як ведення передвиборної агітації. За порушення порядку ведення передвиборної агітації протягом чинності КК України 1960 р. та КК України 2001 р. не була порушена жодна кримінальна справа. А в більш ранніх кодексах такого складу злочину взагалі не існувало. В той-же час в засобах масової інформації неодноразово вказувалося про випадки фізичного нападу на осіб-агітаторів, всі ми реально є свідками того, як задовго до того моменту, коли відповідно до виборчих законів можливий початок виборчої агітації вона вже практично ведеться (див., напр., ст. 52 Закону України від 24 бе-

резня 2004 р. № 1665-IV "Про вибори народних депутатів України").

Але порушення порядку ведення передвиборної агітації полягає не тільки в порушенні термінів її ведення. Передвиборна агітація є одним із важливих і необхідних етапів виборчого процесу і тому встановлення норм щодо охорони правовідносин, які виникають в процесі ведення передвиборної агітації є надзвичайно актуальним і важливим.

Саме тому, враховуючи суспільну небезпеку діянь, які порушують порядок ведення передвиборної агітації, ряд депутатів Ю.А. Кармазин, О.М. Бандурка, М.А. Маркуш внесли на розгляд Верховної Ради законопроект "Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України, Кримінально-процесуального кодексу України", який вже пройшов перше читання.

Автори пропонують встановити адміністративну відповідальність за порушення порядку ведення передвиборної агітації з використанням засобів масової інформації. Під таким порушенням слід розуміти порушення передбаченого законом порядку ведення передвиборної агітації з використанням друкованих засобів масової інформації, електронних (аудіовізуальних) засобів масової інформації або надання переваги в телепередачах чи друкованих ЗМІ будь-якому кандидату чи партіями (ч. 1 ст. 212-9 законопроекту). Пропонується встановити адміністративну відповідальність за порушення протягом певного часу (з моменту прийняття ЦВК рішення про реєстрацію кандидатів у депутати та до 24 години останньої п'ятниці перед днем виборів) у будь-якій формі коментувати чи оцінювати зміст передвиборної агітації кандидатів (ч. 2 ст. 212-9 законопроекту). Окремий спосіб порушення передвиборної агітації полягає в офіційних повідомленнях в період виборчого процесу, які супроводжуються коментарями агітаційного характеру і які пов'язані із виконанням кандидатами посадових повноважень (ч. 3 ст. 212-9 законопроекту). Крім цього, пропонується встановити адміністративну відповідаль-

ність за проведення передвиборної агітації в період та в місцях, що заборонені законом, здійснення передвиборної агітації у недозволений законом спосіб (ст. 212-10 законопроекту).

За найбільш суспільно-небезпечні порушення порядку ведення передвиборної агітації пропонується доповнити КК України ст. 159-2 "Перешкоджання передвиборній агітації". Об'єктивну сторону даного злочину складає незаконна відмова у наданні приміщення для зустрічі з виборцями, створення перешкод у проведенні зустрічі з виборцями та інше порушення вимог законів про вибори. Злочин сформульовано як злочин з матеріальним складом – відповідальність настає при наявності наслідку, а саме, якщо такі дії призвели до зриву публічного заходу чи неможливості здійснення передвиборної агітації. Злочин може бути вчинено тільки з прямим умислом. Відповідальність за дане діяння несе спеціальний суб'єкт – службова особа. На цю ознаку злочину є пряма вказівка в тексті диспозиції статті.

Як адміністративні правопорушення, так і диспозиція, в якій містяться ознаки злочину носять банкетний характер, адже вказані норми передбачають відповідальність за порушення порядку ведення передвиборної агітації, який чітко виписаний у виборчих законах.

С.П. Люлько
старший науковий співробітник
(Національна академія Служби безпеки України)

НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПОЛОЖЕНЬ СТ. 209 КК УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОАТЛАНТИЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Однією з умов включення України до Європейського Союзу є створення ефективної системи протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, що стала нині

глобальною проблемою світового співтовариства. Провідні фахівці з макроекономічних, фінансових, юридичних питань констатують наявність проблем щодо інтеграції фінансових ринків, використання криміналітетом світової фінансової системи для відмивання доходів, створення спекулятивної економіки в глобальних масштабах з використанням нових інформаційних технологій, що дозволяють досягти швидкого переміщення грошей.

Однією з центральних проблем фінансової безпеки є забезпечення функціонування фінансової системи, яка була б вільною від кримінальної складової, від доходів, що є результатом економічної злочинності. Відомо, що саме у відносинах власності і фінансів закладається економічна основа злочинності: хто контролює фінанси, той має необмежені економічні і політичні можливості. Наявність великих грошей набагато збільшує ймовірність шахрайських схем, різного роду фінансових махінацій, ухилення від сплати податків і т. ін. Відомо також, що найбільш кримінальним, зазвичай, стає той бізнес, що має високу рентабельність або прибутковість в абсолютних показниках при практично повному обороті готівки. Відмивання, легалізація грошових коштів, отриманих злочинним шляхом, за таких умов є невід'ємною складовою процесу.

Питання протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, є нагальними для України, їх вирішення сприятиме подальшому розвитку національної економіки, у тому числі її кредитно-фінансової системи, утвердженню демократичних засад діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

Головне завдання введення кримінальної відповідальності за легалізацію доходів злочинного походження – це недопущення надходження у легальну (офіційну) економіку "тіньових" капіталів, отриманих від нелегальної діяльності, оскільки в результаті надходження таких фінансових потоків дестабілізується економіка країни, збільшуються інфляційні процеси, розбалансується бюджет, що погіршує соціально-економічну

ситуацію загалом та навіть може спричинити соціально-економічну кризу у державі.

За прикладом багатьох країн світу, до нового Кримінального кодексу України у 2001 році було вперше включено кримінально-правову норму про легалізацію (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом (ст. 209 КК). Необхідно відзначити, що найбільш повне виконання міжнародних рекомендацій з приводу запровадження правового механізму відповідальності за відмивання доходів та використання зарубіжного досвіду з цих питань, є необхідним на сьогоднішньому, досить напруженому, етапі розвитку міжнародних відносин та шляху інтеграції України до Європи. Питання відмивання незаконно отриманих грошей підіймалось на загальнодержавному рівні ще при прийнятті "Державної програми боротьби зі злочинністю", що була затверджена Постановою ВР України від 25.06.1993 р. № 3325. Неквапливість України у розв'язанні цієї проблеми призвело до того, що вона і досі продовжує залишатися під формальним моніторингом FATF незважаючи на значні досягнення успіхів нашої держави у імплементації системи боротьби з відмиванням доходів євроатлантичного зразка.

Слідчі підрозділи правоохоронних органів України зазнають значних складнощів у процесі застосування ст. 209 КК України. Основними їх проблемами у правозастосовчій діяльності під час розслідування справ даної категорії, зокрема є:

- недосконале визначення поняття "доходу" у ст. 1 Закону України "Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом". Більш чітке визначення поняття "доходи, одержані злочинним шляхом" наведено у Страсбурзькій конференції Ради Європи від 8.11.1990 р., яке необхідно дослівно імплантувати у цей Закон;

- слабка розробленість чітких критеріїв відмежування ст. 209 КК від схожих (подібних) з нею кримінально-правових норм;

- вказівка на злочинний спосіб здобуття доходів, що легалізуються, ставить перед слідчими підрозділами досить непросте завдання доказування цієї обставини та ін.

Разом з тим, у ст. 209 КК України формально не відображена головна суб'єктивно-сутнісна ознака цього злочину – вчинення певних дій зі спеціальною метою приховування чи маскування дійсного джерела походження відповідних доходів.

Наведене свідчить про необхідність внесення змін до Кримінального кодексу України яка, крім того, викликана потребою:

а) приведення вітчизняного законодавства відповідність до вимог нової редакції Конвенції Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом та про фінансування тероризму, "Другої" Директиви ЄС про запобігання використанню фінансових систем для відмивання злочинних доходів, нової редакції 40 Рекомендацій FATF, а також за результатами здійснення Комітетом експертів Ради Європи з питань взаємної оцінки заходів протидії відмиванню доходів, одержаних злочинним шляхом (MONEYVAL), ситуації в Україні щодо боротьби з відмиванням злочинних доходів;

б) створення належного правового підґрунтя для боротьби з відмиванням доходів, одержаних злочинним шляхом, та гармонізації українського законодавства з міжнародними нормами та правовими стандартами, що регулюють кримінально-правові аспекти попередження та протидії відмиванню злочинних доходів;

в) уточнення складу злочину у частині розширення об'єктивної сторони;

г) встановлення відповідальності за відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом, вчинене з необережності;

д) розширення переліку предикатних злочинів;

е) запровадження "вартісної конфіскації";

ж) передбачення норми щодо захисту прав добросовісних власників при конфіскації доходів, одержаних злочинним шляхом.

Разом з тим, слід зауважити, що останнім часом в теорії кримінального права питанню кримінально-правового компромісу приділяється чимало уваги. Перш за все, це пов'язано з тим, що в сучасних умовах активно протидіяти злочинності можна лише за допомогою осіб які добровільно на конфіденційних основах співробітничають з правоохоронними органами.

На підтвердження цього можна навести КК України 2001 року, адже, порівняно з попереднім законом про кримінальну відповідальність, кількість статей, які містять спеціальні підстави звільнення від кримінальної відповідальності, значно збільшилась.

У ст. 209 КК не має норми, яка б передбачала і стимулювала кримінально-правовий компроміс. Це істотно звужує можливості правоохоронних органів по попередженню, виявленню і розслідуванню таких фактів. До того ж особа – легалізатор доходів, за умови позитивної посткримінальної поведінки, позбавляється шансу на звільнення від відповідальності, а бюджет – реальних надходжень.

Внесення змін до чинної редакції статті 209 КК України і закріплення в ній спеціальної підстави звільнення від кримінальної відповідальності позитивно вплине на загальні результати протидії легалізації доходів. Це пов'язано із специфічною конструкцією кримінально-правової норми, передбаченої ст. 209 КК України, адже обв'язковою ознакою предмета легалізації є його незаконна природа набуття, тобто, що він був отриманий в результаті вчинення суспільно-небезпечного протиправного діяння.

Таким чином, внесення змін до ст. 209 КК України є цілком доречним та обґрунтованим з точки зору необхідності якомога більш ефективної протидії цьому суспільно-небезпечному діянню.

Р.Л. Максимович
аспірант
(Львівський національний університет імені Івана Франка)

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ПОНЯТТЯ "СЛУЖБОВА ОСОБА" ЗА ЧИННИМ КРИМІНАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Як відомо, у КК України 2001 р. поняття службової особи міститься у п. 1 примітки до ст. 364, яка вказує, що службовими особами є особи, які постійно чи тимчасово здійснюють функції представників влади, а також обіймають постійно чи тимчасово на підприємствах, в установах чи організаціях незалежно від форми власності посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, або виконують такі обов'язки за спеціальним повноваженням. Службовими особами визнаються також іноземці або особи без громадянства, які виконують організаційно-розпорядчі чи адміністративно-господарські обов'язки. В кримінально-правовій літературі слушно вказується: таке уточнення, по-перше, знімає певні питання, що виникали у практичних працівників при застосуванні норм про службові злочини до іноземців або осіб без громадянства; по-друге, що дуже важливо відмітити, уведення цього припису відповідає нормам міжнародного права та практики їх застосування (див., наприклад, Конвенцію ООН 1997 р. з економічного співробітництва та розвитку в боротьбі із підкупом іноземних посадових осіб у міжнародних ділових трансакціях)[1]. Іноземці та особи без громадянства відповідно до чинного законодавства не можуть здійснювати функції представників влади та перебувати на державній службі, вони можуть обіймати посади, пов'язані з вико-

[1] Борисов В.І. Кримінальна відповідальність за злочини у сфері службової діяльності // Відповідальність посадових осіб за корупційну діяльність: Збірник матеріалів міжнародного науково-практичного семінару (11-12 травня 2001 р.) / (Редкол.: Сташис В.В. (головний редактор та ін.). – Харків: Східно-регіональний центр гуманітарно-освітніх ініціатив, 2003. – С. 34.

нанням організаційно-розпорядчих та адміністративно-господарських обов'язків. В літературі висловлювалась слушна пропозиція про те, щоб визначення цього терміну помістити у "термінологічний розділ", оскільки він використовується у значній кількості статей Особливої частини КК України[1].

Видається, що у наведеному визначенні має місце деяка тавтологія, тобто "повторне позначення вже названого поняття іншим словом або виразом без додаткового уточнення його змісту"[2], оскільки в ньому сказано таке: "службовими особами є особи". У зв'язку з цим, пропонуємо виключити слово "особами" із даного визначення.

Аналіз кримінального закону дає підстави стверджувати, що наш законодавець стоїть на позиції, відповідно до якої службова особа характеризується підвищеним ступенем суспільної небезпеки в порівнянні із загальним суб'єктом злочину. Зокрема, достатньо поширеною є ситуація, коли вчинення того чи іншого злочину службовою особою є ознакою кваліфікованого чи особливо кваліфікованого складу злочину, санкції яких містять більш суворий вид і міру можливого покарання. Інколи вчинення службовою особою злочину передбачено у спеціальних кримінально-правових нормах, які вводяться "для пом'якшеного чи посиленого реагування за вчинені діяння"[3]. Так, вважаємо, що у ст. 365 "Перевищення влади або службових повноважень" КК України міститься спеціальна кримінально-правова норма, яка конкурує за суб'єктом із загальною передбаченою у ст. 353 "Самовільне присвоєння владних повноважень або звання службової особи" КК України. Загальновизнано, що при на-

---

[1] Тростюк З.А. Понятійний апарат Особливої частини Кримінального кодексу України: Монографія. – К.: Атіка, 2003. – С. 122.

[2] Сліпушко О.М. Тлумачний словник чужомовних слів в українській мові. Правопис. Граматика. К.: Ви-во "Криниця", 1999. – С. 418.

[3] Осадчий В.І., Озеруга О.В. Кримінально-правова охорона життя та здоров'я особи у спеціальних нормах // Кримінально-правова охорона життя та здоров'я особи: Матер. наук.-практ. [Харків] 22-23 квітня 2004 р. / Редкол.: Сташис В.В. (голов. ред.) та ін. – К. – Х.: "Хрінком Інтер", 2004. – С. 48.

явності такого виду конкуренції застосуванню підлягає спеціальна кримінально-правова норма[1]. Тобто, якщо службова особа вчиняє дії, які описані в диспозиції статті 353 КК України, то вона підлягає кримінальній відповідальності за статтею 365 КК України. Зокрема, вчинення дій, які передбачені в диспозиції статті 353 закону про кримінальну відповідальність карається штрафом до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до трьох років. Санкція ж основного складу злочину, який міститься у ч. 1 ст. 365 кримінального закону передбачає покарання у виді виправних робіт на строк до двох років або обмеженням волі на строк до п'яти років, або позбавленням волі на строк від двох до п'яти років, із позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років. Викладене свідчить про те, що в даному разі функція спеціальної кримінально-правової норми полягає у посиленому реагуванні з боку держави на вчинення злочину і законодавець встановлює підвищену кримінальну відповідальність для службових осіб.

Проаналізувавши статті кримінального закону у яких мова йде про службову особу, як суб'єкта відповідних злочинів, можна виявити, що наш законодавець проявляє певну непослідовність і нелогічність. Зокрема, вживання слова "своє" у статтях 189, 344, 376 і 397 КК України мабуть є зайвим, оскільки навряд чи службова особа може використовувати службове становище інших осіб для вчинення відповідних злочинів, навіть, якщо злочин вчиняється з використанням підлеглих службових осіб вищестоящих службових осіб чи службових осіб інших відомств.

Також існують статті закону про кримінальну відповідальність недосконаліть яких проявляється в тому, що в них не-

---

[1] Марін О.К. Кваліфікація злочинів при конкуренції кримінально-правових норм. Монографія. – К.: Атіка, 2003. – С. 166; Куринов Б.А. Научные основы квалификации преступлений: Учебное пособие. – М.: Изд-во МГУ, 1976. – С. 176.

правильно і таким чином, що здатне повести правозастосовну практику по хибному шляху міститься вказівка на потерпілого відповідного злочину. Так, диспозиція статті 280 "Примушування працівника транспорту до виконання своїх службових обов'язків" КК України сформульована наступним чином: "Примушування працівника залізничного, повітряного, водного, автомобільного, міського електричного чи магістрального трубопровідного транспорту до невиконання своїх службових обов'язків шляхом погрози вбивством, заподіянням тяжких тілесних ушкоджень або знищення майна цього працівника чи близьких йому осіб". При з'ясуванні правового змісту цієї частини кримінального закону може виникнути помилкова уява про те, що потерпілим, тобто фізичною особою правам чи законним інтересам якої заподіюється шкода чи створюється безпосередня загроза її заподіяння, яка безпосередньо названа в кримінальному законі чи випливає з його тлумачення, є винятково службова особа. Проте, таким потерпілим у цьому злочині виступає будь-який працівник відповідного виду транспорту. У зв'язку з цим вважаємо за доцільне вираз "службових обов'язків" замінити на "обов'язків", який включав би як службові, так і професійні.

Н.В. Маслак

(Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого)

ОСНОВНІ ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ КК УКРАЇНИ ЩОДО ВСТАНОВЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ГОТУВАННЯ ДО ЗЛОЧИНУ

В науковій літературі відзначають, що останнім часом відбулося певне зближення різних кримінально-правових систем, в тому числі і щодо регламентації попередньої злочинної діяльності. Зокрема, Дж. Флетчер та О.В. Наумов вважають, що, не дивлячись на зовнішні розходження в кримінально право-

вих формулюваннях, конкретна поведінка особи, що виразилася в тому або іншому різновиді готування до злочину, буде визнана злочинною і російським суддею (у рамках готування до злочину), і американським (у рамках замаху на злочин). У зв'язку з чим велику проблему для кримінального законодавства вони вбачають у обмеженні сфери караності підготовчих дій тільки такими діями, які являють собою дійсну суспільну небезпечність[1]. А.А. Тер-Акопов також відзначив, що соціально значуще діяння все більше втрачає "речово-матеріальний, і все більше придбає інформаційний зміст, все більше віддаляється від особи, яка вчиняє діяння"[2].

Уявляється, що така ж тенденція характеризує і вітчизняне кримінальне законодавство. Якщо розглянути його еволюцію, починаючи з найдавніших джерел, то можна побачити, що під його охороною спочатку знаходилися лише найважливіші суспільні відносини, і кара наставала в більшості випадків лише за злочини з матеріальним складом: вбивство, крадіжку, згвалтування тощо.

З появою нових суспільних відносин і з розвитком держави, ускладнились і відносини з приводу застосування кримінальної відповідальності, яка почала виконувати функції не тільки кари за заподіяння, але і функції запобігання, що реалізовувались у появі кримінальної відповідальності за злочини з формальним складом.

З плинністю часу кримінальна відповідальність починає все більше виконувати функції відвернення, запобігання не тільки заподіянню результату, але і самому вчиненню діяння. Тобто, певним чином здійснюється акцентуалізація відповідальності на більш ранніх стадіях злочинної діяльності, що обумовлює розширення, наприклад, переліку злочинів з усіченим складом.

---

[1] Див.: Флетчер Дж., А.В.Наумов. "Основные концепции современного уголовного права". – М.: Юристъ, 1998. – 512 с.

[2] Тер-Акопов А.А. Преступление и проблемы нефизической причинности в уголовном праве. – М.: Юркнига, 2003. – С. 9.

Такий процес продовжується і зараз, не зважаючи на заперечення в науковій літературі. Наприклад, серед складів злочинів, якими поповнилася Особлива частина чинного КК України 2001 р., значну кількість становлять саме злочини з усіченим складом – створення злочинної організації, створення терористичної групи чи терористичної організації тощо.

Таким чином, держава в особі законодавчого органу прагне вивести захист основних суспільних відносин на вищій рівень – на рівень запобігання вчиненню злочинів. Втілюючи цю тенденцію, законодавець встановлює відповідальність за все більшу кількість "спеціальних" видів готування в Особливій частині КК, тобто злочинів, які за змістом являють собою один із видів готування, передбачених в ч. 1 ст. 14 КК, а також злочини з усіченим до стадії готування складом. Це, наприклад, створення злочинної організації (ст. 255 КК), організація банди (ст. 257 КК), змова на захоплення державної влади (ч. 1 ст. 109), незаконне виготовлення зброї (ст. 263 КК) тощо.

Отже, можна погодитись із висновками Дж. Флетчера та О.В. Наумова про виникнення у сучасному кримінальному праві проблеми інтеграційної превенції. Це означає, що сьогодні реально цілі права поширюються на передзлочинну поведінку, яка раніше була байдужа кримінальному праву.

Однак, як вже було зазначено, в таких умовах існує небезпека надлишкового встановлення кримінальної відповідальності за попередню злочинну діяльність. Цю небезпеку усвідомив і сам законодавець, намагаючись останнім часом певним чином обмежити коло діянь, які можуть бути караними. У вітчизняному законодавстві це, зокрема, виразилося у відході від властивого КК України 1960 року принципу повної караності всіх видів готування. Кримінальний кодекс України 2001 року звузив коло готувань, які можуть бути визнані злочинами, лише до трьох категорій готування – готування до прямоумисних злочинів середньої тяжкості, тяжких та особливо тяжких. Кримінальний кодекс РФ 1996 року пішов ще далі –

він звузив коло таких готувань лише до двох категорій – готування до тяжких та особливо тяжких злочинів. Тим чи іншим чином пішли шляхом звуження кола кримінально караних готувань і кримінальні кодекси інших держав пострадянського простору.

Кримінальне законодавство країн зарубіжжя (США, Великобританії, країн Західної Європи) певним чином намагається звузити це коло, відмовившись від караності загальних видів готування, і встановлюючи кримінальну відповідальність лише за спеціальні види готування у Особливій частині КК.

Уявляється, що у чинному КК України відбилися обидві із зазначених тенденцій. З одного боку, було розширено кількість спеціальних видів готування в Особливій частині (зокрема, шляхом збільшення кількості злочинів з усіченим формальним складом). З іншого – обмежено караність загальних видів готування. Вочевидь, що такі зміни мали на меті знайти "золоту середину", тобто встановити кримінальну відповідальність лише за найбільш суспільно небезпечні види готування до злочину.

На мою думку, процес пошуку найбільш оптимальної конструкції караності готування до злочину буде і в подальшому продовжуватися у вітчизняному кримінальному законі. Зокрема, існує три найбільш вірогідні шляхи встановлення караності готування у майбутньому.

Перший з них полягає у відмові від караності готування до злочину у Загальній частині КК, із залишенням караності лише спеціальних видів готування у Особливій частині КК. Причому в Особливій частині КК відповідальність за готування може бути передбачено різними способами:

а) шляхом формулювання закінчених злочинів (зокрема, з усіченим складом);

б) шляхом визначення у кожній конкретній статті Особливої частини КК того, що за нею каране і готування до цього злочину;

в) шляхом визначення у відповідних розділах Особливої частини КК того, готування до яких злочинів з цього розділу є караним;

г) шляхом встановлення окремого загального складу готування в Особливій частині (наприклад, у Розділі про злочини проти громадської безпеки).

Другий спосіб полягає у встановленні кримінальної відповідальності за готування до злочину лише в Загальній частині КК, з поступовим позбавленням Особливої частини від спеціальних видів готування.

Третій спосіб є змішаним і полягає у поєднанні перших двох тим чи іншим чином. Такий спосіб зараз і втілює чинний КК України.

Цей висновок підтверджується і тим, що традиційно принцип часткової караності найбільш суспільно небезпечних видів готування поступово втілювався в Особливій частині вітчизняного КК. Наприклад, якщо проаналізувати спеціальні види готування в Особливій частині КК 2001 року, стає зрозумілим, що ними охоплені майже всі випадки дійсно суспільно небезпечних готувань.

Про справедливість такого твердження свідчить і зовсім мізерна практика застосування статей Загальної частини КК щодо відповідальності за готування до злочину, і порівняно висока практика застосування статей Особливої частини КК, що передбачають відповідальність за спеціальні види готування.

Все ж таки уявляється, що кримінальна відповідальність за готування до злочину повинна встановлюватися у відповідності до загальних принципів права та існування громадянського суспільства. Це, в свою чергу, обумовлює необхідність існування більш визначеного, аніж змішаний, підходу до встановлення кримінальної відповідальності за готування.

Найбільш прийнятним, на мою думку, був би перший варіант, а саме визнання кримінально караними лише особливо суспільно-небезпечних видів готування в Особливій час-

тині КК. Вочевидь, що втілення такого підходу можливе лише у майбутньому, тому що потребує перегляду багатьох положень не тільки Загальної частини КК, а й Особливої частини КК.

На сьогодні ж можна запропонувати черговий поступальний крок до втілення зазначеного підходу у вітчизняному кримінальному законі, а саме виключення кримінальної відповідальності за готування до злочинів середньої тяжкості, тобто за таке готування, якому не притаманна кримінальна ступінь суспільної небезпечності.

О.І. Моісеєв
(Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого)

ВРАХУВАННЯ ЧАСУ НАБУТТЯ ГРОМАДЯНСТВА УКРАЇНИ ЧИ СТАТУСУ ОСОБИ БЕЗ ГРОМАДЯНСТВА, ЩО ПОСТІЙНО ПРОЖИВАЄ В УКРАЇНІ, ПРИ ПРИТЯГНЕННІ ДО КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЗЛОЧИНИ, ВЧИНЕНІ ЗА МЕЖАМИ УКРАЇНИ

Частина 1 статті 7 Кримінального кодексу України поширює кримінальну юрисдикцію України на громадян України та осіб без громадянства, що постійно проживають в Україні, які вчинили злочини за її межами. При цьому в тексті закону відсутня вказівка, щодо того, чи повинна особа мати зазначений правовий статус на час вчинення злочину чи на момент вирішення питання про притягнення її до кримінальної відповідальності.

Згідно ч. 2 ст. 4 КК України злочинність і караність діяння визначаються законом, що діяв на час вчинення цього діяння. Отже, якщо на час вчинення злочину особа перебувала у громадянстві України чи мала статус особи без громадянства, що

постійно проживає в Україні, а на час провадження у справі відповідний правовий статус було втрачено, така особа все одно повинна притягатись до кримінальної відповідальності за законами України на підставі принципу громадянства. На час вчинення злочину особа мала правовий статус, який вимагає закон для поширення на неї кримінальної юрисдикції України, і подальша його зміна на кримінальну юрисдикцію не впливає.

І навпаки, якщо особа на час вчинення злочину не перебувала у громадянстві України або не вважалась особою без громадянства, що постійно проживає в Україні, за злочин, вчинений за межами України, її не можна притягнути до кримінальної відповідальності за законами України на підставі принципу громадянства.

Проте видати цю особу іншій державі також не можна, оскільки ч. 1 ст. 10 КК України забороняє видачу громадян України та осіб без громадянства, що постійно проживають в Україні, іноземній державі для притягнення до кримінальної відповідальності та віддання до суду незалежно від того, видається така особа за злочин, вчинений до набуття нею громадянства або статусу особи без громадянства, що постійно проживає в Україні, або після набуття цього статусу.

Складнощі виникають також і при позбавленні особи статусу громадянина України або особи без громадянства, що постійно проживає в Україні. Так, п. 1, 3 ч. 5 ст. 9 Закону України "Про громадянство України" закріплює, що до громадянства України не приймається особа, яка вчинила злочин проти людства чи здійснювала геноцид або вчинила на території іншої держави діяння, яке визнано законодавством України тяжким злочином. Отже, якщо особа вчинила інші злочини, ніж визначені законом, відсутні правові підстави для відмови їй у прийнятті до громадянства України і, відповідно, до скасування рішення про надання громадянства України.

Стосовно особи без громадянства, що постійно проживає в Україні, Закон України "Про імміграцію" встановлює

інші випадки, у яких дозвіл на імміграцію не видається і, відповідно, особа не може набути статус особи без громадянства, що постійно проживає в Україні. Так, згідно п. 2 ч. 1 ст. 10 цього Закону дозвіл на імміграцію не надається особам, які вчинили злочин проти миру, воєнний злочин або злочин проти людяності та людства, як їх визначено в міжнародному праві, або розшукуються у зв'язку із вчиненням діяння, що відповідно до законів України визнається тяжким злочином, або проти яких порушено кримінальну справу, якщо попереднє слідство за нею не закінчено. Проте, скасування дозволу на імміграцію особи, що не повідомила відповідну інформацію органам державної влади України може бути проблематичним.

Порядок провадження за заявами про надання дозволу на імміграцію і поданнями про його скасування, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 26 грудня 2002 р. № 1983 покладає обов'язок виявлення осіб, яким не може бути наданий дозвіл на імміграцію, на СБУ та її регіональні органи, Національне центральне бюро Інтерполу та Держкомкордон і не містить положень про документи, що повинна надати особа, що клопоче про надання їй відповідного правового статусу для підтвердження відсутності зазначених обставин. Відповідно, якщо особа не повідомила про них державні органи України, а, тим більше не знала про їх існування, також відсутні підстави для скасування дозволу на імміграцію і, відповідно, статусу особи без громадянства, що постійно проживає в Україні.

Таким чином, складається наступна ситуація. Особа, маючи статус іноземного громадянина або особи без громадянства, що постійно не проживає в Україні, вчиняє злочин за її межами. Після цього вона набуває громадянство України або статус особи без громадянства, що постійно проживає в Україні. До українських правоохоронних органів надходить інформація про злочин, вчинений до набуття відпо-

відного правового статусу. Видати винного іноземній державі або притягнути до кримінальної відповідальності відповідно до принципу громадянства не можна. І особа за вчинений за межами України злочин уникає кримінальної відповідальності взагалі. Навряд чи можна визнати такий стан речей прийнятним.

Міжнародне право, послідовно дотримуючись вимоги "aut dedere, aut judiciare", вимагає від держав не допускати подібних ситуацій. Один із можливих шляхів вирішення таких випадків запропоновано ст. 8 Міжнародної конвенції щодо боротьби з підробкою грошових знаків 1929 року. Згідно частини першої цієї статті, в державах, що не визнають принципу видачі своїх громадян, власні мешканці, які повернулись на територію своєї держави після того, як вони вчинили за кордоном діяння, передбачені цією Конвенцією, повинні зазнати покарання в такому ж порядку, як і за злочини, вчинені на її території, навіть в тих випадках, коли винний набув громадянство після вчинення злочину.

Подібні положення закріплені у кримінальному законодавстві деяких іноземних держав. Наприклад, відповідно до ч. 3 ст. 113-6 Кримінального кодексу Франції кримінальна юрисдикція відповідно до принципу громадянства поширюється також на осіб, які набули громадянство Франції після вчинення злочину, що ставиться їм у провину. Практика вітчизняних правоохоронних та судових органів також йде по цьому шляху, незважаючи на відсутність законодавчого врегулювання цього питання.

Тому пропонується внести зміни у ст. 7 КК України, закріпивши правило, що кримінальній відповідальності за злочини, вчинені за межами України, підлягають громадяни України та особи без громадянства, що постійно проживають в Україні, незалежно від того, вчинили вони це діяння до чи після набуття громадянства України чи статусу особи без громадянства, що постійно проживає в Україні.

В.О. Навроцький
доктор юридичних наук, професор
(Львівський юридичний інститут Київського національного університету внутрішніх справ)

ЗАСТОСУВАННЯ ОБСТАВИН ПРО КРАЙНЮ НЕОБХІДНІСТЬ В ХОДІ ВИКОРИСТАННЯ ПОЛОЖЕНЬ КК УКРАЇНИ, ЯКІ РЕГЛАМЕНТУЮТЬ ІНШІ ОБСТАВИНИ, ЩО ВИКЛЮЧАЮТЬ ЗЛОЧИННІСТЬ ДІЯННЯ

У розділі VIII Загальної частини КК передбачено 7 обставин, які усувають злочинність діяння. Уявна оборона (точніше було б іменувати цю обставину обороною від уявного посягання, оскільки в уяві особи є лише факт посягання, а сама оборона шляхом заподіяння шкоди є аж ніяк не уявною) не становить собою самостійну обставину – це юридична фікція, коли заподіяння шкоди оцінюється з точки зору ознак, які характеризують "дійсну" необхідну оборону.

Деякі із цих обставин є цілком самодостатніми – їх наявність можна оцінити виходячи лише з положень, викладених у статтях КК, що стосуються самих таких обставин. До них відноситься необхідна оборона (ст. 36 КК), затримання особи, що вчинила злочин (ст. 38 КК), крайня необхідність (ст. 39 КК). Правомірність же заподіяння шкоди при інших обставинах можна визначити лише співставивши їх з положеннями про крайню необхідність.

Так, заподіяння шкоди правоохоронюваним інтересам внаслідок фізичного або психічного примусу, коли особа зберігала можливість керувати своїми діями, оцінюється відповідно до умов, визначених щодо крайньої необхідності, що вказано в ч. 2 ст. 40 КК. Отже, такий примус сам по собі не виключає кримінальної відповідальності.

Заподіяння шкоди внаслідок виконання злочинного наказу також має оцінюватися з врахуванням норми про крайню необхідність. Адже закріплена в ч. 4 ст. 41 КК норма згідно

якої особа, яка виконала явно злочинний наказ або розпорядження підлягає кримінальній відповідальності на загальних підставах, означає також, що і її діяння можуть бути визнані незлочинними відповідно до тих же загальних підстав, зокрема, передбачених ст. 39 КК.

Діяння, пов'язане з ризиком, має багато спільного з тим, яке вчинене в стані крайньої необхідності. І в ході оцінки заподіяної шкоди слід виходити не лише з положень ст. 42 КК, але й з наявності чи відсутності умов, визначених щодо крайньої необхідності. По-перше, виправданість ризику навряд чи можна визначити без порівняння розміру фактично заподіяної шкоди і того суспільно-корисного результату, який міг бути досягнутий, а також того, що ризик був єдиним шляхом досягнення такого результату. Так чи інакше, але тут не обійтися без положень, які закріплені у КК щодо крайньої необхідності. Адже ризик є різновидом крайньої необхідності, коли загроза викликана поведінкою самої особи, яка діє в умовах ризику. По-друге, якщо ризиковане діяння не привело до очікуваного результату і виникла небезпека, що безпосередньо загрожує, то виникає стан крайньої необхідності і заподіяння шкоди оцінюється вже з врахуванням положень ст. 39 КК. Так, цукровий завод був розрахований на переробку 100.000 тон буряка і роботу протягом 5 місяців щороку. При цьому рідкі відходи виробництва збиралися у ставках-відстійниках, влітку випаровувалися, а сухий залишок нейтралізувався. Для того, щоб додатково переробити ще кілька десятків тисяч тон імпортної цукрової тростини, було прийняте рішення наростити дамби, які обмежували ставки-відстійники і спустити туди додаткові обсяги стічних вод. Внаслідок же значних опадів до ставків попали додаткові об'єми води, виникла загроза прориву дамби і неконтрольованого поширення шкідливих стоків у природні водойми. Тому було прийняте рішення відкрити шлюзи і скинути частину стоків у річку, щоб запобігти прориву дамби і потраплянню у відкриті водойми усієї маси нако-

пичених відходів. Реалізація цього рішення потягла за собою забруднення річки, масову загибель риби і припинення водопостачання у кількох населених пунктах, розташованих за течією, водночас була відвернута велика екологічна катастрофа. Очевидно, що тут ризиковане діяння переросло у вчинене в стані крайньої необхідності.

Нарешті, до крайньої необхідності примикає вимушене заподіяння шкоди в ході виконання спеціального завдання з попередження чи розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації (ст. 43 КК). Певно, існують ситуації, коли навіть вчинення в складі організованої групи чи злочинної організації діянь, які оцінюються як особливо тяжкий злочин, вчинений умисно і поєднаний з насильством над потерпілим, або тяжкий злочин, вчинений умисно і пов'язаний зі спричиненням тяжкого тілесного ушкодження потерпілому або настанням інших тяжких або особливо тяжких наслідків може і повинно бути визнано таким, що не є злочинним відповідно до положень про крайню необхідність. Наприклад, виконуючи спеціальне завдання, співробітник МВС чи СБУ увійшов до складу організації, яка готує терористичний акт, жертвами якого мають стати сотні чи тисячі людей. В ході підготовки ця терористична організація з участю співробітника здійснює напад на склад озброєння, долаючи опір вартового і, щоб уникнути викриття, він позбавляє вартового життя. В такому випадку відповідно до ст. 43 КК кримінальна відповідальність не виключається. Водночас, як видається, є достатні підстави визнавати, що при цьому наявний стан крайньої необхідності, коли менша шкода заподіюється для відвернення більш значної і іншого способу уникнути небезпеки не існувало.

Принаймні, поведінку будь-якої іншої особи (яка не виконує спеціальне завдання) в описаній ситуації оцінювали б саме з позицій інституту крайньої необхідності. Тому незрозуміло, чому особа, яка виконує відповідне завдання, особливо ризикує власною безпекою задля виконання службових обов'язків і вре-

шті-решт досягнення значних суспільно корисних цілей повинна опинятися в гіршому становищі. Взагалі, норма, передбачена ст. 43 КК, будучи спрямованою на створення правових умов відповідної діяльності, фактично їх обмежує. Вона дисонує з іншими нормами, які передбачають обставини, що виключають злочинність діяння і які загалом встановлюють більш пільгові умови, порівняно з нормою про крайню необхідність.

Таким чином, є підстави вважати, що норма про крайню необхідність є своєрідною загальною нормою щодо норм, які регламентують заподіяння шкоди внаслідок фізичного чи психічного примусу (ст. 40 КК), виконання наказу або розпорядження (ст. 41), діяння, пов'язаного з ризиком (ст. 42), виконання спеціального завдання з попередження чи розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації (ст. 43 КК). Відповідно, напрошується правило, що випадки, які не охоплюються вказаними нормами, мають оцінюватися виходячи з положень про крайню необхідність.

А.С. Новосад
ад'юнкт
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

КОРИСЛИВИЙ МОТИВ У ЗЛОЧИНАХ, ПОВ'ЯЗАНИХ З НЕЗАКОННИМ ОБІГОМ ЗБРОЇ

Мотив злочину – це свідома дія особи, що викликана певними потребами і спонукає її до вчинення будь-якого суспільно небезпечного діяння.

Мотиви скоєння злочинів, пов'язаних з незаконним обігом зброї, в переважній більшості є корисливими за своїм характером, хоча законодавцем акцент на цьому не робиться.

Так, у коментарі до статті 262 КК України зазначено, що корисливий мотив і корислива мета не є обов'язковими ознаками

цього злочину, його мотив і мета можуть бути різними[1]. Безумовно, з цією думкою можна погодитися, але все ж таки, необхідно зауважити, що за корисливими мотивами викрадення предметів озброєння скоїли 86,9% злочинців, оскільки крім отримання матеріальних благ після реалізації зброї чи бойових припасів, вибухових речовин тощо, корисливий мотив має місце і при розкраданні зброї для подальшого використання при скоєнні іншого злочину. В.Д. Малков зазначає, що такий мотив занадто віддалений від безпосереднього скоєння корисливого злочину і тому не відіграє ще головної ролі[2]. Але необхідно зазначити, що в такому випадку зброя, бойові припаси до неї, вибухові пристрої чи вибухові речовини є засобами вчинення іншого корисливого злочину.

Як вірно визначають російські автори: "Корысть может быть выражена в самых различных побуждениях, содержание и интенсивность проявления которых обуславливается множеством факторов. Однако наиболее важным из них являются цели корыстных устремлений, которые не только во многом выражают, дают образ корысти, но и вытекают из нее"[3].

Для подальшої характеристики корисливого мотиву у злочинах, пов'язаних з незаконним обігом зброї. Необхідно звернути увагу на класифікацію корисливих мотивів, яку пропонувала Н.Ф. Кузнєцова, вона виділяє користь-стяжательство[4]. Така користь, як правило пов'язана із скоєнням злочинів, як хабарництво, викрадення шляхом використання свого службового становища, розтрата[5].

---

[1] Кримінальний кодекс України: Науково-практичний коментар / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, С.Б. Гавриш та ін., За заг. ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – К.: Концерн "Видивничий Дім "Ін Юре", 2003. – С. 731-732.

[2] Малков В.Д. Хищение огнестрельного оружия, боевых припасов и взрывчатых веществ. М., 1971. – С. 29.

[3] Миненок М.Г., Миненок Д.М. Корысть. Криминологические и уголовно-правовые проблемы. – СПб.: Издательство "Юридический центр Пресс", 2001. – С. 81.

[4] Кузнецова Н.Ф. Мотивация преступлений и тенденция ее изменения // Вопросы советской криминологии (материалы научной конференции) / Под ред. А.Б. Сахарова. М., 1976. Ч. 2. – С. 12.

[5] Миненок М.Г., Миненок Д.М. Корысть. Криминологические и уголовно-правовые проблемы. – СПб.: Издательство "Юридический центр Пресс", 2001. – С. 83.

Частина 2 ст. 262 КК України вказує безпосередньо на викрадення, привласнення, вимагання вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин чи радіоактивних матеріалів шляхом зловживання службової особи своїм службовим становищем. тобто як правило, такий злочин не може бути вчинено без наявності корисливого мотиву, оскільки вимагання і привласнення зброї з метою подальшого продажу є одним із прибуткових видів бізнесу.

Під викраденням вогнепальної зброї (крім гладкоствольної мисливської), бойових припасів, вибухових речовин, вибухових пристроїв чи радіоактивних матеріалів слід розуміти протиправне таємне чи відкрите, в тому числі із застосуванням насильства, яке не є небезпечним для життя або здоров'я, чи з погрозою застосування такого насильства, їх вилучення у юридичних або фізичних осіб незалежно від того, законно чи незаконно ті ними володіли (п. 17 Постанови ПВСУ "Про судову практику в справах про викрадення та інше незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями чи радіоактивними матеріалами" від 26 квітня 2002 р. № 3.).

Мотив злочин є факультативною ознакою суб'єктивної сторони, але визначення мотиву злочину має вирішальне значення при встановленні покарання, не дивлячись на те, що за ч. 2 ст. 262 КК України мотив не вказується в диспозиції як обов'язкова ознака. Але "ставлення до мотиву як до факультативної ознаки суб'єктивної сторони злочину за суттю розладнує існуючі психологічні засади вчинення самого злочину як специфічного різновиду завжди вмотивованої людської поведінки чи діяльності"[1].

Враховуючи вище зазначене, необхідно вказати на те, що визначення мотиву злочину за статтею 262 КК України повинно мати значення, це надасть можливість більш повно з'ясовувати причини скоєння таких злочинів, визначити остаточно класифікацію корисливих мотивів і в подальшому може слугу-

[1] Савченко А.В. Мотив і мотивація злочину: Монографія. – К.: Атіка, 2002. – С. 19.

вати одним із факторів профілактики такого суспільно небезпечного діяння.

О.Г. Панчак
(Львівський національний університет імені Івана Франка)

ЗНАЧЕННЯ ДОКТРИНАЛЬНОГО ТЛУМАЧЕННЯ СТАТЕЙ ЗАКОНУ ПРО КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ У ПРОЦЕСІ ЗАСТОСУВАННЯ ПРАВА

Доктринальне тлумачення закону, в тому числі і закону про кримінальну відповідальність, справляє великий вплив на процес застосування права, хоча воно є одним із видів необов'язкового тлумачення, а відповідно не є і нормативним, оскільки у системі права України, яку відносять до континентальних систем, офіційно доктрина не визнається джерелом права.

Важливе значення доктринального тлумачення зумовлюється тим, що останнє є науково-обґрунтованим тлумаченням, яке міститься, в основному, у таких джерелах, як монографії, наукові статті, тези доповідей на наукових конференціях і, що є особливо характерним для кримінального права – в науково-практичних коментарях Кримінального кодексу. Це дає змогу авторам окрім подання кінцевих позицій щодо розуміння змісту статті закону про кримінальну відповідальність, також максимально повно розкрити сам процес тлумачення, обґрунтувати свою позицію.

Слід підкреслити, що доктринальне тлумачення є одним з небагатьох видів тлумачення, яке найшвидше реагує на нові зміни, що відбуваються в законодавстві, зокрема кримінальному, в той час як відповідних роз'яснень вищих судових інстанцій, наприклад, можна чекати роками.

Вплив доктринального тлумачення закону про кримінальну відповідальність на застосування права здійснюється в декількох напрямках, серед яких можна виділити такі:

1) прямий вплив:

- безпосереднє ознайомлення суб'єктів правозастосовчого процесу із джерелами доктринального тлумачення закону про кримінальну відповідальність;

- дача висновків науковцями на запити правозастосовчих органів у конкретних справах;

2) опосередкований вплив:

- підготовка студентів-правників – майбутніх правозастосовчів – за допомогою джерел доктринального тлумачення, формування у них професійної правосвідомості на основі таких джерел;

- вплив на офіційне тлумачення законів Конституційним Судом України та на нормативне судове тлумачення Верховного Суду України та Вищих спеціалізованих судів, а також на нормативне адміністративне тлумачення.

Окремо слід виділити значення для процесу правозастосування доктринального тлумачення закону про кримінальну відповідальність певною науковою школою, оскільки завзвичай (і це показує досвід роботи суддів і працівників правоохоронних органів) випускники певної школи в подальшій роботі "впроваджують" саме напрацювання цієї школи на практиці.

Значення доктринального тлумачення кримінального закону, яке воно справляє на правозастосовчу практику, перебуває в прямій залежності від "якості" та авторитетності такого тлумачення, які залежать також від багатьох факторів: обґрунтованості висновків, авторитетності суб'єктів доктринального тлумачення, їх приналежності до авторитетної і визнаної наукової школи, зручності використання на практиці його джерел тощо.

Найбільш яскравим прикладом "пристосування" доктрини до потреб практики є науково-практичні коментарі Кримінального кодексу, в яких роз'ясненню підлягає весь кримінальний закон. Це джерело доктринального тлумачення за своєю формою дає можливість швидко знайти коментар до тих чи

інших положень кримінального закону, стосовно яких можуть виникнути сумніви у їх розумінні чи правильності застосування.

Як форма викладу результатів наукового дослідження, науково-практичні коментарі Кримінальних кодексів, що діяли на території України, з'явились ще на початку 20 ст. (1924 р.), що було зумовлено тодішніми реаліями. У 1969 р. був виданий перший науково-практичний коментар Кримінального кодексу Української РСР 1960 р., який два рази перевидавався у 1978 та 1987 рр. А з 1994 р. по 2000 р. був виданий та перевиданий п'ять раз ще один коментар цього ж кодексу. При цьому слід наголосити на тому, що перші три коментарі були роботами одного авторського колективу, члени якого також частково були залучені і до роботи над наступними шістьма виданнями. Перший "альтернативний" авторський коментар кримінального закону з'явився лише у 1997 р. (Коржанський М.Й. Популярний коментар Кримінального кодексу України. – К.: Наукова думка, 1997. – 695 с.). З 2001 р. по сьогоднішній день в Україні видано 6 таких праць різних авторських колективів, деякі з яких вже неодноразово перевидавались. Не вдаючись в аналіз цієї ситуації та її оцінку, констатуємо лише, що на даний час науково-практичний коментар Кримінального кодексу того чи іншого авторського колективу або й декілька різних коментарів є практично в усіх кабінетах працівників правоохоронних органів, а також практикуючих юристів-криміналістів, що ще раз підтверджує велику довіру й авторитетність, а відповідно і значний вплив цього джерела доктринального тлумачення на практику застосування права.

Отже, можна зробити висновок, що проблеми доктринального тлумачення закону про кримінальну відповідальність є не лише теоретичними проблемами, а такими, які мають безпосередній вихід на практику, справляють на неї значний вплив і на це суб'єкти доктринального тлумачення повинні весь час зважати.

В.В. Петров
кандидат юридичних наук, доцент
(Київський національний університет внутрішніх справ)
М.В. Сийплокі
(Київський національний університет внутрішніх справ)

КВАЛІФІКАЦІЯ ПРИТЯГНЕННЯ ЗАВІДОМО НЕВИННОГО ДО КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

В ч. 2 ст. 2 КК України закріплено один із найважливіших принципів кримінального права – можливість відповідальності лише при наявності вини. "Особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду". Чітке законодавче формулювання цього принципу є важливою гарантією дотримання законності в діяльності правоохоронних органів.

Притягнення завідомо невинного до кримінально відповідальності спричиняє шкоду не тільки інтересам правосуддя, але й нормальної діяльності державного апарату. Але законодавець поставив під охорону в першу чергу суспільні відносини в сфері правосуддя. При цьому також поставлена мета охорони нормальної діяльності державного апарату.

На нашу думку, при притягненні завідомо невинного до кримінальної відповідальності (ст. 372 КК) основним безпосереднім об'єктом будуть суспільні відносини, направлені на охорону конституційних принципів здійснення правосуддя (конституційні права потерпілих, встановлений законодавством порядок притягнення до кримінальної відповідальності). Суспільні відносини в сфері нормальної діяльності державного апарату в такому разі будуть додатковим безпосереднім об'єктом. Факультативним безпосереднім об'єктом при притягненні завідомо невинного до кримінально відповідальності може бути здоров'я особи та інші тяжкі наслідки.

Суб'єкт даного злочину – спеціальний. Ним може бути тільки слідчий, прокурор чи інша особа, уповноважена законом притягувати до кримінальної відповідальності. Але слід вказати, що покладена на прокуратуру функція кримінального переслідування на досудовому слідстві, не сумісна з наглядовою функцією, має тимчасовий характер і підлягає істотному обмеженню шляхом реформування досудового слідства[1].

Об'єктивна сторона злочину полягає у притягненні завідомо невинного до кримінальної відповідальності. Притягнення до кримінальної відповідальності як стадія кримінального переслідування починається з моменту пред'явлення особі обвинувачення у вчиненні злочину. В.І. Тютюгін відносить склад злочину передбачений ст. 372 КК України до формальних тобто для кваліфікації дій винного не має значення, які наслідки спричинило притягнення невинного до кримінальної відповідальності[2].

Злочин є закінченим з моменту оголошення (пред'явлення) потерпілому постанови про притягнення як обвинуваченого за злочин, у вчиненні якого потерпілий є невинним.

З суб'єктивної сторони злочин характеризується прямим умислом. Мотиви вчинення злочину значення для його кваліфікації не мають. При цьому умислом винного охоплюється те, що насправді відсутні докази, які вказують на вчинення даного злочину саме цією особою, або взагалі відсутня подія чи склад злочину, за який особа притягується до кримінальної відповідальності. Склад цього злочину утворює також і притягнення особи до кримінальної відповідальності за злочин, якого вона завідомо не вчинювала, у разі, коли вчинення нею інших злочинів доведено сукупністю необхідних і достатніх до-

---

[1] Трагнюк Р.Р. Прокурорський нагляд за додержанням законів, що забезпечують права обвинуваченого: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Харків, 2003. – С. 4.

[2] Кримінальний кодекс України: Науково-практичний коментар. – Київ, 2003. – С. 1020.

казів[1]. Особа, яка притягнула до кримінальної відповідальності невинного через неправильну оцінку зібраних доказів, несе дисциплінарну відповідальність.

Кваліфікованими видами цього злочину (ч. 2 ст. 372) є вчинення його у поєднанні з: 1) обвинуваченням у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого злочину; 2) штучним створенням доказів обвинувачення або іншою фальсифікацією.

Поняття тяжкого і особливо тяжкого злочину дано в ст. 12 КК.

А.М. Бойко під штучним створенням доказів обвинувачення або іншою фальсифікацією розуміє підроблення документів, що є доказами в кримінальній справі, підміну або знищення речових доказів тощо[2].

Аналіз точок зору вчених-юристів та норм кримінальних кодексів ряду зарубіжних країн дозволяє внести наступні пропозиції щодо вдосконалення ст. 372 КК України[3].

Можна доповнити ст. 372 КК України кваліфікуючими ознаками – "якщо це діяння спричинило тяжкі наслідки", "вчинено з корисних мотивів", як це зроблено, наприклад, у кримінальних кодексах Вірменії та Молдови. У разі включення до статті 372 першої із вказаних ознак склад злочину буде вважатися матеріальним.

Заслуговує на увагу думка О.Г. Лебедєва, який вважає, що суспільна небезпека притягнення явно невинного до кримінальної відповідальності виникає з моменту винесення постанови про порушення кримінальної справи, тобто з початку кримінально-процесуального переслідування. Кажучи про об'єктивні властивості незаконного кримінально-процесуаль-

---

[1] Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / Під ред. М.І. Мельника. – К.: АСК, 2001. – С. 935.

[2] Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / Під ред. М.І. Мельника. – К.: АСК, 2001. – С. 935.

[3] Див.: Лебедев А.Г. Привлечение заведомо невиновного к уголовной ответственности по уголовному праву России: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Саратов, 2004; Иванов И.С. Уголовная ответственность за фальсификацию доказательств по уголовному делу: Автореф. дис. ... юрид. наук. – Волгоград, 2005; Федоров А.В. Понятие и классификация преступлений против правосудия: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – М., 2004.

ного переслідування, він має на увазі, що таке переслідування охоплює і незаконне затримання. Таким чином, можна об'єднати два складу злочину – незаконне затримання або незаконний привід (ст. 371 КК) та притягнення невинного до кримінальної відповідальності (ст. 372 КК) в один склад злочину – незаконне кримінальне-процесуальне переслідування. Однак це потребує окремого дослідження.

А.А. Рыбянцев
(Луганский государственный университет внутренних дел)

НЕКОТОРЫЕ ПРОБЛЕМНЫЕ ВОПРОСЫ УСТАНОВЛЕНИЯ КРИТЕРИЕВ ИЗМЕНЕНИЯ УСЛОВИЙ ОТБЫВАНИЯ НАКАЗАНИЯ В ВИДЕ ЛИШЕНИЯ СВОБОДЫ

Действующее уголовно-исполнительное законодательство Украины предоставляет возможности изменения условий отбывания уголовного наказания в зависимости от поведения осужденного в процессе отбывания наказания. Такое изменение имеет разнообразные формы, которые в совокупности представляют собой так называемую *прогрессивную систему исполнения наказания*, выделявшуюся еще в советской науке исправительно-трудового права как отдельный правовой институт[1]. Любая из форм прогрессивной системы предполагает изменение статуса осужденного либо в сторону улучшения, либо в сторону ухудшения, и состоит из отдельных элементов которые исследовались в научной литературе применительно к исправительно-трудовому законодательству Украины, действовавшему до вступления в силу Уголовно-исполнительного кодекса Украины 2003 года[2] (далее по тексту – УИК).

---

[1] Стручков Н.А. Курс исправительно-трудового права. Часть Особенная. – М., 1985. – С. 93.

[2] Голос Украины. – 2003. – № 161.

В нашей статье мы хотим обратить внимание на критерии, которые положены законодателем в основу *улучшения условий отбывания наказания в виде лишения свободы.* Такое изменение включает, согласно действующему уголовно-исполнительному законодательству Украины, следующие элементы:

1) перевод на улучшенные условия содержания – предусмотрен ч. 2 ст. 138, ч. 2 ст. 139 и ч. 3 ст. 140 УИК Украины и применяется для осужденных, отбывших наказание в участках ресоциализации колонии любого вида (кроме минимального уровня безопасности с облегченными условиями содержания), *при их добросовестном поведении и отношении к труду;*

2) перевод из помещений камерного типа в обычные жилые помещения – предусмотрен абз. 2 ч. 1 ст. 101 УИК и применяется для осужденных, *встающих на путь исправления* и содержащихся в колониях максимального уровня безопасности. Обратим внимание на несоответствие некоторых норм УИК, регулирующих порядок данного перевода. В соответствии с ч. 2 ст. 100 УИК любое изменение условий содержания осужденного в пределах одной колонии требует согласования с наблюдательной комиссией. Согласно же нормам ст. 97 УИК осужденный должен переводиться в участок ресоциализации из участка усиленного контроля просто по постановлению начальника исправительного учреждения после реализации специально разработанной для него индивидуальной программы, предусматривающей меры индивидуально-воспитательного, психотерапевтического и психокорректирующего характера;

3) переводы из участка ресоциализации в колониях минимального уровня безопасности в участок социальной реабилитации – предусмотрены абз. 4 ч. 1 ст. 101 УИК и применяются также для осужденных, *встающих на путь исправления;*

4) переводы из участка ресоциализации в колониях среднего уровня безопасности в участок социальной реабилитации – предусмотрены той же нормой для аналогичной категории осужденных.

Обратим внимание на критерии, лежащие в основе улучшения условий отбывания лишения свободы. Для улучшения

условий содержания – это согласно ч. 2 ст. 138, ч. 2 ст. 139 и ч. 3 ст. 140 УИК, *добросовестное поведение и отношение к труду*. Для остальных указанных выше видов переводов – это, согласно ст. 101 УИК, *становление на путь исправления*. Законодательное определение указанных критериев отсутствует. И поскольку, как выше уже отмечалось, изменение условий содержания в пределах одной колонии осуществляется постановлением начальника колонии, согласованным с соответствующей территориальной наблюдательной комиссией, это, на наш взгляд, может повлечь субъективный подход в установлении данных критериев. Тем более что такой перевод обусловлен формулой "может быть". (На данный недостаток обращалось внимание в научной литературе Ю.М. Ткачевским[1]). Эти причины обусловливают, по нашему мнению, необходимость определения рассматриваемых критериев в правовых нормах, что мы и попытаемся сделать.

Так, в ранее действующем законодательстве применение улучшенных условий содержания было обусловлено, согласно ч. 2 ст. 38 Исправительно-трудового кодекса Украины[2] (далее по тексту – ИТК), *отсутствием злостного нарушения режима отбывания наказания и добросовестным отношением к труду*. Следовательно, фактически в УИК термин "отсутствие злостного нарушения режима" заменен на термин "добросовестное поведение". На основании перечня злостных нарушений режима, которые содержались в ч. 2 ст. 47 ИТК, мы можем предположить, что добросовестным должно считаться поведение осужденного при отсутствии таких фактов как:

- невыполнение законных требований администрации;
- необоснованный отказ от труда не менее, чем 3 раза в течение года;
- употребление спиртных напитков, наркотических или иных одурманивающих веществ;

---

[1] Ткачевский Ю.М. Прогрессивная система исполнения уголовных наказаний. – М.: Зерцало, 1997. – С. 87.

[2] Ведомости Верховного Совета УССР. – 1971. – № 1. – Ст. 6.

- изготовление, хранение, приобретение, распространение запрещенных предметов;

- участие в азартных играх;

- мелкое хулиганство;

- систематическое уклонение от лечения заболеваний, опасных для окружающих;

- совершение в течение года более трех нарушений режима, за каждое из которых осужденный подвергался взысканиям, которые досрочно не сняты или не погашены в установленном законом порядке (согласно ч. 10 ст. 68 ИТК, в течение года со дня отбытия взыскания).

Однако, по нашему мнению, термин "отсутствие злостного нарушения" был заменен на "добросовестное поведение" не напрасно. Термин "добросовестность" в толковом словаре русского языка С.И. Ожегова трактуется как "честное выполнение своих обязанностей"[1]. На наш взгляд, не может считаться честным и добросовестным поведение лица, нарушающего установленный порядок отбывания наказания и при отсутствии признаков злостности.

Подтверждением того, что термин "добросовестное поведение" должен трактоваться именно так, как мы предлагаем, могут служить также такие нормы: 1) ч. 1 ст. 142 УИК, которая предполагает в качестве условий для разрешения проживать за пределами колонии осужденным женщинам на время освобождения от работы в связи с беременностью и родами, а также до достижения ребенком 3-летнего возраста: а) "добросовестное отношение к труду" (совпадает с основаниями для большинства элементов данной формы прогрессивной системы – *А. р.*); б) соблюдение требований режима (можно предположить, что данный термин заменяет принятое для иных элементов данной формы прогрессивной системы понятие "добросовестное поведение" – *А. р.*); 2) абз. 5 ч. 2 ст. 99 УИК, кото-

---

[1] Ожегов С.И. и Шведова Н.Ю. Толковый словарь русского языка: 80000 слов и фразеологических выражений / Российская А.Н.; Российский фонд культуры. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: АЗЪ, 1994. – С. 165.

рая в качестве обязательного условия для разрешения проживать вне пределов колонии осужденным, отбывшим 6 месяцев наказания в колонии минимального уровня безопасности с облегченными условиями содержания либо участке социальной реабилитации колоний минимального уровня безопасности с общими условиями содержания или среднего уровня безопасности, предусматривает "отсутствие нарушений режима" с их стороны.

Рассматривая такие критерии для улучшения условий содержания осужденных, как *добросовестное поведение* и *добросовестное отношение к труду* отметим следующее. Установление первого критерия, на наш взгляд, должно основываться на отсутствии любых нарушений установленного порядка отбывания наказания в течение предусмотренных в качестве основания для перевода сроков дисциплинарных взысканий, которые предусмотрены ст. 132 УИК. Однако, разрешая данный вопрос, мы непременно сталкиваемся с другим: можно ли рассматривать добросовестным поведение осужденного, который имел дисциплинарное взыскание, но в течение 6-ти месяцев со дня его отбытии не подвергался новому? Согласно ч. 14 ст. 134 УИК такой осужденный признается не имеющим взыскания. Однако, насколько его поведение в течение предусмотренных в качестве оснований для улучшения условий отбывания наказания сроков можно считать добросовестным? По нашему мнению, препятствий для этого нет. Однако, целесообразно, на наш взгляд, увеличение срока, по истечении которого осужденный будет считаться не имеющим взыскания, до 1 года. Именно такой срок предусмотрен для таких случаев ст. 151 Кодекса законов о труде Украины[1] (далее по тексту – КЗоТ), административным законодательством[2], был предусмотрен в ч. 10 ст. 68 ИТК, а также используется в уголовно-исполнительном законодательстве других стран (например, п. 8 ст. 117 УИК РФ[3]).

---

[1] Ведомости Верховного Совета УССР. – 1971. – № 50. – Ст. 375.

[2] Ведомости Верховного Совета УССР. – 1984. – Приложение к № 51. – Ст. 1122.

[3] Собрание законодательства Российской Федерации. – 1997. – № 2. – Ст. 198.

Что касается определения такого критерия, как *добросовестное отношение осужденного к труду*, то следует отметить, что данное требование распространяется не на всех осужденных. В ч. 2 ст. 118 УИК определены категории лиц, которые могут работать, отбывая наказание, по их желанию. Это лица, достигшие пенсионного возраста (мужчины – 60-ти лет, женщины – 55-ти лет), инвалиды 1 и 2 групп, больные активной формой туберкулеза и женщины, имеющие беременность более 4-х месяцев либо детей в домах ребенка при исправительных колониях. Следовательно, для данной категории лиц рассматриваемый критерий применяется только в случаях, если они работают. Более того, по нашему мнению, желание указанных категорий лиц трудиться должно свидетельствовать как раз об их добросовестном отношении к труду. Что наряду с отсутствием нарушений порядка отбывания наказания и может рассматриваться как наличие основания для применения к ним улучшенных условий содержания. Для осужденных же, которые не желают реализовать свое право на труд, требование добросовестного отношения к труду в качестве обязательного распространяться не должно. Подобной точки зрения придерживаются и исследователи[1].

Для тех же осужденных, для которых привлечение к труду является обязательным, вопрос об определении добросовестности их отношения к нему, по нашему мнению, требует более детального исследования. УИК четко не определяет объема трудовых обязанностей осужденных к лишению свободы. Поэтому мы используем положения УИК, регламентирующие только некоторые поощрительные нормы, предполагающие улучшенные условия отбывания наказания для осужденных. Так, в ч. 2 ст. 120 УИК определено, что на лицевой счет осужденных, *выполняющих нормы выработки или установленные задания*, зачисляется независимо от всех удержаний 15% начисленного им месячного заработка. В ч. 4 ст. 108 УИК установлено,

[1] См., например: Ткачевский Ю.М. Указ. соч. – С. 87.

что осужденным, перевыполняющим нормы выработки или добросовестно выполняющим установленные задания, может быть дополнительно разрешено расходовать в месяц деньги в сумме 30% минимального размера заработной платы (а занятым на тяжелых работах либо работах с вредными условиями труда – до 50%). Анализ данных норм позволяет нам сделать вывод о том, что в качестве факторов, определяющих наличие добросовестного отношения к труду могут выступать: а) выполнение норм выработки, установленных в соответствии с ч. 1 ст. 120 УИК нормативно-правовыми актами Государственного департамента Украины по вопросам исполнения наказания (в настоящее время – образуемой в соответствии с одноименным Законом Украины от 23 июня 2005 года № 2713-IV Государственной уголовно-исполнительной службы Украины[1]); б) добросовестное выполнение установленных производственных заданий. Выполнение именно данных обязанностей рассматривалось в качестве мерителя объема применяемой к осужденному кары в свое время А.И. Зубковым, исследовавшим вопросы правового регулирования труда в исправительно-трудовых учреждениях[2]. Помимо указанных факторов в качестве такового, на наш взгляд, должно рассматриваться и отсутствие нарушений со стороны осужденного трудовой дисциплины, а именно – соответствующих норм, установленных законодательством о труде (п.п. 3-5, 7, 8 КЗоТ).

С учетом изложенного мы предлагаем дополнить УИК некоторыми нормами, направленными на конкретизацию трудовых обязанностей лиц, осужденных к лишению свободы. Так, в статье 118 УИК целесообразно часть 4 изложить в следующей редакции: "Осужденные обязаны добросовестно относиться к труду: выполнять нормы выработки и установленные задания, не допускать нарушений трудовой дисциплины, ус-

---

[1] Голос Украины. – 2005. – № 135.

[2] Зубков А.И. Трудовое перевоспитание заключенных в советских исправительно-трудовых учреждениях и его правовое регулирование. – Томск, 1970. – С. 105 – 106.

тановленных законодательством о труде". При этом действующие части 4 и 5 статьи 118 УИК считать соответственно частями 5 и 6.

Теперь остановимся на вопросах определения критерия для выше рассмотренных переводов осужденного, которые предусмотрены ст. 101 УИК. Формулируется данный критерий как "становление на путь исправления".

Определение понятия "становление на путь исправления" в науке уголовно-исполнительного права, а ранее и исправительно-трудового, всегда уделялось достаточное внимание. Так, в теории уголовного и исправительно-трудового права различаются три степени позитивной оценки результатов исправительного воздействия на осужденного – когда осужденный: а) встал на путь исправления; б) твердо встал на путь исправления; в) доказал свое исправление[1]. По УК УССР 1960 года и ИТК 1970 года использовались две степени исправления: а) доказанность осужденным исправления – для решения вопросов в соответствии со ст. 52 УК 1960 года об условно-досрочном освобождении от наказания или о замене наказания более мягким; б) твердое становление на путь исправления – для решения вопроса о переводе осужденного в порядке ст. 46 ИТК из одного вида исправительно-трудового учреждения в другое, с более мягким режимом содержания. Такой степени как *становление на путь исправления* закон конкретного указания не содержал. По мнению И.А. Тарханова термин "встал на путь исправления" должен был применяться как основание для условного освобождения из мест лишения свободы с обязательным привлечением осужденного к труду в порядке ст. 44[2] Основ уголовного законодательства Союза ССР и

---

[1] См.: Исправительно-трудовая педагогика. – М., 1967. – С. 47 – 48; Шмаров И.В. Предупреждение преступлений среди освобожденных от наказания. – М., 1974. – С. 33; Тарханов И.А. Замена наказания по советскому уголовному праву. – М.: Издательство Казанского университета, 1982. – С. 48; Ткачевский Ю.М. Замена уголовного наказания в процессе исполнения. М.: Юридическая литература, 1982. – С. 26; Трубников В.М., Филонов В.П., Фролов А.И. Уголовно-исполнительное право Украины: Учебник. – Донецк, 1999. – С. 132.

союзных республик (ст. 52[2] УК Украины 1960 года)[1], взамен использовавшегося в законодательстве определения "если дальнейшее исправление и перевоспитание таких лиц (имеются в виду осужденных. – *А. Р.*) возможно без изоляции от общества, но в условиях осуществления за ними надзора. Однако, нам более логичней представляется точка зрения В.М. Трубникова, В.П. Филонова и А И. Фролова, согласно которой становление осужденного на путь исправления являлось материальным признаком для применения таких элементов прогрессивной системы как перевод на улучшенные условия содержания (в порядке ст. 38 ИТК) и перевод из помещений камерного типа в колониях особого режима в обычные жилые помещения (в порядке ст. 32 ИТК).

В действующем уголовном и уголовно-исполнительном законодательстве Украины терминология в определении степеней исправления осужденного несколько изменена. Наивысшей степенью, по-прежнему, остается "доказанность осужденным своего исправления", достижение которой является, в соответствии со ст. 81 Уголовного кодекса Украины[2] (далее по тексту – УК), основанием для применения к нему условно-досрочного освобождения. "Становление на путь исправления" как обязательный признак применяется для замены, в порядке ст. 82 УК, неотбытой части наказания более мягким (в ранее действующем законодательстве, как показано выше, использовался для применения такой замены тот же признак, что и для применения условно-досрочного освобождения). Для применения же переводов осужденного на более мягкие условия содержания в пределах одной колонии и из колонии максимального уровня безопасности в колонию среднего уровня безопасности, предусмотренных ст. 101 УИК в качестве основания используется определение "осужденные, *встающие* на путь исправления" (то есть еще не *вставшие*, но *становящиеся* на этот путь или *находящиеся на пути становления* к исправлению – *А. р.*). Подобное оп-

---

[1] Тарханов И.А. Указ. соч. – С. 49.

[2] Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25 – 26. – Ст. 131.

ределение степени исправления осужденного является новым для украинского законодательства и требует, на наш взгляд, более детального исследования применительно к формам прогрессивной системы исполнения наказания.

П.П. Сердюк
кандидат юридичних наук
(Гуманітарний університет "ЗІДМУ")

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ "ЕКОНОМІЧНОЇ ОДИНИЦІ" У КОНТЕКСТІ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ НОРМИ

Прийняття та набрання законної сили Законом України від 22 травня 2003 р. "Про податок з доходів фізичних осіб", який вносить низку корективів у кримінально релевантні питання, викликав у певних учених побоювання щодо втручання закону, який за своєю природою не є кримінально-правовим у питання, які належать до виключної "компетенції" законів про кримінальну відповідальність (ч. 3 ст. 3 КК)[1]. Особливо недоречним О.К. Марін представляє рішення законодавця, яке полягає у розірванні дистанції між кількісними характеристиками кримінал отворного рівня шкоди, яка прив'язується до розміру податкової соціальної пільги і розрахунковою одиницею покарання у вигляді штрафу, яка залишається на рівні 17 грн., що робить вчинення економічних злочинів вигідним, якщо порівняти дохід від злочину і "витрати", пов'язані із покаранням[2]. Останнє зауваження є слушним і до нього треба уважно поставитися. О.К. Марін приєднується у зв'язку із зазначеним до пропозиції, внесеної на розгляд Верховної ради України, Ю.А. Кармазіним і О.М. Бандуркою, які пропонують у тексті КК слова "неоподат-

---

[1] Марін О.К. Зміни у податковому законодавстві та їх вплив на дію Кримінального кодексу України // Життя і право. – 2004. – № 2. – С. 70.

[2] Марін О.К. Зміни у податковому законодавстві та їх вплив на дію Кримінального кодексу України // Життя і право. – 2004. – № 2. – С. 72.

ковуваний мінімум доходів громадян" у всіх відмінках замінити словами "розрахункова одиниця" у відповідних відмінках та доповнити ст. 53 КК новою частиною третьою такого змісту: "3. Грошове значення розрахункової одиниці дорівнює 17 гривням"[1], тобто усі питання щодо одиниці вимірювання шкоди у кратних розмірах та її конкретного показника вирішувати у контексті кримінального закону. Прагнення вчених у такий спосіб виключити "недоречне" втручання у КК інших, не кримінально-правових норм слід поважати, однак, на мою думку, таке рішення є недосконалим, оскільки економічні одиниці обчислення мають визначатися не КК, а так званими "економічними законами", які враховують чинники економічного поступу та державної економічної політики, рівень доходу населення, інші соціально релевантні чинники. Зазначена пропозиція вчених веде нас на шлях формального підходу у визначенні економічної одиниці обчислення шкоди.

На мій погляд, вказаного втручання у кримінальне право не відбувається, оскільки кримінальне право має користуватися об'єктивними соціально-економічними чинниками, які воно не має за своєю природою визначати та й не може цього робити. Взнаки свого значного обсягу КК не можна адекватно пристосувати до змін у економічній сфері без застосування досить гнучкої і швидко адаптивної аналогової системи. Як вбачається, вказана пропозиція, навпаки заморожує КК для адекватності між функціонуючими і представленими у ньому соціально-економічними показниками. Зміни у базовій системі суспільства, тобто у соціально-економічній, зокрема у податковій підсистемі, мають бути адекватно сприйняті КК, як соціально релевантною нормативною системою. Тому зміни неминучі і вони мають відбутися не шляхом одного "розчерку пера" – доповнення "універсальної" вказівки до Загальної частини КК. Необхідні зміни у системі кратного обчислення стосовно податкової соціальної пільги, яка у 2007 р., сподіваємось, вирівняється до мінімальної

---

[1] Марін О.К. Зміни у податковому законодавстві та їх вплив на дію Кримінального кодексу України // Життя і право. – 2004. – № 2. – С. 73.

заробітної плати, що є хоча і паліативною, але найбільш адекватною одиницею вимірювання економічно релевантних явищ (шкода від злочину, економічні позбавлення щодо особи, якій призначено покарання у вигляді штрафу тощо).

Вбачається суперечливою позиція авторів, які пропонують у разі вчинення продовжуваного злочину, якщо відповідальність за нього чи кваліфікація обумовлені певною кількістю неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (далі – нмдг), коли одні злочинні дії були вчинені до 1 січня 2004 р., а інші – після, то при вирішенні питання про караність чи кваліфікацію злочину, на їхню думку, слід виходити із суми кількості нмдг, вирахуваних за кожен період (виділено мною. – П.С.)[1]. При цьому зазначається, що додаванню підлягають не розміри нмдг, обчислених окремо за кожний звітний податковий період, а саме суми їх кількості[2], тобто, якщо діяння, вчинене у 2004 р. заподіяло шкоду на суму, яка дорівнює 10 нмдг (711 грн. 00 коп.), а діяння, вчинене у 2005 р. – 90 нмдг, скажімо (10 тис. 665 грн. 00 коп.), то додаються означені суми (711 грн. 00 коп. + 10 тис. 665 грн. 00 коп. = 11 тис. 366 грн. 00 коп.).

Очевидно, автори п. 3 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 28 травня 2004 р. – № 9 "Про деякі питання застосування судами України адміністративного та кримінального законодавства у зв'язку з набранням чинності законом України від 22 травня 2003 р. "Про податок з доходів фізичних осіб" дотримуються своєрідного погляду на природу продовжуваного злочину[3]. Однак, навіть, у руслі їхнього погляду су-

---

[1] Берзін П.С. Методичні рекомендації щодо порядку обчислення суми кількостей неоподатковуваного мінімуму доходів громадян у період з 2003 по 2007 роки при кваліфікації злочинів // Законодавство України. Науково-практичні коментарі. – 2004. – № 4. – С. 50-51.

[2] Див. там само. – С. 51.

[3] Про деякі питання застосування судами України адміністративного та кримінального законодавства у зв'язку з набранням чинності законом України від 22 травня 2003 р. "Про податок з доходів фізичних осіб": Постанова Пленуму Верховного Суду України від 28 травня 2004 р. – № 9 // Вісник Верховного Суду України. – 2004. – № 6 (46). – С. 29.

перечливою є пропозиція визначати розмір одного нмдг на кінець та початок відповідного податкового року[1], оскільки діяння, яке входить у зміст об'єктивної сторони складу продовжуваного злочину може бути вчинене у період до зміни розміру мінімальної заробітної плати (наприклад, у травні 2005 р.), який має визначальне значення для обчислення нмдг (податкової соціальної пільги), а відтак зміниться і розмір нмдг. Отже, їхня думка була б більш обґрунтованою, якщо б розмір одного нмдг визначався на час вчинення діяння, що входить у продовжуваний злочин. Однак, відомо, що природа продовжуваного злочину вказує нам на те, що він є одиничним, хоча зовнішньо може здаватися, що мається декілька злочинів. Як одиничний злочин – продовжуваний злочин з матеріальним складом злочину вважається закінченим з моменту досягнення винним бажаного результату або з іншим припиненням цих дій (за волею чи усупереч волі винного). При цьому кваліфікація цих дій і обчислення розміру шкоди, яка була заподіяна визначається на момент припинення цього злочину[2]. Отже, обчислення суми кількості нмдг при кваліфікації продовжуваного злочину має здійснюватися на підставі розміру нмдг, що діяв на момент юридичного закінчення злочину.

Як висновок слід зауважити, що використання у кримінальному праві "економічних одиниць", які визначаються поза межами КК є вимушеною необхідністю, яку не треба намагатися обминути, оскільки матеріальна шкода та інші матеріальні аналогові показники, які мають значення для кваліфікації злочинів мають визначатися за допомогою економічних методів обчислення, на основі економічних стандартів суспільства, що взнаки економічного поступу чи регресу постійно змінюються.

---

[1] Берзін П.С. Методичні рекомендації щодо порядку обчислення суми кількостей неоподатковуваного мінімуму доходів громадян у період з 2003 по 2007 роки при кваліфікації злочинів // Законодавство України. Науково-практичні коментарі. – 2004. – № 4. – С. 51.

[2] Пинаев А.А. Курс лекций по Общей части уголовного права. Кн. 1. "О преступлении". – Харьков: Харьков юридический, 2001. – С. 175.

Окрім цього, "економічні одиниці" обчислення мають враховувати численні соціально-економічні чинники, які також відзначаються суттєвим динамізмом, особливо у наш час. Адекватно відповідати на таку динаміку КК зміг би за умови постійних змін у норму, яка б передбачала відповідну розрахункову одиницю. Однак, це "законотворення" у КК, очевидно, повторювало б зміни "економічної одиниці" у базовому, економічному законодавстві і де-факто, кримінальне право все одно залежало б від неї. Твердження, що такий підхід є правовою гарантією у дусі ч. 3 ст. 3 КК, було б, як вбачається, відвертим фарисейством.

Уявляється, думка про те, що обчислення суми кількості нмдг при кваліфікації продовжуваного злочину необхідно здійснювати на підставі розмірів нмдг за кожен податковий період окремо, що мали місце протягом вчинення продовжуваного злочину, не відповідає природі продовжуваного злочину, а відтак обчислення суми кількості нмдг треба здійснювати на підставі розміру нмдг, що діяв на момент юридичного закінчення продовжуваного злочину.

Є.В. Сіра
аспірант
(Одеська національна юридична академія)

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА НЕЗАКОННЕ ЗБИРАННЯ З МЕТОЮ ВИКОРИСТАННЯ АБО ВИКОРИСТАННЯ ВІДОМОСТЕЙ, ЩО СТАНОВЛЯТЬ БАНКІВСЬКУ ТАЄМНИЦЮ

Проблема кримінальної відповідальності за порушення законодавства про банківську таємницю є порівняно новою і потребує всебічного наукового дослідження. До того ж, злочини, що посягають на режим таємності, відрізняються підвище-

ною латентністю, чим спричиняється відсутність відповідної правозастосовної практики.

Проблемами захисту банківської таємниці займаються Гетманцев Д., Голубєв С., Єлютина Е.В, Жуков І., Іоффе А., Кротюк В., Сарбаш С. та інші.

Основним принципом діяльності банків з моменту їх виникнення була сувора конфіденційність інформації про клієнта та його операції[1].

Збережена й оброблювана в банківських системах інформація являє собою реальні гроші й зачіпає інтереси великої кількості людей і організацій – клієнтів банку. Здебільшого вона конфіденційна і банк відповідає за забезпечення режиму таємності перед своїми клієнтами[2].

Кримінальний кодекс України передбачає 2 склади злочинів, що посягають на банківську таємницю: незаконне збирання з метою використання або використання відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю (ст. 231) та розголошення комерційної або банківської таємниці (ст. 232). Розглянемо склад злочину, передбаченого ст. 231 КК стосовно банківської таємниці.

Об'єктом цього злочину вважають встановлений порядок здійснення господарської діяльності в частині забезпечення чесної конкуренції між суб'єктами[3]. Тобто вказана стаття не застосовується при порушенні права на банківську таємницю клієнта банку – фізичної особи, яка не займається господарською діяльністю.

Визначення банківської таємниці, відомості, що її складають та порядок розкриття банківської таємниці встановлено

---

[1] Вітченко О., Скоробагатько І. Конфіденційність: реальність та міф // Економіка. Фінанси. Право. – № 1. – 2002. – С. 25.

[2] Голубев В.А. Проблемы преступности и банковские технологии // Корпоративные системы. – № 3. – 2002. – С. 78.

[3] Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. – 3-тє вид., переробл. та доповн. / За ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. – К.: Атіка, 2005. – С. 576.

главою 10 Закону України "Про банки і банківську діяльність" від 7.12.2000 р. № 2121-III.

Правовідносини у сфері банківської таємниці регулюються також на рівні головного акту цивільного законодавства. Відповідно до ст. 1076 Цивільного кодексу України, банк гарантує таємницю банківського рахунка, операцій за рахунком і відомостей про клієнта. Ці відомості можуть бути надані самим клієнтам або їхнім представникам. Іншим особам, у тому числі органам державної влади такі відомості можуть бути надані виключно у випадках та в порядку, встановлених в ст. 62 Закону "Про банки і банківську діяльність". Вказані положення знайшли своє відображення в законах "Про міліцію" від 20.12.1990 р. № 565-XII, "Про службу безпеки в Україні" від 25.03.1992 р. № 2229-XII, "Про державну податкову службу в Україні" від 12.04.90 № 509-XII.

Стосовно заборони банку надавати інформацію про клієнтів, іншого банку, навіть, якщо їх імена вказані в документах, угодах та операціях клієнта: така інформація може бути надана спеціальним підрозділам по боротьбі з організованою злочинністю, якщо вона стосується операцій, що мають сумнівний характер. НБУ в листі "Роз'яснення з питань виконання окремих вимог Закону України "Про банки і банківську діяльність" від 19.04.2001 р. № 18-112/1467-2599 визначив, які операції є сумнівними.

Отже, ми окреслили випадки, коли доступ до банківської таємниці є законним, тепер розглянемо дії, які визнаються злочинними.

Об'єктивна сторона вивчаємого злочину може мати такі форми:

1. Вчинення дій, спрямованих на отримання відомостей, що складають банківську таємницю.

2. Незаконне використання таких відомостей.

Статтею охоплюються будь-які цілеспрямовані дії, вчинені з метою отримання відомостей, що становлять банківську таємницю, без згоди її власника особою, яка не має законних підстав для цього. Ці дії можуть вчинюватись у формі: викраден-

ня відповідної інформації, чи об'єктів, які її містять, застосування спеціальних технічних засобів для негласного підслуховування або зняття інформації з каналів зв'язку, отримання інформації шляхом проникнення у комп'ютери, комп'ютерні мережі[1]; перегляд кореспонденції, підкуп службовця, незаконне проникнення у приміщення, інші незаконні способи отримання інформації[2].

Не охоплюються складом вказаного злочину ситуації, в яких особа випадково отримала відомості, що складають банківську таємницю, або якщо такі відомості були передані добровільно власником такої інформації. Проте, якщо особа отримала інформацію під зобов'язання не розголошувати і не використовувати, то в таких діях буде наявним склад злочину.

Незаконне використання інформації, що становить банківську таємницю, може здійснюватись у різних формах: передачі за плату або безоплатно третім особам, висунення будь-яких вимог до власника під загрозою оприлюднення чи використання такої інформації, вчинення певних дій на користь самого винного або сторонніх осіб, використовуючи незаконно отриману інформацію.

Використання повинно визнаватись незаконним не тільки коли воно здійснюється без згоди власника таємниці[3], але й коли така інформація використовується на шкоду останньому.

Обов'язковою ознакою є спричинення ним істотної шкоди охоронюваним законом правам та законним інтересам, тобто злочин вважається закінченим з моменту спричинення істотної шкоди. Істотна шкода є оціночною категорією, що залишається на розсуд суду. До речі, збирання відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю (за ч. 1 ст. 185 КК Російської федерації) являє собою формальний склад, тобто

---

[1] Елютина Е.В. Правовая регламентация сохранения тайны // Государство и право. – № 8. – 2002. – С. 23.

[2] Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. – С. 577.

[3] Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации с постатейными материалами и судебной практикой / Под общ. ред. Никулина С.И. – М.: Издательство "Менеджер" совместно и издательством "Юрайт". – 2001. – С. 542.

для настання кримінальної відповідальності досить самого факту збирання відомостей, незалежно від настання або ненастання шкідливих наслідків.

Суб'єктом цього злочину є дієздатна особа, якій виповнилося 16 років.

Суб'єктивна сторона злочину полягає у прямому умислі. Збирання інформації повинно підпорядковуватись злочинній меті: розголошення або інше використання інформації, що становить банківську таємницю. При цьому необхідно наявність корисливої або іншої особистої зацікавленості.

Виходячи з вищевикладеного, можна дійти висновку, що банківська таємниця є важливим правовим інститутом, що забезпечує безпеку кредитно-фінансових відносин і сприяє зміцненню довіри до банківської системи в цілому. Проте, законодавство України має низку вад, що ускладнюють ефективний захист банківської таємниці.

По-перше, не врегульовано питання захисту банківської таємниці, що належить фізичній особі, яка не є суб'єктом підприємницької діяльності. Для вирішення цієї проблеми може бути доцільним вивести окрему статтю, що захищає банківську таємницю, за межі розділу VII "Злочини у сфері господарської діяльності".

По-друге, встановлення вимоги щодо спричинення істотної шкоди потерпілій особі є зайвим, на наш погляд, тому що способи вчинення цього злочину і суспільно-небезпечна мета є достатніми для криміналізації в даному випадку.

По-третє, широкий доступ з боку державних та правоохоронних органів до банківської таємниці сприяє її витоку, що майже нівелює користь від норми кримінального закону. Для того, щоб банківська таємниця в Україні була адекватно захищеною, необхідно максимально скоротити перелік посадових осіб, які мають доступ до відомостей, що складають банківську таємницю, та розробити відповідну процедуру по її отриманню. На наш погляд, доцільно встановити необхідність отримання ухвали суду, щоб отримати доступ до банківської таємниці фізичної або юридичної особи.

Є.В. Солдатова
ад'юнкт
(Запорізький юридичний інститут Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ)

КРИМІНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО У СФЕРІ НЕЗАКОННОГО ОБІГУ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ

Боротьба зі злочинністю у сфері незаконного обігу наркотичних засобів стала одним з пріоритетних напрямків діяльності правоохоронних органів та набула державних масштабів. Злочини, пов'язані з незаконним обігом наркотичних засобів становлять підвищену небезпеку для суспільства в цілому та кожної особи зокрема.

Незаконне виробництво наркотичних засобів, психотропних речовин та їх розповсюдження на сьогоднішній день прибутковий вид бізнесу. Якщо раніше в Україну наркотики, у переважній більшості, ввозилися з-за кордону, то сьогодні Україна – це країна, в якій досить "успішно" виготовляються наркотичні засоби, так би мовити "власними силами".

Цей факт свідчить про те, що в сучасному наркобізнесі простежуються тенденції індустріалізації. Незаконне виробництво наркотичних засобів набуває характеру налагодженої індустрії.

Враховуючи економічні реалії сьогодення, доводиться констатувати, що з метою отримання прибутків від заняття наркобізнесом все частіше деякі особи організовують осередки для нелегального кустарного виготовлення наркотичних засобів. Протягом 1999 р. припинено злочинну діяльність 759 таких об'єктів (+54,9%), де з метою збуту в побутових умовах було налагоджено виробництво наркозасобів. На вищому рівні, з використанням обладнання, спеціально пристосованого для виготовлення наркотичних засобів, організовувались підпільні нарколабораторії. Динаміка їх викриття істотно поліпшилася: у 1996 р. виявлено всього 1 таку лабораторію (Вінницька об-

ласть) , у 1997 р. їх було вже 3, у 1998 р. – 14, у 1999 р. – 38, а у 2005 р. – 229 (+2,2%). Найбільші їх осередки виявлені правоохоронними органами у період 1997-1999 рр. у містах: Бердянську – 6, Дніпропетровську – 4, Донецьку – 2, Запоріжжі – 5, Луганську – 2, Одесі – 3, Севастополі – 2[1].

Нажаль за "прогресивними тенденціями" розповсюдження наркобізнесу не встигає вітчизняне антинаркотичне законодавство. Розділ XIII Кримінального кодексу України містить статті, що передбачають відповідальність за скоєння злочинів у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інших злочинів проти здоров'я населення. Зміст жодної зі статей цього розділу не дає визначення поняття "підпільна нарколабораторія", які на сьогоднішній день існують на території України[2].

Прогалини у законодавстві призводять до прогалин у практичній діяльності правоохоронних органів. Співробітники територіальних підрозділів Департаменту по боротьбі з незаконним наркообігом МВС України стверджують, що термін "підпільна нарколабораторія" запозичений ними у закордонних колег і використовується для позначення злочинної діяльності, пов'язаної з виготовленням наркотиків чи психотропів шляхом синтезування вихідної сировини, з якої їх одержують. При цьому саме поняття "підпільна нарколабораторія" розуміється по різному:

1) будь–яке приміщення, в якому дані речовини виготовляються механічним способом за допомогою примітивного побутового устаткування (м'ясорубок, млинків для кави, каструль, мисок тощо), з використання найпростіших хімікатів – "марганцівки", йоду, харчової соди тощо;

2) місця, в яких, використовуючи таке ж устаткування і хімікати, виготовляють наркотичні чи психотропні речовини у великих або особливо великих розмірах, для масового збуту;

---

[1] Шарай Л. Щодо поняття підпільної нарколабораторії // Право України. – 2001. – С.93.

[2] Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 року / За ред. М.І. Хавронюка. – К.: Каннон, А.С.К., 2002. – С. 767.

3) приміщення, де виготовлення зазначених речовин відбувається методом синтезу вихідної природної чи хімічної сировини, з якої їх одержують, з використанням високих технологій і комплексу лабораторної техніки та посуду[1].

Отже, як бачимо на практиці не існує одностайного визначення поняття нарколабораторії, однак, такі злочини скоюються, правоохоронні органи їх фіксують і розслідують. Дії щодо створення "підпільних нарколабораторій" слідчі кваліфікують за різними статтями Кримінального кодексу України: ст.ст. 307, 313, 317.

Для полегшення роботи слідчих деякі вчені правознавці пропонують доповнити або внести зміні в норми чинного Кримінального кодексу України. Зокрема В.А. Бублейник пропонує викласти статтю 307-1 у наступній редакції: дії зі створення і діяльності підпільної нарколабораторії, тобто дії, спрямовані на виробництво (серійне одержання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів), що відбувається у спеціально пристосованому для цього приміщенні, з використанням спеціального обладнання, призначеного для виробництва наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів.

Ті самі дії, вчинені повторно або за попередньою змовою групою осіб, або особою, яка раніше вчинила один зі злочинів, передбачених статтями 307-309, 312, 314, 315, 317[2].

З вищезазначеного можна зробити висновок, що на сьогоднішній день наркобізнес набув чітких ознак індустріалізації, а для боротьби з цим вітчизняне законодавство ще не розробило відповідних норм боротьби. Отже, ми маємо проблему: практичні працівники не мають законодавчого підгрунття в боротьбі з розповсюдженням підпільних лабораторій. Для подолання

---

[1] Діяльність підрозділів по боротьбі з незаконним обігом наркотиків з виявлення та ліквідації підпільних нарколабораторій: Посібник / М.С. Хруппа, Д.Й. Никифорчук, В.А. Семенюк та ін.; За заг. ред. М.С. Хрупни. – К.: Національна академія внутрішніх справ України, 2004. – С. 7.

[2] Бублейник В.А. Поняття незаконного виробництва наркотичних засобів, психотропних речовин їх аналогів та "нарколабораторії" / Науковий вісник Юридичної академії Міністерства внутрішніх справ: збірник наукових праць. – 2003. – № 2 (11). – С. 244.

цієї проблеми треба об'єднати зусилля теоретиків та практиків, з метою розробки та подальшого закріплення нових норм антинаркотичного законодавства, що дозволить проводити більш ефективну боротьбу з незаконним обігом наркотичних засобів.

Ю.Г. Старовойтова
(Луганський державний університет внутрішніх справ)

ОЗНАКА ПОВТОРНОСТІ В КОНТЕКСТІ Ч. 1 СТ. 209-1 КК УКРАЇНИ

Відповідно до ч. 1 ст. 209-1 КК України злочином визнається повторне умисне неподання інформації про фінансові операції або повторне умисне подання завідомо недостовірної інформації про фінансові операції, які підлягають внутрішньому або обов'язковому фінансовому моніторингу, спеціально уповноваженому органу виконавчої влади з питань фінансового моніторинга (далі – Уповноважений орган).

Згідно з ч. 1 ст. 166-9 КпАП Украины діяння, що полягають в умисному неподанні або поданні завідомо недостовірної інформації про фінансові операції, які підлягають фінансовому моніторингу, Уповноваженому органу, є адміністративними проступками.

Отже, виникає питання щодо строків давності, протягом яких повторні діяння можуть розглядатися як злочинні.

При вирішенні проблеми, пов'язаної із визначенням строків давності, протягом яких повторне діяння, яке формально підпадає під ознаки складу правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 166-9 КпАП України, повинне розглядатися як злочин, необхідно враховувати, по-перше, часові рамки вчинення особою таких правопорушень, по-друге, момент їх виявлення контролюючими або правоохоронними органами й, по-третє, наявність або відсутність у особи адміністративного стягнення за

попереднє (попередні) таке ж порушення. З огляду на це, необхідно зазначити, що строки давності можуть диференціюватися.

Першим можливим випадком є ситуація, коли особа[1] двічі умисно не надала Уповноваженому органу інформацію про фінансові операції, що підлягають фінансовому моніторингу, і за перше правопорушення її не було притягнуто до адміністративної відповідальності за ч. 1 ст. 166-9 КпАП України.

Згідно з ч. 1 ст. 38 КпАП України адміністративне стягнення може бути накладено не пізніш як через два місяці з дня вчинення правопорушення. Після закінчення зазначеного строку адміністративний проступок визнається таким, що юридично не існує.

Виходячи з цього можна сказати, що умисне неподання Уповноваженому органу інформації про фінансові операції, які підлягають фінансовому моніторингу, може бути визнано повторним і утворювати склад злочину, передбаченого ч. 1 ст. 209-1 КК України, лише в тому разі, якщо воно мало місце до закінчення двомісячного строку давності необхідного для притягнення особи до адміністративної відповідальності за раніше вчинене таке ж правопорушення. При виявленні цих порушень протягом вказаного строку за перше неподання інформації до винної особи мають застосовуватися заходи адміністративного впливу на підставі ч. 1 ст. 166-9 КпАП України, а за повторне умисне вчинення такого ж правопорушення особу слід притягати до кримінальної відповідальності за ч. 1 ст. 209-1 КК України. Разом з тим, при виявленні таких порушень після закінчення двомісячного строку давності, відповідальність повинна наступати лише за повторне правопорушення на підставі ч. 1 ст. 209-1 КК.

Як наступний можливий варіант розгляньмо ситуацію, коли особа двічі умисно не подає Уповноваженому органу ін-

---

[1] Особа (тут і далі) – працівник суб'єкта первинного фінансового моніторинга, відповідальний за здійснення внутрішнього фінансового моніторинга.

формацію про підозрілі фінансові операції, але до вчинення неподання вдруге її було притягнуто до адміністративної відповідальності за ч. 1 ст. 166-9 КпАП України за перше таке ж порушення.

Відповідно до ст. 39 КпАП, якщо особа, піддана адміністративному стягненню, протягом року з дня закінчення виконання стягнення не вчинила нового адміністративного правопорушення, то ця особа вважається такою, що не була піддана адміністративному стягненню.

Таким чином, злочином у контексті ч. 1 ст. 209-1 КК України є вчинення особою умисного неподання Уповноваженому органу інформації про фінансові операції, що підлягають фінансовому моніторингу (подання завідомо недостовірної інформації про фінансові операції, які підлягають внутрішньому або обов'язковому фянансовому моніторингу), протягом року від дня закінчення виконання адміністративного стягнення, що було застосовано до неї за раніше вчинене таке ж діяння.

Яким же чином вчинення особою нового правопорушення впливає на перебіг строку погашення адміністративного стягнення за попередній адміністративний проступок?

Цей строк не може визнаватися таким, що перебігає, оскільки при вчиненні нового правопорушення, особу не можна вважати такою, що виправилася.

Зупинення перебігу зазначеного строку означало би, що частина часу, необхідного для погашення адміністративного стягнення, яка сплила до вчинення особою нового правопорушення, зараховувалася б у строк погашення попереднього проступку, а інша його частина почала би пребігати паралельно зі строком погашення нового адміністративного стягнення. Отже, строк, що залишився для погашення адміністративного стягнення за умисне неподання Уповноваженому органу інформації про фінансові операції, які підлягають фінансовому моніторингу, перебігав би паралельно зі строком погашення судимості за вчинення такого ж правопорушення вдруге.

Таким чином, одна й та ж особа, з одного боку, визнавалася би такою, що встала на шлях виправлення, а з іншого боку, – такою, що не виправилася, оскільки знову вчинила правопорушення.

Вважаємо, що перебіг строку погашення адміністративного стягнення за вчинення проступку, передбаченого ч. 1 ст. 166-9 КпАП України, при повторному умисному вчиненні такого же правопорушення, тобто при вчиненні злочину, передбаченого ч. 1 ст. 209-1 КК України, повинен переривatися й обчислюватися заново від дня виконання покарання, призначеного за злочин.

У ситуації, коли мають місце три й більше факти умисного неподання Уповноваженому органу інформації про фінансові операції, що підлягають фінансовому моніторингу, однією й тією ж особою, за жодне з яких вона не притягалася до кримінальної відповідальності, друге правопорушення, якщо його було вчинено в межах двомісячного строку давності притягнення особи до адміністративної відповідальності за раніше вчинений такий же проступок, або протягом одного року від дня виконання адміністративного стягнення за попереднє аналогічне правопорушення, слід кваліфікувати за ч. 1 ст. 209-1 КК України, кожне же наступне діяння буде утворювати повторний злочин і так само підпадати під ознаки складу, передбаченого ч. 1 ст. 209-1 КК.

Відповідно до 4 ст. 32 КК України, повторність злочинів відсутня, якщо за раніше вчинений злочин особу було звільнено від кримінальної відповідальності або якщо судимість за цей злочин була погашена або знята. Оскільки ч. 1 ст. 209-1 КК України встановлює відповідальність за злочин невеликої тяжкості, то, відповідно до п. 2 ст. 49 КК України, особа звільняється від кримінальної відповідальності, якщо від дня вчинення нею злочину й до дня набрання вироком чинності минуло три роки. Таким чином, умисне неподання Уповноваженому органу інформації про фінансові операції, що підлягають фі-

нансовому моніторингу, так само як і подання завідомо недостовірної інформації про фінансові операції, вчинене після закінчення зазначеного строку, слід розглядати як адміністративний проступок, і до винної особи мають застосовуватися заходи адміністративного впливу на підставі ч. 1 ст. 166-9 КпАП України.

Перелік використаних джерел:

1. Кодекс Украины об административных правонарушениях от 7 декабря 1984 // Право и практика. – 2004. – № 5 (февраль). – С. 168; № 6 (февраль). – С. 3-35.

2. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25-26. – Ст. 131.

3. Закон України "Про внесення змін до кримінального та кримінально-процесуального кодексів України" від 16 січня 2003 р. // Офіційний вісник України. – 2003. – № 6. – Ст. 212.

В.А. Суворкін
здобувач
(Київський національний університет імені Тараса Шевченка)

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ЗАПОБІГАННЯ МИТНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ В УКРАЇНІ

Доступ на ринок Євросоюзу та діяльність на ньому українських економічних операторів можливі за умови виконання Україною взятого на себе зобов'язання наближати національне законодавство до норм європейського права. Вимога адаптації стосується в першу чергу митного законодавства, оскільки норми митного права домінують у структурі європейського права. Вступ української держави до ЄС неможливий без удосконалення механізму застосування правозахисних норм та процедури притягнення до відповідальності за порушення митних правил.

Хоча Митний кодекс ЄС[1] питання відповідальності за порушення його вимог не регулює, залишаючи кожній державі-члену Європейського співтовариства вирішувати ці питання самостійно, в законодавстві країн Європи існує загальний підхід до оцінки порушень митного законодавства співтовариства. І у першу чергу наближенню позицій країн співтовариства відносно закріплення в національному законодавстві підстав настання кримінальної або адміністративної відповідальності за митні правопорушення сприяють і деякі міжнародні конвенції, зокрема Міжнародна конвенція про взаємну адміністративну допомогу для відвернення, розслідування і покарання за митні правопорушення[2].

Новий Митний кодекс України багато в чому відповідає митним нормам та стандартам ЄС. Але митне право співтовариства має і свою внутрішню специфіку, яка, на жаль, не знайшла свого відображення в цьому кодексі. Зокрема, усе більшою мірою у країнах ЄС митний контроль відходить від концепції єдиної для всіх перевірки на кордонах. Митними органами ЄС перевага віддається здійсненню митного контролю і аналізу зовнішньоекономічної діяльності та правильності нарахування митних платежів на постаудитних перевірках, які проводять висококваліфіковані фахівці спеціальних підрозділів – митні аудитори. Саме вони разом з фахівцями підрозділів по боротьбі з митними правопорушеннями стоять на захисті економічних та фінансових інтересів держави. Нині питання організації фінансового митного контролю є досить актуальними. Так, у Франції, до митного законодавства якої наближене українське, діє ступенева система організації митного контролю. Її суть полягає у тому, що по відношенню до суб'єктів зовнішньої торгівлі митними органами здійснюється контроль за двома напрямками: формальний контроль та

---

[1] Council Regulatıons (EEC) № 2913/92 of october 1992 establisning tne community customs code (oficcial journal of tne european communities, volume 35, 19 october 1992.

[2] Міжнародна конвенція про взаємну адміністративну допомогу для відвернення, розслідування і покарання за митні правопорушення (м. Найробі, 1977 р.).

фундаментальний контроль. У момент перетину митного кордону митними органами Франції фундаментально перевіряється близько 5% імпортних та 1% експортних товарів. Решта підлягає контролю протягом 1-3 років після оформлення митних документів. Перевагою такої організації митного контролю є: по-перше, прискорення митного оформлення вантажів під час перетину митного кордону, а по-друге, збільшення ймовірності виявлення митних правопорушень під час подальшого контролю[1].

Проте Митним кодексом України можливість такої форми перевірки закріплено лише статтею 69, якою передбачено можливість здійснення митного контролю товарів та транспортних засобів незалежно від закінчення операцій митного контролю, оформлення та пропуску і виключно за наявності достатніх підстав вважати, що мають місце порушення законодавства України чи міжнародного договору України, укладеного в установленому законом порядку, контроль за виконанням яких покладено законом на митні органи. Це вважати постаудитконтролем неможливо. Отже митні органи України на відміну від митних органів ЄС зорієнтовані на здійснення митного контролю безпосередньо під час митного оформлення. Така позиція українського законодавця орієнтує митні органи України на здійснення митного контролю безпосередньо при митному оформленні товарів, а їх митний контроль після закінчення митного оформлення робити у виняткових випадках.

При цьому навіть у разі прийняття митним органом рішення про поглиблений контроль товару, щодо якого у товаросупровідних документах містяться неправдиві дані, у правопорушника є можливість уникнення відповідальності за порушення митного законодавства. Так, Держмитслужбою України виданий наказ № 174 від 01.04.2002 року[2], який до проведення митного контролю та оформлення товарів надає право

---

[1] Кухаренко Б.Б. Модернизация таможенной службы. – М.: ИЦ "Классика". – 2000. – 352 с.

[2] Наказ Державної митної служби України № 174 від 01.04.02 р., зареєстрований у Міністерстві юстицій України за № 353/6641 від 09.04.02 р.

декларанту провести їх ідентифікаційний огляд. У разі виявлення посадовою особою митного органу, присутньою при здійсненні ідентифікаційного огляду, порушень чинного законодавства, зокрема виявлення невідповідності фактичних даних про товар відомостям, зазначеним у товаросупровідних документах, наказом передбачено вжиття заходів, передбачених законодавством при виявленні порушень. Але юридичні підстави для фіксування виявленого правопорушення у такому випадку відсутні, оскільки наказом встановлено надання митному органу документів для декларування товарів лише після проведення ідентифікаційного огляду, що дозволяє правопорушникові заявити фактичні дані, уникнувши відповідальності за порушення митного законодавства.

Виходячи з цього, з метою запобігання митним правопорушенням і формування сучасної митної політики України, орієнтованої на інтеграцію з країнами Європейського Союзу та світової спільноти, потребує обов'язкового усунення існуюча диспропорція між законодавством України та ЄС.

Н.О. Тімошенко
(Донецький юридичний інститут Луганського державного університету внутрішніх справ)

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВЕ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ВИКОРИСТАННЯ ПІДРОБЛЕНИХ ДОКУМЕНТІВ

Визначаючи зміст поняття "використання", слід зауважити, що вчені-фахівці Ю.А. Кармазін, Є.Л. Стрельцов, М.І. Хавронюк, М.О. Потебенько, доходять висновку, що використання підроблених документів слід розуміти як їх подання (пред'явлення) на підприємства, до установ і організацій незалежно від їх форм власності для придбання певних прав чи звільнення від певних обов'язків, а також надання підробленого посвідчення або документа службовій чи приватній особі з

тією самою метою. Під час пред'явлення документа суб'єкт, видаючи підробку за справжній документ, знайомить з його змістом інших осіб. При цьому підроблений документ залишається у володінні винного (наприклад, пред'явлення підробленого посвідчення водія працівникові ДАІ). Подання документа також передбачає, що певне коло осіб буде ознайомлюватися із змістом підробленого документа. Але підробка не залишається у винного, а передається уповноваженим особам для посвідчення тих чи інших фактів з метою отримання прав або звільнення від обов'язків (наприклад, особа подає на підприємство підроблений документ про закінчення вищого закладу освіти для того, щоб зайняти певну посаду)[1].

Інші автори, наприклад А.В. Кузнецов, дотримується думки, що поняття "використання" охоплює не лише пред'явлення та надання підроблених документів, а і їх збут[2]. Однак, на наш погляд, збут підробленого документа слід вважати як самостійний злочин, передбачений ч. 1 ст. 358 КК та розглядати його як діяння більш небезпечне, ніж використання такого документа. Тому подібне поширене трактування поняття "використання" документів вважаємо недоцільним.

Так, у кримінальному законодавстві Росії, а саме у ч. 3 ст. 327 КК використанням вважається діяння суб'єкта щодо отримання користі, вигоди, ефекту чи інших корисних властивостей документа шляхом його пред'явлення, надання, подання тощо[3]. Таким чином, вимагає вирішення питання про

---

[1] Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / За ред. М.І. Хавронюка, М.І. Мельника. – К.: Каннон; А.С.К., 2001; Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / За ред. Потебенька М.О., Гончаренка В.Г. Особлива частина. – Київ, 2001; Уголовный кодекс Украины: Комментарий / Под ред. Ю.М. Кармазина и Е.Л. Стрельцова. – Издание второе. – Х.: ООО "Одиссей", 2002.

[2] Кузнецов А.В. Ответственность за подлог документов по уголовному праву. – М.: Госюриздат, 1939. – С. 94.

[3] Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации с постатейними материалами и судебной практикой / Под общ. ред. С.И. Никулина. – М.: Менеджер; Юрайт, 2001. – С. 38.

характер використання завідомо підробленого документа. Зрозуміло, що особа може бути притягнута до кримінальної відповідальності лише у разі, якщо завідомо підроблений документ використовується як посвідчення, а також із наміром використати передбачені цим документом права або звільнитися від обов'язків. Інакше кажучи, використання підроблених документів передбачає наявність мети придбати права або звільнитися від обов'язків.

Підроблення документів як злочин, по суті, завжди передбачає використання підроблених документів, якщо заперечувати наявність такої мети, то склад підроблення можливо вбачати і в діяннях особи, яка підробляє документ лише для того, щоб продемонструвати своє мистецтво малювання. Однак, очевидно, що в даному випадку за недоведеності мети подальшого використання такого документа мови про підроблення як злочин бути не може. Наявність мети використання підробленого документа є, таким чином, необхідною ознакою складу підроблення документів. Відсутність такої мети, невстановлення її свідчить про неможливість кваліфікації скоєних діянь як підроблення документів[1].

Вибіркове вивчення кримінальних справ, порушених за ознаками ст. 358 КК України та статистичних даних, свідчить, що більшість документів підробляються з метою використання такого документа – 67,4%, з метою використання іншими особами – 32,6%. У кримінальному законодавстві зарубіжних країн, наприклад, ФРГ, Сан-Маріно, Австралії, мета вказаного складу злочину трактується наступним чином: "Будь-яка особа, котра підробляє документ повністю або вносить зміни до документу, використовує його, з метою отримання користі як для себе так і для іншої особи…[2].

Як свідчить досвід боротьби із злочинами, пов'язаними з підробленням документів в Україні, найпоширенішею метою

---

[1] Поленов Г.Ф. Ответственность за похищение, подделку документов и их использование. – М., 1980. – С. 39-40.

[2] Уголовный кодекс Австралии. – С. 201.

вчинення таких злочинів є користь, тобто бажання незаконного збагачення.

На наш погляд, корисною метою при підробленні може бути прагнення особи до збагачення або уникнення майнових витрат чи обов'язків.

Вищесказане дає можливість сформулювати визначення поняття використання завідомо підробленого документа. Під такою дією слід розуміти пред'явлення або подання підробленого документа чи посвідчення до установ, підприємств, організацій незалежно від форм власності, або службовій чи приватній особі, з корисною метою або інших побуждений, що дозволяє придбати певні права або звільнитися від обов'язків.

Враховуючи викладене, пропонуємо внести зміни до ч. 3 ст. 358 КК України наступного характеру: – Використання завідомо підробленого документа з корисною метою або інших спонукань.

О.О. Титаренко
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ СТ. 204 КК УКРАЇНИ ТА ШЛЯХИ ЇХ УСУНЕННЯ

Прийняття чинного Кримінального кодексу України (далі КК) сприяло з одного боку вирішенню деяких проблем, пов'язаних з декриміналізацією окремих діянь, усуненню "мертвих" норм, а з іншого – поставило ще і нові проблеми. Як правило вони стосуються питань кваліфікації, термінології, яка використовується в кодексі та видів покарань. Останнім часом на більшість таких проблем вказується в роботах багатьох вітчизняних вчених[1].

[1] Проблеми кримінального права: Монографія. – Д.: Юрид. акад. Мін-ва внутр. справ, 2003. – 200 с.; Новий Кримінальний кодекс України: Питання застосування і вивчення: Матер. міжнар. наук.-практ. конф. 25-26 жовтня 2001 р. / Редкол.: Сташис В.В. та ін. – К. – Х.: "Юрінком Інтер", 2002. – 272 с.

Особливе занепокоєння викликають також і проблеми з застосовуванням кримінально-правових заходів боротьби зі злочинами у сфері господарської діяльності. Існуючи недоліки в даній сфері суттєво впливають на стан економічної безпеки нашої держави.

Одним із приоритетних напрямків кримінально-правової протидії господарським злочинам є боротьба з незаконним виготовленням та реалізацією фальсифікованих алкогольних напоїв та тютюнової продукції на території України. Так, продовж 2004 р. на ринку лікеро-горілчаної продукції виявлено 18,2 тис. порушень чинного законодавства. Припинено діяльність 277 "підпільних" цехів, скасовано понад 1 тис. та призупинено дію 1,1 тис. ліцензій на право оптової і роздрібної реалізації спирту та алкогольної продукції. Порушено 2,6 тис. (+2,5 раза) кримінальних справ, у т.ч. 1,9 тис. за фактами незаконного виготовлення, зберігання, транспортування або збуту фальсифікованих алкогольних напоїв, 220 – незаконного використання акцизних марок та 28 – виготовлення недоброякісної продукції. Вилучено понад 4,7 млн. пляшок фальсифікованих лікеро-горілчаних напоїв на суму 24,6 млн. грн., 8,6 млн. пляшок цієї продукції на суму 47,1 млн. грн. знято з реалізації[1].

Згідно з чинним законодавством можна виділити адміністративно-правові та кримінально-правові заходи протидії незаконному виготовленню та реалізації фальсифікованих алкогольних напоїв та тютюнової продукції. Так, у Кодексі України про адміністративні правопорушення (КпАПУ) ст. 177-2 передбачена відповідальність за "Виготовлення, придбання, зберігання або реалізацію фальсифікованих алкогольних напоїв або тютюнових виробів", а у КК ст. 204 передбачена відповідальність за "Незаконне виготовлення, зберігання, збут або транспортування з метою збуту підакцизних товарів"[2]. Порівняльний аналіз цих статей показує,

---

[1] Стан правопорядку в Україні, результати діяльності ОВС за 2004 рік: основні проблеми, прогноз / Аналітичні матеріали, Головний штаб МВС. – К, 2005. – С. 14.

[2] Кримінальний Кодекс України: Офіц. видання. – К.: Концерн "Видавничий Дім "Ін Юре", 2004. – 240 с.; Кодекс України про адміністративні правопорушення. – Х.: ТОВ "Одіссей", 2004. – 272 с.

що диспозиція ч. 1 ст. 204 КК містить у собі більшість елементів об'єктивної сторони адміністративного правопорушення за ст. 177-2 КпАПУ, що викликає труднощі при їх застосуванні правоохоронними органами. На цю проблему також звертають увагу П. Коляда та О.О. Дудоров[1]. За аналізованим нормами законодавець передбачив відповідальність за наступні дії, які здебільшого збігаються: 1) за придбання незаконно виготовлених (фальсифікованих) алкогольних напоїв чи тютюнових виробів з метою збуту (ч. 1 ст. 204 КК та ч. 1 ст. 177-2 КпАП); 2) за зберігання незаконно виготовлених (фальсифікованих) алкогольних напоїв чи тютюнових виробів з метою збуту (ч. 1 ст. 204 КК та ч. 1 ст. 177-2 КпАП); 3) за реалізацію (збут) незаконно виготовлених (фальсифікованих) алкогольних напоїв чи тютюнових виробів (ч. 1 ст. 204 КК та ч. 2 ст. 177-2 КпАП).

В цілому маємо певну колізію норм. За схожі діяння законодавець встановив як адміністративну, так і кримінальну відповідальність. Щодо вирішення цієї проблеми вченими пропонуються певні підходи, наприклад: виключення відповідальності за ст. 177-2 КпАП або з урахуванням вимог ч. 2 ст. 9 КпАП застосовувати в переважній більшості ст. 204 КК тощо. Але повністю погодитись з такими пропозиціями не можна тому, що це робить ст. 177-2 КпАП фактично "мертвою" нормою.

На мій погляд необхідно законодавцю більше зосередити увагу на визначення розмірів незаконно виготовленої (фальсифікованої) алкогольної продукції та тютюнових виробів. Саме розмір буде суттєво впливати на визначення ступеня суспільної небезпеки діянь зазначених вище. Є різниця коли було незаконно виготовлено та реалізовано 5 пляшок горілки, а коди 50, 100 та більше. Саме розмір реалізованої продукції, отриманого прибутку покладено в основу відмежування деяких злочинів у сфері господарської діяльності від адміністра-

---

[1] Коляда П. Коли теорія розходиться з практикою // Юридичний вісник України. – 2002. – № 16; Дудоров О.О. Злочини у сфері господарської діяльності: кримінально-правова характеристика: Монографія. – К.: Юридична практика, 2003. – С. 204-237.

тивних правопорушень (ст. 164 КпАП та ч.1 ст. 202 КК; ст. 164-13 КпАП та ст. 203-1 КК тощо).

В.В. Топчій
здобувач
(Київський національний університет імені Тараса Шевченка)

ОКРЕМІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НАЙМАНИХ ПРАЦІВНИКІВ НА УЧАСТЬ У СТРАЙКУ ЗА КК УКРАЇНИ

Трудове законодавство крім "загального" конституційного права на працю містить ще і інші елементи права на працю, які реалізуються в процесі виникнення та реалізації саме трудових правовідносин. Такі права як право на страйк, право на відпочинок, право на об'єднання у професійні спілки з метою захисту своїх трудових прав та інтересів (ст.ст. 36, 44, 45 Конституції України), прямо в ст. 43 Конституції не передбачені, але що стосується таких прав як право на страйк та право на відпочинок, то слід відмітити, що в тексті вказаних статей підкреслено, що такі права належать саме тим особам, які працюють. Неузгодженість в термінології, яка вживається законодавцем в Конституції України та в законодавстві про працю, породжує певні питання при застосуванні окремих норм. Не є зрозумілим, про чиї права йде мова в ст. 43 Конституції України – про права всіх осіб (людей) чи тільки громадян України і, таким чином, якщо ми розглядаємо право на страйк як складову частину трудових прав, то чи мають право на страйк іноземці та особи без громадянства, які працюють в Україні? Право на страйк офіційно визнане Європейською соціальною хартією, що була прийнята Радою Європи 18 жовтня 1961 року і набрала чинності з 26 лютого 1965 року. Хартія прямо визнала право на страйк. Зокрема, в ч. 4 ст. 6 Хартії передбачене право трудящих і роботодавців на колективні дії у випадку конфліктів інтересів, включаючи пра-

во на страйк, за умови додержання зобов'язань, які можуть випливати з укладених раніше колективних договорів. Таким чином, право на страйк – це колективне право і належить воно не окремій особі, а колективному суб'єкту, а право на участь у страйку є суб'єктивним правом окремого працівника.

Рішення про оголошення страйку на підприємстві приймається за поданням органу профспілкової або іншої організації найманих працівників, уповноваженої представляти їх інтереси, загальними зборами (конференцією) найманих працівників шляхом голосування і вважається прийнятим, якщо за нього проголосувала більшість найманих працівників або дві третини делегатів конференції. Рішення про оголошення страйку оформляється протоколом. Власник або уповноважений орган має право звернутися до суду із заявою про визнання страйку незаконним. Справа щодо цієї заяви повинна бути розглянута судом не пізніше як у семиденний строк. Рішення суду про визнання страйку незаконним зобов'язує учасників страйку прийняти рішення про припинення або відміну оголошеного страйку, а працівників розпочати роботу не пізніше наступної доби після дня вручення копії рішення суду органові (особі), що очолює страйк.

Норма, яка міститься в ст. 174 КК України, спрямована на охорону конституційного права найманих працівників на участь у законному страйку. Перешкодити, примусити здійснити чи не здійснити право можна тільки ту особу, яка цим правом наділена відповідно до закону. Право на участь у страйку працівники можуть не мати з двох причин: по-перше, визнання страйку незаконним і, по-друге, обмеження цього права, яке міститься в законах, які регулюють трудову діяльність окремих категорій працівників. Окремі категорії працівників взагалі права на страйк не мають: працівники правоохоронних органів, Збройних Сил України, органів державної влади, працівники медичних органів тощо. Тому участь у страйку цих категорій працівників завжди буде незаконним. Незаконним буде вважатися також страйк, який не відповідає вимогам ст. 22

Закону України від 3 березня 1998 р. "Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)".

Участь у незаконному страйку не слід вважати реалізацію права на страйк, адже цього права дана категорія працівників взагалі не має відповідно до законодавства.

З іншого боку, законодавець не до кінця послідовний у встановленні кримінальної відповідальності щодо осіб, які порушують право на працівників на участь у страйку. На нашу думку, більш суспільно-небезпечним ніж примушування окремого працівника до участі у страйку або перешкоджання участі у страйку є дії, які полягають в організації незаконного страйку. Ст. 32 Закону України "Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)" передбачає норму, у відповідності до якої особи, які є організаторами страйку, визнаного судом незаконним, або які не виконують рішення про визнання страйку незаконним, а так само особи, які перешкоджають припиненню незаконного страйку, притягаються до дисциплінарної або адміністративної відповідальності.

Вважаємо, що доповнення ст.174 КК України спеціальною нормою, яка передбачала-б встановлення кримінальної відповідальності за подібні дії, а саме за організацію страйку, визнаного судом незаконним, та за невиконання рішення про визнання страйку незаконним послужило-б вдосконаленню нормативного рівня механізму кримінально-правової охорони трудових прав найманих працівників.

О.В. Ус
кандидат юридичних наук
(Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого)

ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ ВИБОРЧОГО ЗАКОНОДАВСТВА

1. Суттєве змінення регламентації виборчих процесів в Україні сприятиме зростанню законності та чесності виборів.

Водночас типовою залишається ситуація системних порушень законодавства під час виборчих перегонів. З метою їх усунення в новому законодавстві про вибори більш детально регламентовані окремі стадії виборчого процесу та вирішені інші проблеми на які звертали увагу як учасники виборчих перегонів, так і правозастосувачі. Проте аналіз чинного законодавства свідчить про недосконаліть окремих його норм, зокрема положень про відповідальність.

За результатами дослідження, проведеного експертами Інституту прикладних і гуманітарних досліджень (м. Харків), відповідальність за порушення виборчого законодавства має незначний превентивний вплив (38,5%) або носить формальний характер (32,7%) Встановлення кримінальної відповідальності, на думку респондентів, має більш превентивне значення (27,3%) ніж встановлення адміністративної відповідальності (12,4%). Третина респондентів (30,7%) навіть висловилися за доцільність посилення кримінальної відповідальності.

2. Кримінальна відповідальність за порушення виборчих прав передбачена у статтях 157-159 КК, серед них: перешкоджання здійсненню виборчого права, неправомірне використання виборчих бюлетенів, підлог виборчих документів або неправильний підрахунок голосів чи неправильне оголошення результатів виборів, порушення таємниці голосування. Суспільна небезпечність цих злочинів полягає у тому, що вони посягають на основні демократичні засади виборчого процесу: рівне виборче право, добровільність участі у виборах, вільне волевиявлення виборця, таємниця голосування, особисте голосування та ін.

При застосуванні зазначених норм КК виникають певні проблеми, які стосуються особливостей юридичних складів цих злочинів. Так, більшість вчених (І.О. Зінченко, М.І. Мельник, Л.П. Медіна й ін.) потерпілими від злочину, передбаченого ст. 157 КК ("Перешкоджання здійсненню виборчого права") визнають виборців, кандидатів на виборні посади, а також осіб, які забезпечують реалізацію виборчих прав громадян,

наприклад, членів виборчих комісій, довірених осіб кандидатів, офіційних спостерігачів тощо. Таким чином, вплив на члена виборчої комісії з метою перешкодити реалізації виборчого права громадян України тягне настання кримінальної відповідальності за ст. 157 КК. Водночас у Кодексі України про адміністративні правопорушення (КУпАП) встановлена відповідальність за втручання в роботу виборчих комісій, що перешкоджає виконанню ними обов'язків, пов'язаних з реєстрацією кандидатів у Президенти України або депутати, підрахунком голосів чи визначенням результатів або підбиттям підсумків виборів (ч. 3 ст. 186-2 КУпАП). Така законодавча регламентація ускладнює відмежування злочину від адміністративного правопорушення, і будь-яке рішення щодо притягнення особи до відповідальності буде спірним.

Схожа ситуація виникає й у разі видачі членом дільничої виборчої комісії виборчого бюлетеня для голосування за іншу особу. За вчинення такого діяння передбачена як адміністративна (ч. 2 ст. 186-2 КУпАП "Видача членом дільничої виборчої комісії виборчого бюлетеня для голосування за іншу особу"), так і кримінальна відповідальність (ч. 1 ст. 158 КК "Видача членом виборчої комісії виборчого бюлетеня будь-якій особі з метою надання їй можливості проголосувати за іншу особу..."). На сьогодні відсутні критерії відмежування цих складів правопорушень, а відтак відсутня єдина практика притягнення особи до відповідальності за вчинене правопорушення.

3. Відповідно до положень КК, перешкодити вільному здійсненню виборчого права можна як насильством, обманом, погрозами, підкупом, так і іншим чином, тобто будь-яким способом. Як в теорії кримінального права, так і на практиці складнощі виникають при аналізі такого способу як підкуп (надання грошей, інших цінностей, будь-яких переваг, благ тощо, як винагорода за зміну свого волевиявлення або відмову від участі у виборах). Оскільки підкуп розглядається як спосіб перешкоджання вільному здійсненню виборчого права, то і результатом його застосування є спотворення реалізації гро-

мадянами права обирати чи бути обраними. У зв'язку з цим "винний" може підлягати відповідальності лише у випадку, якщо підкуп перешкодив (не дав) можливості громадянину реалізувати своє виборче право. Проте кожна особа сама обирає свою поведінку в тій чи іншій життєвій ситуації, і тому саме від неї залежить чи вплине цей підкуп на зміст волевиявлення чи ні. В такій ситуації оцінка поведінки потерпілого лежить не тільки за межами кримінального права, а й за межами правової оцінки. Крім того, практично неможливо довести, що підкуп виборця перешкодив вільному здійсненню виборчого права і не вплинув на результати голосування або виборів (оскільки ч. 1 ст. 157 КК вимагає саме цього).

Водночас особа може застосувати підкуп з метою перешкоджання роботі виборчої комісії для того, щоб її члени не виконували або неналежним чином виконували свої обов'язки. У такій ситуації підкуп і буде способом перешкоджання здійсненню громадянином виборчого права, навіть якщо це в кінцевому рахунку не вплинуло на результати голосування або виборів.

4. Деякі положення КК не завжди узгоджені з нормами виборчого законодавства. Так, у диспозиції ст. 159 КК закріплено, що "умисне порушення таємниці голосування під час проведення передбачених законом України виборів...". Однак проведення виборів в Україні регламентується виборчим законодавством, яке становить низка законів та інших нормативно-правових актів. Тому доцільно було б замінити слова "передбачених законом України виборів" на "передбачених законами України" або "передбачених законодавством України про вибори". Термін "завідомо неправдиве оголошення результатів виборів" з метою уніфікації КК та законодавства про вибори необхідно замінити на "завідомо неправдиве оприлюднення результатів виборів".

Усунення недоліків регламентації відповідальності за порушення виборчого законодавства мінімізує чисельні порушення законодавства про вибори, сприятиме оптимізації виборчого процесу та забезпеченню реалізації виборчих прав громадян.

С.В. Хилюк
аспірант
(Львівський національний університет імені Івана Франка)

РОЗВИТОК ВЧЕННЯ ПРО ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ В ДОКТРИНІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА НЕЗАЛЕЖНОЇ УКРАЇНИ

Враховуючи, що посягання на власність стали об'єктом кримінально-правової регламентації ще з часів дії законника царя Хамураппі, даний інститут належить до найбільш досліджених в теорії кримінального права. Це не означає, що всі проблемні питання кримінально-правової охорони власності вирішені однозначно і безапеляційно. Розвиток суспільства породжує нові питання, на які наука кримінального права повинна давати відповіді. Тому постала об'єктивна необхідність проведення комплексних наукознавчих досліджень кримінально-правової охорони власності для з'ясування, які питання постановлені та вирішені; визначити постановлені проблеми, які спірно вирішуються науковцями; виділити нерозв'язані проблемні питання, які не піддавалися науковому обговоренню; відобразити динаміку розвитку наукових досліджень у цій сфері.

За період з 1991 в Україні злочини проти власності стали темою 6 кандидатських дисертацій, майже 100 публікацій в періодичних виданнях, а також 5 монографій та навчальних посібників.

Кримінальних кодекс 1960 року диференціював кримінальну відповідальність за злочини проти власності залежно від форми власності, відповідні злочини були передбачені різними главами Особливої частини. Така ситуація не відповідала, теоретичним положенням кримінального права, зокрема вченню про родовий об'єкт, а також ст. 13 Конституції України, яка закріплювала рівність усіх форм власності. На цей недолік кримінального законодавства звертали увагу науковці[1]

[1] Матышевский П.С. К вопросу о кодификации законодательства Украины о преступлениях против собственности // Проблеми юридичноъ науки та правоохоронноъ практики: Зб. наук. праць. – К., 1994. – С. 19.

та практичні працівники[1], і в новому КК України 2001 року він був усунутий, хоча приводів до дискусій стосовно злочинів проти власності не поменшало.

Найбільша дискусія серед науковців розгорнулася з приводу доцільності використання термінів "розкрадання" та "викрадення", їх визначення та співвідношення. Перша група вчених вважає, за доцільне збереження в КК України поняття розкрадання, як родового поняття для позначення всіх форм умисного незаконного звернення певним способом державного, колективного чи приватного майна в свою користь або користь інших осіб з корисливим мотивом[2]. Друга група вчених вважає однією з насправді революційних законодавчих новел вилучення з тексту КК давно усталеного в теорії кримінального права терміна розкрадання [3]. Компромісну позицію зайняв Мельник М.І. Він, класифікуючи злочини проти власності, злочини, передбачені ст.ст. 185-191, об'єднав в одну групу. Підставою для цього стала наявність у всіх названих складах злочинів спільної ознаки об'єктивної сторони, а саме діяння у вигляді протиправного корислиого обернення на свою користь чи користь інших осіб чужого майна, яке заподіює прямому шкоду власникові і здійснюється поза його волею[4]. Тобто злочини передбачені ст.ст. 185-191 КК України він визначив як форми розкрадання, не використавши при цьому, дискусійного терміну "розкрадання." Підсумовуючи, наведену дискусію, зазначу, що не зважаючи на втрату статусу законодавчого, поняття "розкрадання" зберігається в теорії кримінального права, так як воно допомагає розкрити характерні ознаки, які притаманні усім формам і видам розкрадань, сприяє їх роз-

---

[1] Репешко П. Кримінально-правовий захист права власності в Україні // Право України. – 1997. – № 6. – С. 36.

[2] Матышевский П.С. Преступления против собственности и смежные сним преступления. – К., 1996. – С. 44

[3] Кундеус В. Поняття викрадення у кримінальному праві // Українське право. – 2002. – № 1. – С. 210-212.

[4] Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / За ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. – К.: Атіка, 2003. – С. 416-417.

межуванню з іншими злочинами тощо. Критика ж цього поняття зводиться переважно лише до критики самого терміну, хоча адекватного його замінника критикуючи запропонувати не можуть[1].

Дискусії точаться і навколо поняття "викрадення". П.С. Матишевський зазначав, що поняття "викрадення" тотожне поняттю "розкрадання", а тому теоретично недоцільно і практично невиправдано його виділяти[2]. Про співвідношення "викрадення" і "розкрадання" як частини і цілого писав В.О. Навроцький, так як поняттям викрадення охоплюється лише дві форми розкрадання[3]. Кундеус В. стверджує, що співвідношення "викрадення" і "розкрадання" можна зобразити у вигляді системи двох кіл, що перетинаються[4].

Нема єдності у підходах до визначення предметів злочинів проти власності. Одні вважають, що предметом розкрадання, в тому числі і таких його форм, як крадіжка, грабіж і розбій можуть бути як рухомі речі так і нерухоме майно[5], інші – що крадіжка, грабіж, розбій щодо нерухомості неможливі[6]. Каменем спотикання в теорії кримінального права стала електроенергія. Є позиція, відповідно до якої електроенергія не може бути предметом розкрадання, так як не наділена фізичною ознакою[7]. На противагу, наведеній думці Кузнецов В.В. ще в 2000 році

---

[1] Кундеус В. Поняття викрадення у кримінальному праві // Українське право. – 2002. – № 1. – С. 210-212.

[2] Матышевский П.С. Преступления против собственности и смежные сним преступления. – К., 1996. – С. 50.

[3] Навроцький В.О. Кримінальне право. Особлива частина: Курс лекцій. – К.: Знання, 2000. – С. 244, 247.

[4] Кундеус В. Поняття викрадення у кримінальному праві // Право України. – 2002. – № 8. – С. 108.

[5] Матышевский П.С. Преступления против собственности и смежные сним преступления. – К., 1996. – С. 26.

[6] Кундеус В.Г. Кримінально-правова характеристика викрадення: Автореф. дис. ... к.ю.н. / Національний університет внутрішніх справ України. – Х., 2004. – С. 15.

[7] Навроцький В.О.Чи можна вкрасти електроенергію? // Предпринимательство, хозяйство и право. – 2000. – № 8. – С. 45-47.

пропонував доповнити КК України статтею "Розкрадання електроенергії чи електроносіїв", пояснюючи це тим, що визнання електроенергії предметом крадіжки цілком відповідає ЗУ "Про електроенергетику"[1]. Проте як завжди останнє слово залишається за законодавцем, який у 2005 році доповнив КК України ст. 188-1 "Викрадення електричної або теплової енергії шляхом її самовільного використання". На даному етапі є пропозиції віднести до предметів крадіжки комп'ютерну інформацію (яка не є інтелектуальною власністю), безготівкові гроші, "електронні" банківські картки, релігійні святині[2].

У літературі вже давно зустрічалися твердження, про необхідність чіткого визначення нижньої межі розкрадання для всіх форм власності, але нижня межа у сумі 393 (що перевищує розмір мінімальної заробітної плати) гривні, та ще й в додачу декриміналізація крадіжки з проникненням в приміщення чи інше сховище здивувало багатьох[3].

У сфері кримінально-правової охорони власності найбільшу складність для суддів становлять питання розмежування суміжних складів злочинів, зокрема мова йде про грабіж і шахрайство, грабіж, розбій і вимагання, кваліфікований склад вимагання та окремі склади злочинів проти життя та здоров'я, вимагання від примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань тощо[4]. За останні 14 років наведеним вище проблемам було присвячено лише дві статті[5].

---

[1] Кузнецов В.В. Кримінально-правові норми про відповідальність за крадіжку як інститут кримінального законодавства: Автореф. дис. ... к.ю.н. / Національна академія внутрішніх справ України. - К., 2000. - С. 11.

[2] Див.Див. там само. - С. 13.

[3] Побач В. Декриміналізація розкрадання за новим законодавством // Прокуратура, людина, держава. - 2005. - № 8. - С. 36-40.

[4] Узагальнення практики розгляду судами м. Києва кримінальних справ про корисливі злочини проти власності // Адвокат. - 2004. - № 8. - С. 45-56.

[5] Мельник М. Відмежування вимагательства від розбою і насильственного грабежу // Радянське право. - 1991. - № 10. - С. 30-33.; Дьоменко С.В. Деякі проблеми відмежування вимагання від суміжних складів злочинів та кваліфікації за сукупністю // Бюлетень Міністерства юстиції України. - 2003. - № 10. - С. 30-39.

Актуальною темою наукового дослідження в останні роки стала кримінальна відповідальність за дії по заволодінню майном шляхом використання банківських "смарт-карток". На сьогоднішній день домінує позиція, що такі дії слід кваліфікувати як шахрайство[1]. Такий висновок не безспірний, так як постає питання, чи обман операційної системи банківського комп'ютера можна вважати способом шахрайства, передбаченого ст. 190 КК України. Хто в такому випадку буде тим потерпілим, що добровільно передає своє майно шахраю, будучи впевненим, що такий вчинок відповідає його власним інтересам? І хоча до розв'язання спірних питань кваліфікації вказаних діянь ще далеко, позитивним є те, що наука кримінального права намагається не відставати від змін у суспільному житті та своєчасно аналізувати нові для кримінального права питання, які ставить практика.

На разі ще чекають ґрунтовного наукового аналізу ряд новел КК України, а саме ст. 188 КК Україну, яку нерідко називають зайвою, ст. 188-1 ч. 3 ст. 190 шахрайство шляхом незаконних операцій з використанням електронно-обчислювальної техніки, ст. 194-1, ст. 195 КК України.

На відміну від інших інститутів Особливої частини кримінального права України значна увага науковців приділяється питанням караності злочинів проти власності. Існують діаметрально протилежні погляди на визначення видів та обсягів покарань за злочини проти власності. Так, П.С. Матишевський вважав, що невідворотність та суворість покарання в умовах зростання злочинності повинна посилюватися[2]. Є й протилеж-

---

[1] Азаров Д.С. Окремі проблеми кваліфікації шахрайства, вчиненого шляхом незаконних операцій з використанням електронно-обчислювальної техніки // Адвокат. – 2004. – № 5. – С. 11-13; Берзін П.С. Кримінально-правова класифікація шахрайських дій з використанням банківських "смарт-карток" // Науково-практичні коментарі. – 2002. – № 5. – С. 93-97; Берзін П.С. Суб'єктивна сторона шахрайства, що вчиняється з використанням підроблених банківських платіжних карток // Науково-практичні коментарі. – 2003. – № 1. – С. 36-43.

[2] Матышевский П.С. Преступления против собственности и смежные сним преступления. – К., 1996. – С. 184.

на позиція: вказується, що за злочини проти власності корисливої спрямованості покарання повинно мати економічний, матеріальний характер[1]. У той час як у розділі VI Особливої частини КК України 84% від загальної кількості санкцій становить покарання у вигляді позбавлення волі[2].

Аналізуючи розвиток вчення про злочини проти власності за період з 1991 року можна зробити такі висновки: інститут кримінально-правової охорони власності є одним з найбільш розвинутих в теорії кримінального права, і українська наука в повній мірі використовує надбання попередників; впродовж 90-х років минулого століття криміналісти одностайно вимагали в законодавця приведення кримінального законодавства у відповідність з конституційними положеннями про рівність усіх форм власності; найбільша дискусія серед науковців розгорнулася з приводу доцільності використання терміну "розкрадання", його визначення та співвідношення з "викрадення"; в науці дискутується питання розширення предмета злочинів поти власності; правозастосовна практика потребує науковообґрунтованих рекомендацій щодо розмежування суміжних складів злочинів проти власності, але це питання поки що очікує ґрунтовного наукового аналізу; потребують наукового осмислення, зміни внесенні в розділ VI КК України з 2001 року; зроблено перші кроки на шляху вирішення складного питання, пов'язаного з кваліфікацією заволодіння чужим майном шляхом використання банківських електронних платіжних карток; в літературі активно обговорюються питання зміни санкцій за злочини проти власності з метою підвищення їх ефективності; наукознавчі дослідження вказаного інституту варто продовжувати, так як це необхідна умова подальшого

---

[1] Шалгунова С. Покарання за корисливі злочини в проекті Кримінального кодексу України // Право України. – 1999. – № 12. – С. 71.

[2] Філей Ю.В. Застосування покарання у виді позбавлення волі в санкціях за злочини проти власності // Право і безпека. – 2005. – № 41. – С. 103.

розвитку і вдосконалення кримінальної відповідальності за злочини проти власності.

С.М. Школа
кандидат юридичних наук
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ПРАВА ЖЕРТВИ ЗЛОЧИНУ ПРИ ЗВІЛЬНЕННІ ВИНУВАТОГО ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ НА ПІДСТАВІ ЗАКОНУ УКРАЇНИ "ПРО АМНІСТІЮ"

Амністія не звільняє від обов'язку, покладеного на винного вироком суду, відшкодувати заподіяну злочином шкоду. Потерпілі, котрі зазнали матеріальних втрат від злочину, вправі при провадженні у кримінальній справі пред'явити до обвинуваченого цивільний позов, який розглядається судом одночасно з кримінальною справою. Таким правом наділені і юридичні особи (підприємства, установи чи організації) як цивільні позивачі.

Розгляд цивільного позову разом з кримінальною справою має свої переваги. Вони полягають у тому, що більш повно, всебічно й об'єктивно досліджуються обставини справи, оскільки розмір завданої шкоди, як правило, впливає на кваліфікацію злочину, на вид покарання та інші важливі обставини; цивільному позивачу полегшується доказування підстав і розміру цивільного позову, тому що характер і розмір шкоди, завданої злочином, а також розміри витрат закладу охорони здоров'я на стаціонарне лікування потерпілого від злочинного діяння належать до обставин, що підлягають доказуванню у кримінальній справі (ст. 64 КПК України); позивач звільняється від сплати державного мита; такий порядок сприяє більш швидкому задоволенню позовних претензій.

Проте акт амністії, якщо він усуває застосування покарання за вчинене діяння, виключає провадження у кримінальній

справі. У цьому разі громадянин або юридична особа фактично позбавляються прав цивільного позивача у кримінальному судочинстві.

Отже, захист прав цивільного позивача у кримінальній справі – це надзвичайно актуальна проблема, що безпосередньо пов'язана з правами людини і тому заслуговує на особливу увагу.

Ми вважаємо, що права жертви злочину при звільненні винуватого від кримінальної відповідальності на підставі закону України про амністію потребують більш повного, реального й ефективного забезпечення. Суд має прислухатися до думки потерпілого й обов'язково вирішувати питання про цивільний позов у процесі розгляду кримінальної справи, а не в цивільно-правовому порядку. Це повною мірою стосується і юридичної особи як цивільного позивача.

До умов застосування амністії необхідно віднести відшкодування не лише матеріальних збитків, а й моральної шкоди. Поряд з цими обставинами вирішенню підлягають питання про відшкодування витрат на стаціонарне лікування особи, яка потерпіла від злочину, та судових витрат. Лише при відшкодуванні всіх збитків і витрат, завданих потерпілому, юридичним особам і державі, особа може бути амністована. Відшкодування збитків або усунення шкоди може бути здійснене не лише винним, але й іншими особами (наприклад, родичами, близькими). Отже, до осіб, яких звільняють від кримінальної відповідальності за амністією має бути пред'явлено повний "соціальний рахунок" з відповідним коефіцієнтом. Саме такий порядок треба законодавчо встановити для всіх випадків звільнення особи від кримінальної відповідальності.

Вирішуючи питання про звільнення винуватої особи від кримінальної відповідальності у зв'язку з амністією, необхідно враховувати протиправний віктимний фактор. Якщо поведінка потерпілого стимулювала посягання, то амністія

застосовується (у порядку de lege ferenda) незалежно від того, чи винуватий відшкодував потерпілому завдані збитки, чи ні. Це – випадки заподіяння потерпілому певної шкоди при перевищенні меж необхідної оборони, перевищенні заходів, необхідних для затримання злочинця (ст. 118, 124 КК України), або в стані сильного душевного хвилювання, що раптово виникло внаслідок протизаконного насильства, систематичного знущання або тяжкої образи з боку потерпілого (ст. 116, 123 України).

Пленум Верховного Суду України у постанові від 2 липня 2004 р. № 13 "Про практику застосування судами законодавства, яким передбачені права потерпілих від злочинів" звернув увагу судів на те, що послідовне і неухильне додержання в усіх стадіях кримінального судочинства вимог кримінально-процесуального законодавства у сфері захисту прав потерпілих від злочинів є однією з важливих умов здійснення встановленого ст. 55 Конституції України права громадян на судовий захист від протиправних посягань. Утім, слід зазначити, що в Конституції України широко використовуються такі поняття, як "підозрюваний", "обвинувачений", "підсудний" (зокрема, ст. 63), а поняття "потерпілий" взагалі не згадується. Кримінально-процесуальний кодекс України також приділяє недостатньо уваги особі потерпілого. Однією з істотних вад кримінально-процесуального законодавства (ст. 49 КПК України) є відсутність у переліку прав потерпілого права на відшкодування шкоди, що завдана йому злочином.

Професор М.И. Коржанський справедливо зазначає, що головною суспільною метою кримінального закону України, його суспільно-політичним завданням повинен бути захист – це закон захисний, а не кримінально-караний. Кримінальний кодекс України має захищати насамперед людину, як найважливішу, найвищу суспільну цінність. Для цього необхідно належною мірою, всіма засобами захищати життя людини, її

здоров'я, власність, права та свободи, волю, честь, гідність, фізичну та моральну недоторканність, а також інші, не заборонені законом, її інтереси. Кримінально-правовий захист особи має бути надійним, реальним, повним і всебічним.

Відсутність у кримінальному законі спеціальних норм про захист і відшкодування порушених прав потерпілого, про повне відшкодування завданої злочином шкоди робить злочинну діяльність вигідною, занадто прибутковою. Принцип повного відшкодування завданої злочином шкоди є частковою реалізацією нової концепції кримінального закону – концепції захисту, заміни караючої функції на функцію захисту, поновлення порушених прав та інших інтересів особи. Карати – щоб захистити, а не карати – щоб покарати.

З урахуванням викладеного і спираючись на міжнародно-правові документи (зокрема, Декларацію основних принципів правосуддя для жертв злочинів і зловживання владою, згідно з якою потерпілі особи мають право на швидку компенсацію за заподіяну їм шкоду відповідно до національного законодавства), базуючись на положеннях вітчизняного кримінального законодавства, а також матеріалах судової практики з питань застосування амністії, ми пропонуємо закріпити в Кримінальному кодексі України норму про незастосування амністії щодо осіб, винуватих у вчиненні злочину, які не відшкодували завдані збитки громадянам, юридичним особам або державі. Норма могла б мати таку редакцію:

"Особа звільняється від кримінальної відповідальності на підставі закону України про амністію лише в тому разі, якщо вона повністю відшкодувала завдані нею збитки і витрати громадянам, юридичним особам або державі. Розмір цивільного позову, пред'явленого у кримінальній справі, охоплює безпосередньо шкоду, що завдана злочином (із застосуванням коефіцієнта 3), моральну шкоду, витрати на стаціонарне лікування особи, яка потерпіла від злочину, судові витрати. Завдана злочином шкода за будь-яких умов підлягає відшкодуванню в повному обсязі".

В.М. Шкут
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ЗАГАЛЬНИЙ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ПОРУШЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО БЮДЖЕТНУ СИСТЕМУ УКРАЇНИ

Перехід України до ринкових відносин поряд з позитивними зрушеннями в економічній системі країни характеризується рядом негативних тенденцій. Найбільш сприятливий цей період для розквіту економічної злочинності. Під загрозою опинились бюджетні кошти, як предмет легкого збагачення.

З боку науковців та практиків зростає інтерес до злочинів у бюджетній сфері, робляться спроби теоретичного, наукового та законодавчого вдосконалення діяльності по боротьбі з цими злочинами.

Обов'язковою ознакою бюджетної політики є вимога чітко дотримуватися збалансованості доходної і видаткової частин бюджетів. Видатки бюджетів повинні формуватись з урахуванням наявності бюджетних коштів в їх доходній частині. Так як економіка і фінанси України переживають серйозну економічну кризу, на бюджетну систему негативно впливають зростаюча інфляція, криза неплатежів, підвищення цін, недоліки в плануванні бюджетів та в податковому законодавстві[1]. Всі ці фактори забезпечують відкритий та сприятливий простір для вчинення різного роду бюджетних злочинів, зокрема, нецільового використання бюджетних коштів. Реакцією держави на протиправні діяння в бюджетній сфері є наявність статей як в кримінальному, так і в адміністративному законодавстві, які встановлюють відповідальність за вчинення злочинів у бюджетній сфері.

---

[1] Долгий О. Щодо кримінальних порушень встановленого законом порядку зміни складу і структури бюджетів // Право України. – 1998. – № 3. – С. 18.

Законодавство України, яке регулює питання нормативної поведінки, видів порушень встановленого порядку використання бюджетних не в повній мірі відповідає сучасним технологіям і видам злочинних проявів.

Згідно ст.210 КК України нецільове використання бюджетних коштів – це використання службовою особою бюджетних коштів усупереч їх цільовому призначенню, тобто витрачання на цілі, що не відповідають бюджетним призначенням, встановлених законом про Державний бюджет чи рішенням про місцевий бюджет, виділеним бюджетним асигнуванням чи кошторису.

Необхідною умовою настання кримінальної відповідальності за нецільове використання бюджетних коштів є вчинення зазначеного злочину у великому чи особливо великому розмірі. Законодавець передбачає таку кваліфікуючу ознаку, як вчинення нецільового використання бюджетних коштів за попередньою змовою групою осіб. Ця форма співучасті передбачає спів виконавство у вчиненні злочину.

Порушення бюджетного законодавства тісно пов'язане з викраденням бюджетних коштів, яке маскується укладанням різного роду угод з комерційними структурами. Типовою є ситуація, коли в наслідок встановлення обставин вчиненого злочину у бюджетній сфері, виявляється значна кількість інших економічних злочинів, які дуже часто є запланованими і виражаються результатом ланцюгової реакції на вчинений злочин. Всі вони у своїй сукупності становлять певну технологію злочинного збагачення.

Нецільове використання бюджетних коштів може скоюватися не тільки одноособово чи за попередньою змовою групою осіб, але й організованою групою. Порушення бюджетного законодавства тісно пов'язане з викраденням бюджетних коштів, яке маскується укладанням різного роду угод з комерційними структурами. Типовою є ситуація, коли в наслідок встановлення обставин вчиненого злочину у бюджетній сфері, виявляється значна кількість інших економічних злочинів, які

дуже часто є запланованими і виражаються результатом ланцюгової реакції на вчинений злочин. Всі вони у своїй сукупності становлять певну технологію злочинного збагачення. При розслідуванні таких кримінальних справ виникає необхідність встановлення і доказування зв'язків між окремими злочинами та їх виконавцями.

Нецільове використання бюджетних коштів може скоюватися не тільки одноособово чи за попередньою змовою групою осіб, але й організованою групою.

Результати дослідження вказують на те, що збільшується кількість організованих груп, які створюються в структурі підприємств, фінансових установ, виконавчо – розпорядчих органів різних форм власності з метою отримання незаконних прибутків, шляхом здійснення корисливо – господарських злочинів, серед яких нецільове використання бюджетних коштів. До складу організованих груп можуть входити службові особи підприємств, організацій, бюджетних, банківських установ, центральних, регіональних органів державної влади, в тому числі в минулому працівники правоохоронних органів. Сприяють об'єднанню посадовців в організовані групи для скоєння нецільового використання бюджетних коштів такі фактори: спільність особистих прагнень; професійна, психофізична та соціально – культурна відповідність один одному; матеріальні, інтелектуальні, службово – посадові, організаторські здібності організатора; взаємоузгодженність членів кримінального колективу; попередня домовленість про цілеспрямовану злочинну діяльність[1].

Згідно офіційної статистики, органами внутрішніх справ у 2004 році в сфері економіки викрито 257 злочинні організації (+36,4%) з них 56 організовані групи діяли у фінансово-кредитній сфері. У бюджетній сфері виявлено 143 злочинні організа-

[1] Корж В.П. Методика расследования экономических преступлений, совершаемых организованными группами, преступными организациями. Руководство для следователей: Научно-практическое пособие. – Х.: Издательство "Лицей ", 2002. – С. 56.

ції (+30,3%). Статистичні данні вказують на активізацію діяльності злочинних організацій у бюджетній сфері[1].

Підсумовуючи вищевикладене, вважаємо за доцільне запропонувати законодавцю передбачити в ст. 210 КК України кваліфікуючу ознаку – вчинення нецільового використання бюджетних коштів організованою групою осіб. З метою забезпечення відповідності між тяжкістю злочинного діяння та рівнем відповідальності.

В процесі аналізу кримінального законодавства України про порушення бюджетного законодавства нами вбачається потрібним в ст. 210 КК України чітко зазначити наслідки, до яких призводить вчинення нецільового використання бюджетних коштів, адже у відповідній статті зазначено лише розмір коштів, які використовуються порушником у реалізації своїх корисливих намірів.

Наслідки нецільового використання бюджетних коштів розпорядниками і одержувачами виражаються у нанесенні значних збитків як конкретній установі, так сягають загальнодержавного рівня. А потерпають від цього всі сфери суспільного життя: невиплата заробітної плати та пенсій, недофінансування освіти та медичного обслуговування, занепад інфраструктури селищ і міст.

Таким чином, вдосконаливши законодавство та лише у тісній взаємодії ми можемо подолати та зупинити шкідливі прояви службових зловживань.

---

[1] Стан правопорядку в Україні, результати діяльності ОВС за 2004 рік, основні проблеми, прогноз / Аналітичні матеріали. Головний штаб МВС України. – К., 2005. – С. 14.

НАШІ АВТОРИ

Балабанова Д.А. асистент кафедри кримінального права Одеської національної юридичної академії

Барбуков А.Б. ад'юнкт Луганського державного університету внутрішніх справ

Батиргареєва В.С. вчений секретар Інституту вивчення проблем злочинності АПрН України, кандидат юридичних наук

Беніцький А.С. начальник кафедри кримінального права факультету підготовки слідчих Луганського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

Березовська Н.Л. асистент кафедри кримінального права Одеської національної юридичної академії

Берестова В.Е. ад'юнкт Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Бузало П.М. ад'юнкт Запорізького юридичного інституту Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Василенко С.О. курсант Луганського державного університету внутрішніх справ

Гаврилюк Д.В. курсант Одеського юридичного інституту Харківського національного університету внутрішніх справ

Голеніщев К.Ю. аспірант Національної академії Служби безпеки України

Гриниха І.М. асистент кафедри кримінального права і кримінології Львівського національного університету імені Івана Франка

Гришин Ю.О.	доцент кафедри кримінального процесу та судоустрою Луганського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент
Денисова Т.А.	декан юридичного факультету Гуманітарного університету "ЗІДМУ", кандидат юридичних наук, професор, заслужений юрист України
Дригваль Н.П.	старший викладач кафедри адміністративного права та адміністративної діяльності Луганського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук
Дрючин О.В.	ад'юнкт Луганського державного університету внутрішніх справ
Дудоров О.О.	завідувач кафедри кримінального права та кримінології Академії управління та інформаційних технологій "АРІУ", кандидат юридичних наук, доцент
Залялова І М.	ад'юнкт Донецького юридичного інституту Луганського державного університету внутрішніх справ
Звіряка В.А.	доцент кафедри кримінального права факультету підготовки слідчих Луганського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент
Зеленов Г.М.	ад'юнкт Луганського державного університету внутрішніх справ
Ізотов О.С.	слухач магістратури Луганського державного університету внутрішніх справ
Клименко В.А.	професор кафедри кримінально-правових дисциплін Київського Міжнародного університету, доцент
Коваленко А.В.	ад'юнкт Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, магістр права

Козьяков І.М. проректор з наукової роботи Академії прокуратури України, кандидат юридичних наук, доцент

Кофанов А.В. доцент кафедри криміналістичних експертиз Київського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

Лашкет О.С. науковий співробітник науково-організаційного центру Національної академії Служби безпеки України

Лизогуб Я.Г. доцент кафедри кримінального права факультету підготовки слідчих Луганського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

Лісова Н.В. доцент Академії прокуратури України

Лихова С.Я. доцент кафедри кримінального права та кримінології Київського національного університету імені Тараса Шевченка, кандидат юридичних наук

Люлько С.П. старший науковий співробітник Національної академії Служби безпеки України

Максимович Р.Л. аспірант Львівського національного університету імені Івана Франка

Маслак Н.В. асистент кафедри кримінального права Національної юридичної академії імені Ярослава Мудрого

Моісеєв О.І. асистент кафедри кримінального права № 1 Національної юридичної академії імені Ярослава Мудрого

Навроцький В.О. декан факультету № 5 Львівського юридичного інституту Київського національного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор

Новосад А.С. ад'юнкт Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Панчак О.Г.	асистент кафедри кримінального права та кримінології Львівського національного університету імені Івана Франка
Петров В.В.	кандидат юридичних наук, доцент Київського національного університету внутрішніх справ
Рибянцев А.А.	старший викладач кафедри кримінального права факультету підготовки слідчих Луганського державного університету внутрішніх справ
Сердюк П.П.	доцент кафедри міжнародного права Гуманітарного університету "ЗІДМУ", кандидат юридичних наук
Сийплокі М.В.	здобувач кафедри теорії кримінального права Національної академії внутрішніх справ України
Сіра Є.В.	аспірант Одеської національної юридичної академії
Солдатова Є.В.	ад'юнкт Запорізького юридичного інституту Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
Старовойтова Ю.Г.	студентка Луганського державного університету внутрішніх справ
Суворкін В.А.	здобувач кафедри кримінального права та кримінології Київського національного університету імені Тараса Шевченка
Тімошенко Н.О.	викладач кафедри кримінального права Донецького юридичного інституту Луганського державного університету внутрішніх справ
Титаренко О.О.	викладач кафедри кримінального права Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
Топчій В.В.	здобувач кафедри кримінального права та кримінології Київського національного університету імені Тараса Шевченка

НАШІ АВТОРИ

Ус О.В. асистент кафедри кримінального права Національної юридичної академії імені Ярослава Мудрого, кандидат юридичних наук

Хилюк С.В. аспірант Львівського національного університету імені Івана Франка

Школа С.М. заступник начальника кафедри кримінального права Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

Шкут В.М. слухач магістратури Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ЗМІСТ

Балобанова Д.А. Школы уголовного права
в формировании уголовной политики государства 3
Барбуков А.Б. Особенности квалификации незаконного
обращения с оружием как преступления
со смешанной противоправностью 6
Батиргареєва В.С. Інститут рецидиву злочинів
за кримінальним законодавством України
і зарубіжних країн 10
Беніцький А.С. Кримінальна політика України
щодо протидії легалізації (відмиванню) доходів,
здобутих злочинним шляхом 14
Березовская Н.Л. Отличие общественных
и исправительных работ 19
Берестова В.Е. Зміст поняття "насильство"
у кримінальному законодавстві України 22
Бузало П.М. Молодіжна агресивна
злочинність – індикатор "соціально-правового
здоров'я" держави 26
Василенко С.О. Відмежування кримінальної
відповідальності від адміністративної
за невиконання судових рішень в Україні 30
Гаврилюк Д.В. Кримінальна відповідальність
за злочини проти довкілля 37
Голеніщев К.Ю. Міжнародний досвід
криміналізації недонесення про злочин 42
Гриниха І.М. Проблема ексцесу виконавця у злочині,
вчиненому за попередньою змовою групою осіб 46
Гришин Ю.А. Состав преступления как базовое понятие
для формирования предмета доказывания
по уголовному делу 49

ЗМІСТ

Денисова Т.А. Кримінально-правова функція забезпечення загальних засад призначення покарання 57
Дригваль Н.П. Проблеми оптимізації кримінально-правових заходів у боротьбі з нелегальним обігом дисків для лазерних систем зчитування 64
Дрючин О.В. Щодо галузевої належності законодавства України про амністію 69
Дудоров О.О. Погашення податкового боргу як умова кримінально-правового компромісу у сфері оподаткування (проблеми визначення належного суб'єкта) 74
Залялова І.М. Мета вчинення втручання в діяльність працівника правоохоронного органу 81
Звіряка В.А. Деякі проблеми визначення поняття викрадення чужого майна 84
Зеленов Г.М. Кредитні майново-господарські зобов'язання як об'єкт складу злочину "шахрайство з фінансовими ресурсами" 87
Ізотов О.С. Щодо питання відмежування приховування злочину від придбання, отримання, зберігання чи збуту майна, одержаного злочинним шляхом 92
Клименко В.А. Особливості визначення початкового моменту перебігу строків давності притягнення до кримінальної відповідальності співучасників злочину 97
Коваленко А.В. Окремі проблеми застосування положень ст. 364 КК України щодо працівників міліції, які вчинили злочини 101
Козьяков І.М. Кримінально-процесуальні особливості розслідування порушень правил охорони надр 106
Кофанов А.В. Прийняття Закону України "Про зброю" як складова вдосконалення кримінального права 110
Лашкет О.С. До питання про перевищення меж необхідної оборони 112
Лизогуб Я.Г. Торгівля людьми… А що по суті? 117
Лісова Н.В. Теоретичні питання розмежування зловживання службовим становищем та крайньої необхідності 119

ЗМІСТ

Лихова С.Я. Проблеми вдосконалення норм
про адміністративну та кримінальну відповідальність
за порушення права громадян на ведення
передвиборчої агітації 122
Люлько С.П. Напрями вдосконалення положень
ст. 209 КК України в контексті
Євроатлантичної інтеграції 125
Максимович Р.Л. Деякі питання застосування поняття
"службова особа" за чинним кримінальним
законодавством України 130
Маслак Н.В. Основні шляхи вдосконалення КК України
щодо встановлення кримінальної відповідальності
за готування до злочину 133
Моісеєв О.І. Врахування часу набуття громадянства України чи
статусу особи без громадянства, що постійно проживає
в Україні, при притягненні до кримінальної
відповідальності за злочини,
вчинені за межами України 138
Навроцький В.О. Застосування обставин про крайню
необхідність в ході використання положень КК України,
які регламентують інші обставини, що виключають
злочинність діяння 142
Новосад А.С. Корисливий мотив у злочинах, пов'язаних
з незаконним обігом зброї 145
Панчак О.Г. Значення доктринального тлумачення статей закону
про кримінальну відповідальність
у процесі застосування права 148
Петров В.В., Сийплокі М.В. Кваліфікація притягнення
завідомо невинного до кримінальної відповідальності 151
Рибянцев А.А. Некоторые проблемные вопросы
установления критериев изменения условий
отбывания наказания в виде лишения свободы 154
Сердюк П.П. Деякі проблеми застосування
"економічної одиниці" у контексті
кримінально-правової норми 163
Сіра Є.В. Кримінальна відповідальність за незаконне
збирання з метою використання або використання
відомостей, що становлять банківську таємницю 167

ЗМІСТ

Солдатова Є.В. Кримінальне законодавство у сфері незаконного обігу наркотичних засобів..... 172
Старовойтова Ю.Г. Ознака повторності в контексті ч. 1 ст. 209-1 КК України..... 175
Суворкін В.А. Деякі проблеми запобігання митним правопорушенням в Україні..... 179
Тімошенко Н.О. Кримінально-правове визначення поняття використання підроблених документів..... 182
Титаренко О.О. Деякі проблеми застосування ст. 204 КК України та шляхи їх усунення..... 185
Топчій В.В. Окремі питання криміналізації права найманих працівників на участь у страйку за КК України..... 188
Ус О.В. Проблеми кримінальної відповідальності за порушення виборчого законодавства..... 190
Хилюк С.В. Розвиток вчення про злочини проти власності в доктрині кримінального права незалежної України..... 194
Школа С.М. Права жертви злочину при звільненні винуватого від кримінальної відповідальності на підставі Закону України "Про амністію"..... 200
Шкут В.М. Загальний кримінально-правовий аналіз порушення законодавства про бюджетну систему України..... 204
НАШІ АВТОРИ..... 208

Навчально-теоретичне видання

ВІСНИК
Луганського державного університету внутрішніх справ

ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Спеціальний випуск

Друкується мовами оригіналу

Відповідальний за випуск *канд. юрид. наук. доц. А.С. Беніцький*
Технічні редактори *Н.М. Соболєва, Т.Г. Бєлкіна*
Комп'ютерна верстка *О.Є. Масалова*

Підписано до друку 05.07.2007. Папір офсетний. Формат 60х84 1/16.
Друк RISO. Ум. друк. арк. 13,625. Ум. фарбо-відб. 13,625. Обл.-вид. арк. 12,67.
Тираж 500 прим. Зам. № 53

Редакційно-видавничий відділ ЛДУВС
Друкарня РВВ ЛДУВС
91493, Луганськ, сел. Ювілейне, вул. К. Маркса, 4